

DIJAGNOSTIKA SOCIO-EKONOMSKOG STANJA U REGIONU UGLJA PLJEVLJA

DIJAGNOSTIKA SOCIO-EKONOMSKOG STANJA U REGIONU UGLJA PLJEVLJA

SADRŽAJ

Lista tabela	4
Lista grafika	7
Lista skraćenica	8

UVOD

Cilj istraživanja i metodologija	12
----------------------------------	----

PRVI DIO

1. UPOTREBA UGLJA U CRNOJ GORI	14
1.1 Značaj uglja za energetski sektor Crne Gore	14
1.2 Ležišta uglja na teritoriji pljevaljske opštine	15
1.3 Emisije GHG iz energetskog sektora	16
1.4 Projekcije GHG i mjere mitigacije	17
2. PRIVREDNI ZNAČAJ LANCA VRIJEDNOSTI UGLJA I UTICAJ NA ŽIVOTNU SREDINU	18
2.1 Značaj Rudnika uglja i uticaj na opštinu Pljevlja	18
2.2 Značaj TE Pljevlja	20
2.3 Uticaj na životnu sredinu	23
2.3.1 Uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja na vode	23
2.3.2 Uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja na zemljište	24
2.3.3 Industrijski otpad	24
2.3.4 Uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja na kvalitet vazduha	25
2.3.5 Uticaj na zdravlje stanovništva	26
2.4 Finansiranje lokalne uprave	28
2.5 Mapiranje i karakterizacija dobavljača i kupaca Rudnika uglja i TE Pljevlja	30
3. KARAKTERIZACIJA ZAPOSLENIH U RUDNIKU UGLJA I TE PLJEVLJA	37
3.1 Karakteristike zaposlenih u Rudniku uglja	37
3.2 Struktura zaposlenih u TE Pljevlja	41
4. ISTRAŽIVANJE MEĐU ZAPOSLENIMA I DUBINSKI INTERVJUI	44
4.1 Kvantitativno istraživanje među zaposlenima u Rudniku uglja i TE Pljevlja	44
4.2 Dubinski intervjui	54
4.3 Fokus grupe sa zaposlenima u Rudniku uglja i TE Pljevlja	59
5. KLJUČNI NALAZI	61

DRUGI DIO

6. PROFIL OPŠTINE PLJEVLJA	69
7. DEMOGRAFIJA	71
8. TRŽIŠTE RADA I STRUKTURA ZAPOŠLJAVANJA	76
8.1 Struktura zaposlenih u opštini Pljevlja	76
8.2 Struktura nezaposlenih u opštini Pljevlja	78
8.3 Aktivne politike zapošljavanja	81

8.4	Mjere aktivne politike zapošljavanja u opštini Pljevlja	87
8.5	Odredbe Kolektivnog ugovora Rudnika uglja AD Pljevlja u slučaju kad prestane potreba za radom zaposlenih	93
9.	Obrazovanje	94
10.	Medijska i IT infrastruktura	95
11.	Kultura, sport i rekreacija	96
12.	Privreda i poslovno okruženje u Pljevljima	98
12.1	Programi podrške za zapošljavanje, pokretanje biznisa i podrške zajednici u opštini Pljevlja	100
12.2	Poljoprivreda	103
12.3	Turizam i turistička ponuda	108
12.4	Razvijenost saobraćajne infrastrukture	111
13.	Komunalna infrastruktura	114
14.	Zaštita životne sredine i održivo upravljanje prirodnim resursima	116
15.	Zdravstvo	120
15.1	Javno zdravlje	121
15.2	Zaštita na radu	125
	LITERATURA	127

Lista tabela

Tabela 1: Pregled bilansnih rezervi uglja na teritoriji opštine Pljevlja i stanje na dan 31. 12. 2021. godine	16
Tabela 2. Uporedni prihodi i rashodi Rudnika uglja	18
Tabela 3. Ostvareni prihodi budžeta opštine Pljevlja, u eurima	19
Tabela 4. Ukupna plaćanja iz Rudnika uglja prema opštinskom i nacionalnom budžetu, u eurima	19
Tabela 5. Ukupna isplaćena sredstva za rješavanje stambenih potreba među zaposlenima, u eurima	19
Tabela 6. Ostala finansijska davanja, u eurima	20
Tabela 7. Donacije udruženjima penzionera i socijalno ugroženim porodicama u uglju, u tonama	20
Tabela 8. Donacije za sportske i kulturne aktivnosti u organizaciji Opštine Pljevlja, u eurima	20
Tabela 9. Proizvodnja električne energije u 2022. godini, u MWh	22
Tabela 10. Zdravstveni troškovi korišćenja uglja za proizvodnju električne energije u TE Pljevlja	27
Tabela 11. Procijenjeni zdravstveni efekti i posljedice zagađenja vazduha u Crnoj Gori (obuhvata efekte TE Pljevlja, ali i efekte ostalih elektrana na ugalj iz Zapadnog Balkana)	28
Tabela 12. Procijenjeni zdravstveni efekti i posljedice zagađenja vazduha iz TE Pljevlja	28
Tabela 13. Ukupna primanja Budžeta Opštine Pljevlja i udio tekućih primanja, u eurima	29
Tabela 14. Ukupni iznosi naplaćenih prihoda od preduzeća Rudnik uglja i EPCG, u eurima	30
Tabela 15. Kriterijumi za klasifikaciju preduzeća u lancu vrijednosti uglja	30
Tabela 16. Ukupan broj dobavljača Rudnika uglja u periodu 2020–7/2022	31
Tabela 17. Dobavljači Rudnika uglja s godišnjim prihodom iz ovog poslovnog odnosa većim od 5.000 eura	32
Tabela 18. Godišnji prihod posmatranih dobavljača Rudnika uglja, u eurima	33
Tabela 19. Broj zaposlenih posmatranih dobavljača Rudnika uglja prema djelatnosti	33
Tabela 20. Dobavljači Rudnika uglja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minimum 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća	33
Tabela 21. Godišnji prihodi dobavljača Rudnika uglja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minimum 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća, u eurima	34
Tabela 22. Ukupan broj dobavljača TE Pljevlja u periodu 2020–7/2022	34
Tabela 23. Dobavljači TE Pljevlja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minimum 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća	34

Tabela 24. Godišnji prihodi dobavljača TE Plevlja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minimum 25%

ukupnih godišnjih prihoda preduzeća, u eurima	35
Tabela 25. Vrijednost lanca uglja za period 2019–2021, u eurima	35
Tabela 26. Broj zaposlenih posmatranih dobavljača TE Pljevlja prema djelatnosti	35
Tabela 27. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja prema ugovoru o radu i po sektorima	37
Tabela 28. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po godinama starosti i po sektorima	39
Tabela 29. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po godinama radnog staža i po sektorima	39
Tabela 30. Struktura zaposlenih u Rudnik uglja, prema nivou obrazovanja i po sektorima	40
Tabela 31. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, prema ugovoru o radu i po sektorima	41
Tabela 32. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, po polu i po sektorima	42
Tabela 33. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, po godinama starosti i po sektorima	42
Tabela 34. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, po godinama radnog staža i po sektorima	43
Tabela 35. Broj zaposlenih u TE Pljevlja, po nivou obrazovanja i po sektorima	43
Tabela 36. Struktura ispitanika po kompanijama, po polu i starosti	45
Tabela 37. Struktura članova u domaćinstvu, po polu i ukupno	46
Tabela 38. Broj domaćinstava i učešće djece u domaćinstvu	47
Tabela 39. Koliko godina već radite?	49
Tabela 40. Molimo Vas zaokružite izjavu s kojom se slažete, u %, n = 427	53
Tabela 41. Prosječna starost po polu i naselju	71
Tabela 42. Procijenjeni broj stanovnika za opštinu Pljevlja	71
Tabela 43. Osnovni demografski pokazatelji izdvojeni za period 2016–2019.	72
Tabela 44. Prirodni priraštaj u Pljevljima	72
Tabela 45. Migracioni saldo za opštinu Pljevlja	72
Tabela 46. Broj korisnika penzije i prosječna penzija u opštini Pljevlja, po vrstama prava – oktobar 2022. godine	73
Tabela 47. Stopa rizika od siromaštva u Crnoj Gori za period 2017–2021, u %	73
Tabela 48. Stopa rizika od siromaštva prema najčešćem statusu aktivnosti (18 i više godina), u %	74
Tabela 49. Stopa rizika od siromaštva prema polu, u %	74
Tabela 50. Stopa rizika od siromaštva prema polu, u %	74
Tabela 51. Prikaz broja korisnika prava na osnovna materijalna davanja u socijalnoj zaštiti	75
Tabela 52. Broj korisnika prava na materijalna davanja u dječijoj zaštiti	75
Tabela 53. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi po opštinama, Popis 2011	75
Tabela 54. Broj zaposlenih u opštini Pljevlja	76
Tabela 55. Osiguranci-zaposleni s opštinom zaposlenja u Pljevljima	76
Tabela 56. Struktura zaposlenih prema stručnoj spremi	77
Tabela 57. Struktura zaposlenih po polu	77
Tabela 58. Struktura zaposlenih po godinama starosti	77
Tabela 59. Ukupan broj nezaposlenih (2018 – 4. 10. 2022. godine)	78
Tabela 60. Nezaposlena lica prema stepenu stručne spreme i polu	79
Tabela 61. Najčešće grupe zanimanja nezaposlenih lica	79
Tabela 62. Broj nezaposlenih prema starosnim grupama	80
Tabela 63. Struktura nezaposlenih prema dužini traženja zaposlenja	80
Tabela 64. Prosječne zarade bez poreza i doprinosa (neto) u opštini Pljevlja	81
Tabela 65. Broj podržanih korisnika i iznos odobrenih sredstava po pojedinačnim pozivima	86
Tabela 66. Pregled učesnika programa aktivne politike zapošljavanja u Pljevljima za 2021. godinu	87
Tabela 67. Licencirane organizacije za obrazovanje odraslih	88

Tabela 68. Pregled podnijetih i podržanih aplikacija kroz sva tri poziva	88
Tabela 69. Podržane biznis ideje kroz Program grantova za samozapošljavanje u opštini Pljevlja	89
Tabela 70. Prikaz odobrenih kredita IRFCG u opštini Pljevlja po polu, u ukupnim iznosima za period 2020–2022, u eurima	90
Tabela 71. Učešće opštine Pljevlja u ukupnom broju odobrenih kredita IRFCG u Crnoj Gori za period 2020–2022	90
Tabela 72. Odobreni krediti po djelatnostima za period 2020–2022	90
Tabela 73. Polna struktura podnijetih zahtjeva za kredit i odobrenih kredita u opštini Pljevlja za period 2020–2022	91
Tabela 74. Iznos odobrenih kredita po grupama djelatnosti za period 2022–2022	91
Tabela 75. Iznosi odobrenih kredita u Pljevljima po djelatnostima za period 2020–2022	92
Tabela 76. Prosječan iznos odobrenih kredita / bespovratnih sredstava, u eurima	92
Tabela 77. Broj pravnih i fizičkih lica koji su „aktivni“ u Centralnom registru poreskih obveznika Crne Gore, prema klasi veličine	98
Tabela 78. Broj privrednih subjekata po djelatnostima	98
Tabela 79. Struktura pravnih lica – broj poreskih obveznika i broj osiguranika	99
Tabela 80. Struktura privrednih subjekata iz oblasti usluga i zanatskih usluga	99
Tabela 81. Broj registrovanih poljoprivrednih proizvođača (ukupno i po polu)	103
Tabela 82. Struktura poljoprivrednih gazdinstava prema osnovnim aktivnostima	103
Tabela 83. Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta, u ha	104
Tabela 84. Struktura poljoprivrednog zemljišta	104
Tabela 85. Isplaćene subvencije iz Agrobudžeta opštine Pljevlja	105
Tabela 86. Isplaćene premije podrške iz MPŠV za 2021. godinu	106
Tabela 87. Korisnici fondova EU	107
Tabela 88. Staračke naknade, broj korisnika i isplate za opštinu Pljevlja	107
Tabela 89. Ostvareni dolasci i broj noćenja turista	109
Tabela 90. Ostvareni prihodi od turizma za period (2019–2021)	109
Tabela 91. Aktivne linije u međunarodnom i međugradskom saobraćaju	112
Tabela 92. Aktivne linije u prigradskom saobraćaju	112
Tabela 93. Zloćudni tumori (C00–C97) – Novoevidentirani – incidencija	122
Tabela 94. Zloćudni tumori (C00–C97) – Broj svih pacijenata koji su se javili – prevalencija	122
Tabela 95. Bolesti sistema za disanje (J00–J99) – Novoevidentirani – incidencija	122
Tabela 96. Bolesti sistema za disanje (J00–J99) – Broj svih pacijenata koji su se javili – prevalencija	123
Tabela 97. Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja (F00–F99) – Novoevidentirani – incidencija	123
Tabela 98. Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja (F00–F99) – Broj svih pacijenata koji su se javili – prevalencija	123
Tabela 99. Broj umrlih – Zloćudni tumori (C00–C97)	124
Tabela 100. Broj umrlih – Bolesti sistema za disanje (J00–J99)	124
Tabela 101. Broj umrlih – Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja (F00–F99)	124
Tabela 102. Evidencija o povredama na radu	125
Tabela 103. Broj smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu u periodu 2011–2019	125

Lista grafika

Grafik 1. Učešće proizvodnih kapaciteta u ukupnoj proizvodnji električne energije u Crnoj Gori, 2021.	15
Grafik 2. Učešće proizvodnih kapaciteta u ukupnoj proizvodnji električne energije, 2011-2021	21
Grafik 3. Struktura ukupne proizvodnje električne energije (u %, period januar – septembar 2022. godine)	22
Grafik 4. Ukupan broj indirektno i direktno zavisnih kompanija u lancu vrijednosti uglja	36
Grafik 5. Broj zaposlenih u indirektno i direktno zavisnim kompanijama	36
Grafik 6. Organizaciona struktura Rudnika uglja	37
Grafik 7. Polna struktura zaposlenih u Rudniku uglja	38
Grafik 8. Polna struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po sektorima	38
Grafik 9. Starosna struktura zaposlenih u Rudniku uglja	38
Grafik 10. Ukupan broj zaposlenih u Rudniku uglja, po godinama radnog staža	39
Grafik 11. Neto zarade zaposlenih u Rudniku uglja	40
Grafik 12. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po nivou obrazovanja	40
Grafik 13. Organizaciono stablo TE Pljevlja	41
Grafik 14. Starosna struktura u TE Pljevlja	42
Grafik 15. Zaposleni u TE Pljevlja, po godinama radnog staža	42
Grafik 16. Neto zarade zaposlenih u TE Pljevlja	43
Grafik 17. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, prema nivou obrazovanja	43
Grafik 18. Najveći stepen završenog obrazovanja, u %, n = 454	45
Grafik 19. Struktura najvećeg stepena obrazovanja po polu, u %, n = 454	46
Grafik 20. Porodična struktura, u %, n = 445	46
Grafik 21. Struktura domaćinstava, u %, n = 454	47
Grafik 22. Glavni izvori prihoda u domaćinstvu, u %, n = 537 odgovora	47
Grafik 23. Da li je, sem Vas, jos neko od članova domaćinstva zaposlen, u %, n = 454	48
Grafik 24. Ko je, sem Vas, zaposlen od članova	48
Grafik 25. Da li imate riješeno stambeno pitanje, odnosno da li ste vlasnik/vlasnica smještajne jedinice u kojoj živite?	48
Grafik 26. Da li imate dugoročne obaveze (kreditna zaduženja), u %, n = 454	48
Grafik 27. Stepenn zadovoljstva – ocjene od 1 do 5 (gdje je 1 – potpuno nezadovoljstvo do 5 – potpuno zadovoljstvo)	49
Grafik 28. Stepenn zadovoljstva – ocjene od 1 do 5 (gdje je 1 – potpuno nezadovoljstvo do 5 – potpuno zadovoljstvo)	50
Grafik 29. Važnost pojedinačnih karakteristika posla, nezavisno od trenutnog radnog mjesta, u %, n = 418	50
Grafik 30. Kad razmišljate o zaposlenju u narednih pet godina, gdje sebe vidite, u %, n = 444	51
Grafik 31. Kad bi Vam bio ponuđen posao sličan sadašnjem u drugoj firmi, da li biste ga prihvatili, u %, n = 382	51
Grafik 32. Stepenn zadovoljstva za navedene segmente koji se odnose na život u Pljevljima – ocjene od 1 do 5 (gdje je 1 – potpuno nezadovoljstvo do 5 – potpuno zadovoljstvo), u %, n = 439	52
Grafik 33. U kojim oblastima prepoznajete razvojne potencijale opštine Pljevlja?, u %, n = 454 ispitanika, 805 odgovora	52
Grafik 34. Da li ste upoznati sa značenjem termina „pravedna tranzicija“, u %, n = 440	52
Grafik 35. Da li ste upoznati sa značenjem termina „pravedna tranzicija“, po polu, u %, n = 440	53
Grafik 36. Ukupan broj nezaposlenih, po polu	78
Grafik 37. Nosioci gazdinstava u Pljevljima	103
Grafik 38. Broj povreda na radu 2008–2018. prema sektorima	126

Lista skraćenica

EE – energetska efikasnost
EEA – Evropske agencije za životnu sredinu
EEZ – Evropska energetska zajednica
EU – Evropska unija
ETS – EU sistem trgovine emisijama štetnih gasova
EPCG – AD Elektroprivreda Crne Gore
GHG – Emisije gasova s efektom staklene bašte
INTERREG – Interreg je serija programa za stimulisanje saradnje između regiona u Evropskoj uniji i van nje
JZU – Javna zdravstvena ustanova
LEAP – Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine
MFF – Međunarodni monetarni fond
MFI – Međunarodne finansijske institucije
MIDAS – Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore
MOSI – Međuopštinske omladinske sportske igre
MZ – Mjesna zajednica
MPŠV – Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
NDC – Nacionalni utvrđeni doprinos Crne Gore
NVO – Nevladina organizacija
OIE – Obnovljivi izvori energije
IPA – Prijedlog Instrumenta za pretpristupnu pomoć
IPARD – Instrument pretpristupne pomoći za ruralni razvoj
IRFCG – Investiciono–razvojni fond Crne Gore
RPG – Registar poljoprivrednih gazdinstava
RTPV – Radio–televizija Pljevlja
SZO – Svjetska zdravstvena organizacija
TE Pljevlja – Termoelektrana Pljevlja
UNDP – Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNESCO – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
VUNA – Projekat „Vuna kao izvanredna prilika za prednost – Wool as Outstanding Opportunity for Leverage“
ZZZCG – Zavod za zapošljavanje Crne Gore

UVOD

Ratifikacijom Pariskog sporazuma 2017. godine, Crna Gora se obavezala da doprinese globalnom smanjenju emisija gasova s efektom staklene bašte (GHG), i to za najmanje 1,572 kt CO₂eq, na nivo od 3,667 kt CO₂eq ili manje. Vlada Crne Gore je 3. juna 2021. godine usvojila Izvještaj za pripremu ažuriranog nacionalnog utvrđenog doprinosa (NDC) iz 2020. godine. Ovim dokumentom Crna Gora je ažurirala svoj nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) i obavezala se da do 2030. godine smanji emisiju gasova sa efektom staklene bašte za 35%. Takođe, na sastanku Ministarskog savjeta u okviru Energetske zajednice održanom 14.12.2022. godine, Crna Gora je prihvatila nove ciljeve koji se tiču smanjenja gasova sa efektom staklene bašte (GHG) za 55% u odnosu na baznu 1990. godinu². Posvećenost ovim ciljevima proističe iz Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine (2015), a potvrđena je i donošenjem Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena (2019).

Potpisivanjem Deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan na Samitu u Sofiji u novembru 2020. godine, Crna Gora se opredijelila da će zajedno sa Evropskom unijom (EU) raditi na cilju da do 2050. godine Evropa bude klimatski-neutralan kontinent. Ovo zahtijeva uvođenje stroge klimatske politike i reformu energetske i transportnog sektora, te primjenu niza konkretnih akcija i mjera kao što su:

- Analiza i revidiranje svih propisa koji podržavaju progresivnu dekarbonizaciju energetske sektora i njihova potpuna primjena, prije svega kroz Energetsku zajednicu;
- Davanje prioriteta energetske efikasnosti i njeno poboljšanje u svim sektorima;
- Povećanje udjela obnovljivih izvora energije i obezbjeđivanje neophodnih uslova za investiranje, u skladu sa pravnim tekovinama EU i Energetske zajednice;
- Smanjenje i postepeno ukidanje subvencija za uglj, strogo poštujući pravila državne pomoći;
- **Aktivno učestvovanje i pristupanje pravednoj tranziciji u regionima uglja na Zapadnom Balkanu, kako bi prešli na ekonomiju bez emisije ugljenika, s tim da ta tranzicija bude pravedna;**
- Saradnja u pripremi procjene socio-ekonomskog uticaja dekarbonizacije na svaku zemlju i na nivou regiona u cilju pravedne tranzicije.

U odnosu na ključne sektore crnogorske privrede – energetiku, poljoprivredu i turizam, najveći doprinos emisijama GHG gasova ima sektor energetike i to iz proizvodnih procesa električne energije i toplote. Početkom '90tih godina, privredna struktura Crne Gore bila je zasnovana na industrijskoj proizvodnji čije je učešće u društvenom proizvodu iznosilo 35%. Crnogorska društvena preduzeća bila su orijentisana na proizvodnju sredstava za reprodukciju za veliko jugoslovensko tržište i finalnu preradu u drugim republikama. Raspad države (SFRJ) i gubitak tržišta, rat u neposrednom okruženju, hiperinflacija, sankcije UN i EU, izazvali su tektonske promjene u privrednoj strukturi koja se vremenom preorijentisala na sektor usluga, na uštrb poljoprivrede i industrije³. Od nezavisnosti, privredni razvoj obilježili su, između ostalog, ekspanzija gradnje i pritisci izazvani unutrašnjim migracijama. Rast kapaciteta u sektoru turizma koji je u periodu prije krize izazvane pandemijom korona virusom, sa povezanim sektorima činio četvrtinu bruto domaćeg proizvoda, usloveli su dodatni pritisak na prostor i emisije GHG u sektoru saobraćaja. Gašenjem proizvodnje aluminijuma, eliminisan je glavni doprinos emisijama iz industrijskih procesa u Crnoj Gori. Sektor saobraćaja u Crnoj Gori značajan je izvor emisija CO₂, sa učešćem od skoro 22% u 2018. godini, i očekivanim rastom na 30% u 2030. godini. Ipak, najveći uticaj na emisije GHG u Crnoj Gori ima proizvodnja usloveli su dodatni pritisak na prostor i emisije GHG u sektoru saobraćaja.

1 Izvor: Ažurirani nacionalni utvrđeni doprinosi za Crnu Goru, dostupno na <https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/Updated%20NDC%20for%20Montenegro.pdf>

2 Izvor: Decision of the Ministerial Council of the Energy Community, od 15.12.2022. godine, dostupno na <https://www.energy-community.org/>

3 Izvor: Ministarstvo ekonomije, Industrijska politika Crne Gore 2019-2023

Gašenjem proizvodnje aluminijuma, eliminisan je glavni doprinos emisijama iz industrijskih procesa u Crnoj Gori. Sektor saobraćaja u Crnoj Gori značajan je izvor emisija CO₂, sa učešćem od skoro 22% u 2018. godini, i očekivanim rastom na 30% u 2030. godini. Ipak, najveći uticaj na emisije GHG u Crnoj Gori ima proizvodnja električne energije i toplote⁴ koja sa 74,2% doprinosi ukupnim GHG emisijama u 2018. godini. Shodno međunarodnim i nacionalnim obavezama, u narednom periodu neophodno je raditi na dekarbonizaciji privrede. Shodno doprinosu u emisijama, sektor eneogetike koji u najvećoj mjeri doprinosi emisijama GHG, oslanja se u značajnoj mjeri na proizvodnju energije iz obnovljivih izvora odnosno iz uglja. S tim u vezi, mjere dekarbonizacije su primarno usmjerene ka ovom sektoru, gdje je dekarbonizacija definisana kao smanjenje proizvodnje električne energije iz uglja i povećanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora.

Posvećenost prethodno navedenim ciljevima u najvećoj mjeri zasniva se na postepenom smanjenju upotrebe uglja u proizvodnji električne energije i kao izvora toplote za grijanje u domaćinstvima i poslovnim subjektima. Ostvarenje zacrtanih ciljeva podrazumijeva i smanjenje proizvodnje uglja za izvoz, s obzirom da se i u tom slučaju doprinosi GHG emisijama iako na drugim lokacijama⁵. S tim u vezi, proces dekarbonizacije će na prvom mjestu uticati na opštinu Pljevlja i njene stanovnike, s obzirom na proizvodnju uglja i električne energije iz uglja u ovoj Opštini, decenijama unazad. Naime, Rudnik uglja AD Pljevlja (u daljem tekstu: Rudnik uglja) zajedno sa Termoelektranom „Pljevlja“ (u daljem tekstu: TE Pljevlja) kao podružnicom Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić (u daljem tekstu: EPCG), predstavljaju najvažnija privredna društva koja u Pljevljima utiču na kompletnu privrednu aktivnost u ovoj opštini, primarno na ostvarivanje prihoda njenih stanovnika. Iznad svega, proces dekarbonizacije je od značaja za cijelu Crnu Goru s obzirom da proizvodnja električne energije iz uglja u TE Pljevlja trenutno predstavlja jedini bazni⁶ izvor energije u Crnoj Gori.

Proces proizvodnje električne energije iz uglja ima značajan uticaj na životnu sredinu, primarno na kvalitet vazduha, zemljište, vode i kroz stvaranje industrijskog otpada. Ovaj uticaj je značajan tokom rada preduzeća ali će se osjetiti i nakon završetka postupka rudarenja u pljevaljskom rudonosnom basenu. Neposredna blizina površinskog kopa gradskom centru Pljevalja dovodi do uticaja na spoljni vazduh tokom ljetnjih mjeseci. Ovaj uticaj se intenzivira tokom ne malog broja ljetnjih vjetrovitih dana kada se iz površinskog kopa diže prašina laporca. Pored vazduha, uticaj je i na vodne tokove, prije svega na rijeku Čehotinu s obzirom da se u nju ulivaju vode koje se ispumpavaju iz površinskog kopa. Tokom zimskih mjeseci, negativni efekti korišćenja uglja su posebno izraženi zbog upotrebe ovog energenta za grijanje domaćinstava, u individualnim ložištima.

Prelazak na klimatski neutralno društvo je i hitan izazov i prilika za izgradnju bolje budućnosti za sve. Energetska tranzicija sa sobom donosi društvene, ekonomske i ekološke prednosti, iako je izvjesno da one neće biti ravnomjerno raspoređene u društvu. Smanjenje zavisnosti od uglja ima i rodnu dimenziju. Naime, restrukturiranje rudarskog sektora utiče na dobrobit žena na više načina – kroz gubitak zaposlenja u industriji uglja, povećan teret kućnih obaveza kada muškarci izgube posao, tenzije unutar domaćinstava i uticaj migracija izazvanih smanjenjem aktivnosti u lancu vrijednosti uglja. Siromašnije i najugroženije stanovništvo će se suočiti sa rastom rashoda uglavnom zbog potencijalnog povećanja troškova energije. Smanjenje proizvodnje električne energije iz uglja, ukoliko nije praćeno diversifikacijom privredne djelatnosti u lokalnoj zajednici, ali i diversifikacijom proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, može značajno uticati na životni standard stanovništva i podstaći ekonomske

⁴ Vlada Crne Gore, Treći nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama, 2020, dostupan na <https://www.gov.me/dokumenta/69188603-b72f-419d-b8dc-4ba5dd564a04>

⁵ Tokom 2022. godine, Rudnik uglja je otpočeo izvoz tzv. manje kvalitetnih ugljeva kalorijske vrijednosti od 7.500 do 8.000 kJ/kg za potrebe Elektroprivrede Srbije. Ova saradnja nastavlja se i u 2023. godini.

⁶ Raspoloživost „bazne energije“ opredjeljuje sigurnost snabdjevanja i energetske nezavisnost jedne zemelje. Obnovljivi izvori energije mogu biti bazni samo u slučaju velikih kapaciteta i uz mogućnost skladištenja te energije.

migracije. Kako bi se pozabavile ovim nepravednim opterećenjem razvoja sa niskim emisijama ugljenika, mnoge zemlje pripremaju, a neke već sprovode, mjere za promovisanje pravedne tranzicije. Pravedna tranzicija zahtijeva razumijevanje potencijalnih uticaja energetske tranzicije na zaposlene, preduzeća i zajednice koje su najviše pogođene smanjenjem i eventualnim ukidanjem eksploatacije uglja. Ova dijagnostika socio-ekonomskog stanja regiona uglja Pljevlja treba da posluži kao osnova za društveni dijalog koji će dovesti do konkretnih rješenja za postepenim smanjenjem zavisnosti od uglja kroz diversifikaciju proizvodnje električne energije i privredne djelatnosti u regionu uglja.

Prema procjenama, u pljevaljskom basenu postoje ležišta uglja dovoljna za rudarenje u narednih 35 godina. Međutim, aktuelni procesi energetske tranzicije i smanjenje proizvodnje električne energije iz fosilnih goriva, do njenog ukidanja, opredijeliće dalje poslovanje Rudnika uglja i TE Pljevlja. Zbog izražene zavisnosti lokalne privrede od lanca vrijednosti uglja, neophodno je obezbijediti da se zaokret u politikama koje bi uticale na eksploataciju uglja i proizvodnju u TE Pljevlja izvrši uzimajući u obzir društvene, ekološke i ekonomske implikacije. S tim u vezi, Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) realizuje projekat Mapa puta Crne Gore za pravednu tranziciju, finansiran od strane Vlade Republike Slovačke (Slovak Aid), u okviru kojeg je pripremljena i ova dijagnostička analiza socio-ekonomskog stanja, sa glavnim ciljem da podrži nacionalni, inkluzivni dijalog, koji treba da rezultira nacionalnom mapom puta za pravednu tranziciju.

Cilj istraživanja i metodologija

Ova dijagnostička analiza socio-ekonomskog stanja poslužiće kao polazna osnova za prepoznavanje i rješavanje izazova u procesu postepenog smanjivanja upotrebe uglja u Crnoj Gori, na principima pravedne tranzicije. Analiza sadrži informacije prikupljene iz sekundarnih i primarnih izvora podataka, kao i inpute na osnovu konsultacija sa predstavnicima ključnih kompanija u lancu vrijednosti uglja, predstavnicima sindikalnih organizacija radnika, lokalne uprave, lokalnim privrednicima, opštinskim rukovodstvom i nevladinim sektorom. Za potrebe analize sprovedeno je i istraživanje među zaposlenima TE Pljevlja i Rudnika uglja. Takođe, organizovane su i diskusije u fokus grupama sa zaposlenima. Cilj je da se kroz prizmu budućeg razvoja ovog regiona i Crne Gore, prikupe relevantni podaci o trenutnom stanju i potrebama lokalnog stanovništva, biznis zajednice, i svih važnih aktera u društvu koji socio-ekonomski zavise od lanca proizvodnje električne energije na bazi uglja.

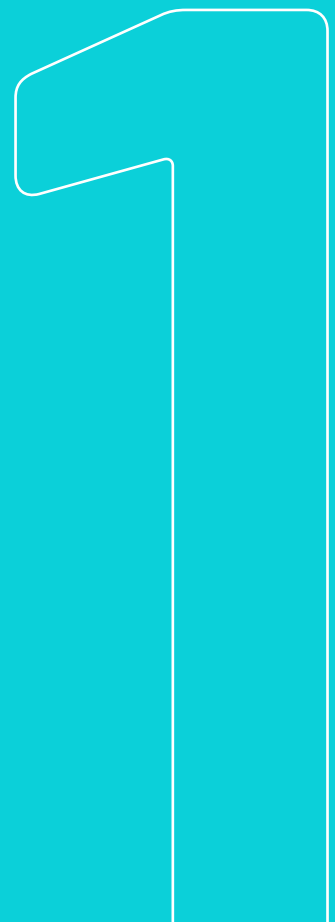
Analiza u **prvom dijelu** sadrži: osvrt na upotrebu uglja u Crnoj Gori, i privredni značaj lanca vrijednosti uglja; karakterizaciju zaposlenih u Rudniku uglja i TE Pljevlja; i rezultate istraživanja (kvantitativnog i kvalitativnog) o preferencijama zaposlenih i ostalih aktera u lancu vrijednosti uglja, ključnim izazovima i šansama za opštine Pljevlja. Na osnovu navedenog, predstavljeni su ključni nalazi koji treba da posluže kao osnov za pokretanje društvenog dijaloga.

U drugom dijelu analize sadržani su relevantni statistički podaci o profilu opštine Pljevlja, demografskoj i privrednoj strukturi Opštine, te ostale informacije od značaja za razumijevanje konteksta u kojem treba osmisliti i sprovesti pravednu energetska tranziciju.

7 Proračun na osnovu Pregleda bilansnih rezervi uglja na teritoriji opštine Pljevlja i stanja na dan 31.12.2021. godine koji je objavila Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti u okviru Izvještaja o stanju energetskog sektora Crne Gore za 2021. godinu, uz pretpostavku da je prosječna godišnja potrošnja 1.650.000 t od čega se 15% uglja prodaje za široku potrošnju, a 85% isporučuje TE Pljevlja.

8 Pravedna tranzicija neodvojiva je od termina energetska tranzicija, pa se najčešće govori o pravednoj energetska tranziciji. Energetska tranzicija se može definisati kao prelaz iz sistema u kome se za proizvodnju energije dominantno koriste neobnovljivi izvori (fosilna goriva) u sistem koji se zasniva na korišćenju obnovljivih izvora energije. Pored strukturalnih promjena tehnologije i značajnih investicija, ovaj prelaz zahtijeva i promjene u javnim politikama, kao i promjenu svijesti svih aktera u lancu proizvodnje i potrošnje energije. Tranzicija ka čistim izvorima energije ne može se smatrati uspješnom ukoliko nije pravična prema kompanijama koje svoje poslovanje vezuju za fosilna goriva, i zaposlenima, kao i njihovim porodicama. Pravedna energetska tranzicija je uključena u preambulu Pariskog sporazuma kao okvir koji uzima u obzir zaposlene i kreira uslove za dostojanstven rad i kvalitetne poslove u skladu sa nacionalno definisanim prioritetima razvoja.

PRVI DIO

1. UPOTREBA UGLJA U CRNOJ GORI

Održivi razvoj Crne Gore suočava se sa izazovima kao što su očuvanje makroekonomske stabilnosti, ubrzanje privrednog rasta uvođenjem zelene i cirkularne ekonomije, uz poštovanje, očuvanje i vrednovanje svih nacionalnih resursa, posebno prirodnog kapitala; veća resursna efikasnost i podizanje nivoa konkurentnosti privrede, te uravnoteženi razvoj kako na nivou regiona, tako i među pripadnicima različitih društvenih grupa⁹.

Sa druge strane, jedan od prioriteta energetske politike Crne Gore do 2030. godine odnosi se na održivi energetski razvoj – omogućavanje razvoja utemeljenog na ubrzanom, ali racionalnom korišćenju sopstvenih energetske resursa, uz uvažavanje principa zaštite životne sredine, povećanje energetske efikasnosti (EE) i veće korišćenje obnovljivih izvora energije (OIE), sve u skladu sa potrebama socio-ekonomskog razvoja Crne Gore¹⁰.

U ovom poglavlju dijagnostičke analize prikazana je trenutna upotreba uglja u Crnoj Gori i njegov značaj za energetski sektor. Prikazani su podaci o raspoloživim količinama i plan eksploatacije za naredni period. Takođe, na osnovu Trećeg nacionalnog izvještaja Crne Gore o klimatskim promjenama, prikazane su emisije GHG po sektorima i projekcije sa predlogom mjera mitigacije.

1.1 Značaj uglja za energetski sektor Crne Gore

U zavisnosti od vrste energenta korišćenog za proizvodnju električne energije, proizvodni kapaciteti zastupljeni u Crnoj Gori su: hidroelektrane, termoelektrana, vjetroelektrane i solarne elektrane. U elektroenergetskom miksu Crne Gore u ukupnom instalisanom proizvodnom kapacitetu, hidroelektrane imaju učešće od 67,08% (705 MW), TE Pljevlja – 21,41% (225 MW), vjetroelektrane – 11,23% (118 MW), a solarne elektrane – 0,28% (2,9 MW)¹¹.

U 2021. godini ostvarena je proizvodnja električne energije od 3.655,66 GWh¹². Proizvodnja TE Pljevlja dominantna je u energetskom miksu i predstavlja 36,45% ukupno ostvarene proizvodnje u 2021. godini. Udio obnovljivih izvora energije u ukupnoj proizvodnji električne energije u 2021. godini iznosio je 63,55%¹³.

Zbog nepovoljne hidrološke situacije, zaključno sa septembrom 2022. godine, ukupna proizvodnja električne energije u elektranama EPCG iznosila je 1.810 GWh, sa prosječnim učešćem TE Pljevlja od 54%. U periodu jul, avgust i septembar 2022. godine, učešće TE Pljevlja premašivalo je 70% u ukupnoj proizvodnji što potvrđuje njenu važnost u obezbjeđivanju bazne energije u Crnoj Gori. U tom kontekstu, proizvodnja električne energije iz uglja nije važna samo za region uglja Pljevlja već za cijelu Crnu Goru.

9 Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Crna Gora, Podgorica, jul 2016. godine, (95. strana), <https://www.gov.me/dokumenta/6852d215-af43-4671-b940-cbd0525896c1>

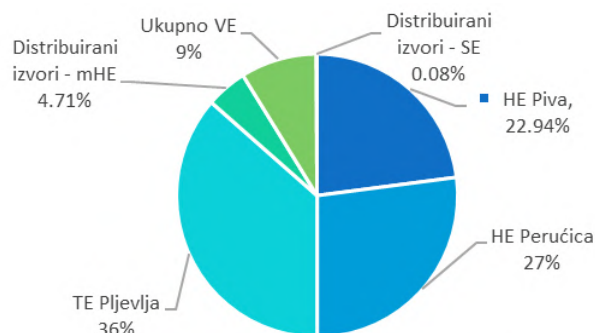
10 Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine (Bijela knjiga), Ministarstvo ekonomije, Crna Gora, maj 2014. godine (2. strana), <https://wapi.gov.me/download-preview/4d61154d-f295-4896-bb85-4f298f9c111d?version=1.0>

11 Izvor: REGAGEN Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti, Izvještaj o stanju energetske sektora Crne Gore za 2021. godinu, <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/547/2907-16659-00-72-22-24.pdf>

12 Ibid.

13 Važno je napomenuti da je električna energija koja se proizvodi iz mini hidroelektrana, vjetroelektrana i solarnih elektrana do sada otkupljivana po značajno nižim cijenama od tržišnih, dok od 1.1.2023. godine postoji zakup za otkup proizvedene energije po tržišnim cijenama.

Grafik 1. Učešće proizvodnih kapaciteta u ukupnoj proizvodnji električne energije u Crnoj Gori, 2021

1.2 Ležišta uglja na teritoriji pljevaljske opštine

Na prostoru opštine Pljevlja nalaze se ekonomski najznačajnija ležišta tzv. mrkolignitskog uglja u Crnoj Gori. Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine¹⁴ prostor ležišta uglja pljevaljske opštine rezervisan je kao prostor posebne namjene za istraživanje i eksploataciju mineralnih sirovina, a PUP-om opštine Pljevlja, Izmjenama i dopunama PUP-a opštine Pljevlja i Izmjenama i dopunama DPP „TE Pljevlja“, preuzeta je namjena prostora i definisane su prostorno-planske smjernice za korišćenje prostora ovih ležišta za detaljna geološka istraživanja i eksploataciju uglja.

U široj okolini Pljevalja, u slivu rijeke Čehotine, nalaze se pljevaljski, ljuće-šumaski i maočki ugljonosni baseni i ležišta uglja „Otilovići“, „Bakrenjače“, „Mataruge“ i „Glisnica“¹⁵. Prema nalazima istraživanja, ugalj iz svih ležišta pljevaljskog basena po kvalitetu može da se plasira za potrebe široke potrošnje¹⁶. Bilansne rezerve uglja pljevaljske opštine na dan 31.12. 2021. god. iznose 177.874.783 t. Njihov pregled po ležištima dat je u tabeli 1.

Godišnji obim eksploatacije uglja na površinskom kopu „Potrlica“ predstavlja 1.650.000t od čega se 1.400.000t uglja kvaliteta iznad 9.211 kJ/kg isporučuje prema TE Pljevlja, a oko 250.000 t uglja prema tržištu široke potrošnje regiona.

Državni plan eksploatacije mineralnih sirovina u periodu 2019-2028. godina, sadrži projekciju eksploatacije uglja za posmatrani desetogodišnji period na osnovu sagledavanja mogućnosti plasmana uglja i postojećih kapaciteta rudnika, vodeći računa o potpunom iscrpljenju ovjerenih rezervi uglja i racionalnom planiranju dinamike otvaranja ležišta uglja u smislu homogenizacije uglja i njegovom plasmanu za potrebe TE Pljevlja. Ukupna projektovana količina eksploatacije uglja pljevaljske opštine za posmatrani period iznosi 16.500.000t. Projektovano je da će 85% eksploatisanih količina uglja biti isporučeno za TE Pljevlja, dok je preostalih 15% planirano za široku potrošnju¹⁷.

¹⁴ U toku je izrada Prostornog plana do 2040. godine. Iako su rokovi istekli, prvi nacrt još uvijek nije predstavljen javnosti.

¹⁵ U eksploataciji su pljevaljski i ljuće-šumaski ugljonosni baseni, a neistraženo je ležište Mataruge. Pored ležišta uglja „Potrlica“, koje je u eksploataciji, pljevaljski ugljonosni baseni čine i ležišta uglja „Kalušići“, „Grevo“, „Rabitlje“ i „Komini“ predstavljajući dijelove jedne geološke cjeline. Ležišta „Potrlica“ i „Kalušići“ pljevaljskog basena su detaljno istražena na nivou istraženosti rezervi A, B i C1 kategorije, dok su ležišta Grevo, Komini i Rabitlje na nivou istraženosti C1 kategorije.

¹⁶ Izuzetak je ugalj iz ležišta „Kalušići“ čiji je prosječni termički ekvivalent za ležište 7.957 KJ/kg. Homogenizacijom uglja iz ležišta „Kalušići“ sa kvalitetnijim ugljem iz basena ili drugih ležišta uglja pljevaljske opštine moguća je njegova valorizacija za potrebe TE Pljevlja.

¹⁷ Državni plan eksploatacije mineralnih sirovina 2019-2028, str. 52

Tabela 1: Pregled bilansnih rezervi uglja na teritoriji opštine Pljevlja i stanje na dan 31.12.2021. godine

R.b.	Basen/ležište	Kategorija	Rezerve (t)	Ovjera rezervi	Učešće a+b (%)	Otkrivka (m ³)	DTE (kj/kg)	Sred. koefic. otkr. (m ³ /t)
KONCESIJE								
Pljevaljski basen								
1	Potrlica	A+B+C1	26.503.982	bilansne	99,71	112.728.093	11.746	4,25
	Kalušići	A+B+C1	15.047.141	bilansne	97,32	46.627.374	7.957	3,1
	Grevo	C1	2.281.805	bilansne	0	11.722.118	12.442	5,14
	Komini	C1	4.958.098	bilansne	0	6.628.880	11.515	1,34
	Rabitlje	C1	2.903.059	bilansne	0	34.684.531	13.663	11,95
UKUPNO			51.694.085			213.390.996		4,1
Ljuče-Šumanski basen								
2	Šumani I	A+B+C1	200.000	bilansne	60	230.000	7.684	1,15
	Ljuče II	B+C1	1.056.085	bilansne	61,21	500.000	5.572	0,47
	Ljuče I	A+B	269.957	bilansne	100	793.889	8.600	3,09
	UKUPNO			1.526.042			1.523.889	
3	Glisnica	B	1.701.343	bilansne	100	4.232.019	9.384	2,49
UKUPNO KONCESIJE RU			54.921.470			218.146.904		3,97
4	Otilovići	B+C1	3.421.000	bilansne	99,5	11.887.300	10.510	3,47
5	Bakrenjače	A+B+C1	1.332.313	bilansne	73,46	1.151.000	10.296	0,86
UKUPNO BILANSNE			59.674.783			231.185.204		3,87
6	Mataruge	C1	8.300.000	procijenjene		15.000.000	8000	1,81
7	Maoče	B+C1	109.900.000	bilansne	82,98	497.500.000	12.504	4,53
UKUPNO SVA LEŽIŠTA			177.874.783			743.685.204		4,18

Izvor: Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti,
Izveštaj o stanju energetskeg sektora Crne Gore za 2021. godinu

Ukoliko u obzir uzmemo da su procijenjene rezerve date u koncesiju Rudniku uglja na nivou 54,9 miliona tona (Tabela 1) i da je godišnja eksploatacija uglja 1,65 miliona tona, od čega se 85% isporučuje TE Pljevlja, uz ostale nepromijenjene okolnosti (kapaciteti Rudnika uglja i TE Pljevlja, bez novih koncesija), zaključujemo da bi se postojeće rezerve iscrpile za oko 35 godina.

1.3 Emisije GHG iz energetskeg sektora

Nacionalni izvještaj o inventaru gasova s efektom staklene bašte pripremljen za potrebe Trećeg nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama, obuhvatio je period 1990–2017. Emisioni izvori i ponori direktnih i indirektnih GHG podijeljeni su u šest glavnih kategorija: 1) energetika, 2) industrijska proizvodnja i upotreba proizvoda, 3) upotreba rastvarača, 4) poljoprivreda, 5) prenamjena zemljišta i šumarstvo, i 6) otpad. Analiza je pokazala da sektori energetike i industrije imaju najveći udio u ukupnim emisijama CO₂eq za posmatrani period, izuzev u 2011. godini, kada su zabilježene visoke emisije u sektorima šumarstva i korišćenja zemljišta, usljed velikih opožarenih površina. U posmatranom periodu, učešće emisija iz energetskeg sektora kreće se od 24% u 1995. godini do 70% u 2014, dok je 2017. godine iznosilo 48,1%. Učešće emisija iz industrijskih procesa kreće se od 4,3% u 1994. do 46% u 1997, a u 2017. je iznosilo 7%. Emisije CO₂eq iz sektora poljoprivrede kretale su se od 6,2% u 2004. do 57% tokom kritične 2011. godine, dok su 2017. iznosile 39%. Sektor otpada u ukupnim emisijama ima najniže učešće, koje se kreće od 2% u 1991. do 11% u 2009, dok za 2017. su iznosile 5%. Detaljnija analiza pokazuje da najveći udio u ukupnim emisijama iz sektora energetike imaju aktivnosti koje se tiču proizvodnje električne energije i toplote¹⁸. U toku je ekološka rekonstrukcija TE Pljevlja u vrijednosti više od 54 miliona eura. Planirano je da se do

¹⁸ Izvor: Treći nacionalni izvještaj, str. 46

oktobra 2024. godine izvrši potpuna tehničko-ekološka sanacija objekta i obezbijedi toplotni i rezervni izvor za daljinsko grijanje grada. Kada su u pitanju emisije sumpornih i azotnih oksida, nakon ekološke rekonstrukcije, rad TE Pljevlja će biti sa uticajem na životnu sredinu u skladu sa važećim direktivama EU¹⁹. Međutim, ekološka rekonstrukcija neće imati uticaja na emisiju CO₂. U ovom segmentu, EPCG nastavlja da plaća za emisije CO₂ u skladu sa Uredbom o aktivnostima odnosno djelatnostima koje emituju gasove sa efektom staklene bašte, do usklađivanja sa EU propisima.

1.4 Projekcije GHG i mjere mitigacije

TE Pljevlja predstavlja jedini nacionalni izvor električne energije iz fosilnih goriva i ima veliki značaj za nacionalni elektroenergetski sistem. Takođe, očekuje se da nacionalni udio električne energije dobijene iz obnovljivih izvora dalje raste.

Na osnovu urađenih projekcija GHG, Treći nacionalni izvještaj sadrži i predlog mjera mitigacije po sektorima. U sektoru energetike, između ostalog, jedna od ključnih mjera odnosi se na ekološku rekonstrukciju Bloka 1 TE Pljevlja. To podrazumijeva da će postrojenje biti van pogona po četiri mjeseca godišnje, a predviđa se i smanjenje proizvodnje uslijed primjene EU sistema trgovine emisijama štetnih gasova (ETS²⁰).

Jedna od predviđenih mjera mitigacije koja nije ispoštovana odnosi se na ograničenje radnih sati postrojenja TE Pljevlja. Naime, u skladu sa obavezom iz Ugovora o Energetskoj zajednici koja se tiče Direktive o velikim ložištima, Crna Gora se obavezala da će TE Pljevlja iskoristiti opciju rada 20.000 radnih sati nakon čega bi bila u obavezi da prekine sa radom osim u slučaju usklađivanja sa maksimalnim emisijama propisanim Direktivom o industrijskim emisijama. Krajem 2020. godine, TE Pljevlja je potrošila dozvoljeni broj radnih sati, i nastavila sa radom. Agencija za zaštitu životne sredine pokrenula je postupak oduzimanja integrisane dozvole jer TE Pljevlja nije ispoštovala uslove koji su bili osnov za njeno izdavanje. Vlada Crne Gore je svojom odlukom taj postupak prekinula i od tada TE Pljevlja radi uprkos kršenju Zakona o industrijskim emisijama i Ugovora o Energetskoj zajednici (EEZ), zbog čega je EEZ pokrenula prekršajni postupak protiv Crne Gore.

Jedna od mjera je i toplifikacija grada Pljevlja koja je proglašena „projektom od javnog interesa“, nakon ekološke rekonstrukcije, a njenom realizacijom očekuju se dodatna smanjenja emisija GHG usljed smanjenja korišćenja uglja u individualnim ložištima u gradu. Ostale mjere mitigacije odnose se na nove elektrane koje koriste obnovljive izvore energije i energetske efikasnost (od razvoja regulatornog okvira do finansijskih podsticaja za građane i rekonstrukcije hidroelektrana).

¹⁹ Izvor: Strateški plan razvoja opštine Pljevlja 2021-2025.

²⁰ ETS (eng. Emissions Trading System) je sistem trgovanja emisijama štetnih gasova u atmosferu, koji se koristi kao instrument za regulisanje emisije u cilju zaštite životne sredine. ETS funkcioniše tako što preduzeća dobijaju kvote emisije štetnih gasova, koje smiju da emituju u toku godine. Ako preduzeće emituje manje gasova od dozvoljene kvote, ono može da proda višak na tržištu. Ukoliko preduzeće emituje više gasova od kvote, ono mora da kupi dodatne kvote na tržištu. Ovim se motivišu preduzeća da smanje emisiju štetnih gasova i podstiče razvoj tehnologija za čistiju proizvodnju energije.

2. PRIVREDNI ZNAČAJ LANCA VRIJEDNOSTI UGLJA I UTICAJ NA ŽIVOTNU SREDINU

U ovom poglavlju osvrnućemo se na privredni značaj preduzeća Rudnik uglja i TE Pljevlja – podružnice EPCG.

2.1 Značaj Rudnika uglja i uticaj na opštinu Pljevlja

Rudnik uglja je kompanija koja u sadašnjem organizacionom obliku (akcionarsko društvo) posluje od kraja 1998. godine, dok je kao preduzeće za eksploataciju uglja osnovano 1952. godine („Preduzeće za istraživanje i proizvodnju uglja – Pljevlja“). Preduzeće je osnovano za primarnu djelatnost eksploatacije uglja u pljevaljskom ugljenosnom basenu, dok se eksploatacija uglja u kontinuitetu obavlja u ležištima Potrlica i Kalušići, odnosno površinskom kopu Potrlica, a do 2018. godine proizvodnja se odvijala i u površinskom kopu Borovica. Nakon izgradnje TE Pljevlja koja je namjenski prilagođena isključivom korišćenju rude uglja iz eksploatacije u Pljevljima, Rudnik uglja od 1982. godine 85%-90% svoje godišnje proizvodnje isporučuje TE Pljevlja.

Od samog osnivanja, Rudnik uglja predstavlja okosnicu razvoja pljevaljskog kraja i jedan je od stubova privrednog i ekonomskog razvoja sjevera Crne Gore. Svojim poslovanjem, Rudnik uglja je činio ekonomski, finansijski i tehnički zamajac privrednog razvoja pljevaljskog kraja i generisao većinu privrednih, tehničkih ali i obrazovnih aktivnosti posljednjih nekoliko decenija. Zajedno sa TE Pljevlja, Rudnik uglja predstavlja „kičmu“ proizvodnje električne energije u Crnoj Gori (jedini bazni izvor električne energije), i u redovnim uslovima, u energetskom bilansu sa proizvodnjom energije učestvuje od 40% do 60% proizvedene električne energije u Crnoj Gori. Pored navedenih pozitivnih uticaja, proces rudarenja značajno utiče i na stanje životne sredine u Pljevljima i to na kvalitet vazduha, voda i zemljišta. Sve navedeno odražava se i na zdravlje lokalnog stanovništva.

AD Rudnik uglja je izvršilo poslovnu i organizacionu transformaciju iz javnog u akcionarsko društvo početkom 1998. godine. Nakon transformacije preduzeća, vrši se i optimizacija troškova što utiče i na broj stalno zaposlenih radnika. Broj direktno uposlenih od 2.200 radnika prije dvadeset godina, sveo se na 815 na kraju 2020. godine uz dodatnih 37 zaposlenih preko Agencije za ustupanje. Tokom 2021. i 2022. godine, broj zaposlenih je povećan kroz razne oblike ugovora o radu, uz pokretanje djelatnosti koje su novina za matičnu kompaniju poput bavljenja poljoprivredom. Kapital društva je procijenjen na 21.492.989,65 eura i podjeljen je na 5.064.443 akcije nominalne vrijednosti vrijednosti 4,2439 eura po akciji. Od avgusta mjeseca 2018. godine, jedini vlasnik akcija Rudnika uglja je EPCG AD Nikšić. U narednoj tabeli dati su uporedni prihodi i rashodi preduzeća za period 2018-2021. sa količinama proizvedenog i isporučenog uglja.

Tabela 2. Uporedni prihodi i rashodi Rudnika uglja

Godina	Prihod u poslovanju (eur)	Prihodi od prodaje uglja (eur)	Rashodi (eur)	Proizvodnja uglja (tona)	Isporuka TE Pljevlja (tona)	Široka potrošnja (tona)
2018.	43.662.532	43.029.915	36.209.777	1.539.122	1.411.298	127.823
2019.	47.659.979	43.470.171	37.184.599	1.561.618	1.419.967	141.650
2020.	48.974.893	45.423.676	34.516.318	1.656.952	1.530.879	126.072
2021.	46.212.271	43.513.842	40.742.575	1.548.612	1.360.522	188.089

Izvor: Rudnik uglja

Rudnik uglja je najveći poslodavac u pljevaljskoj opštini. Pored direktnog zapošljavanja u kompaniji, određen broj privatnih preduzeća ali i javnih službi zavisi direktno ili indirektno od proizvodnje uglja. Poslovanje preduzeća značajno utiče na ukupne prihode budžeta opštine Pljevlja i zajedno sa dva vodeća preduzeća (TE Pljevlja, kao dio EPCG i Gradir Montenegro d.o.o.) daje većinu tekućih prihoda. U narednoj tabeli dat je pregled prihoda koje ostvaruje Opština Pljevlja iz poslovanja Rudnika uglja.

Tabela 3. Ostvareni prihodi budžeta opštine Pljevlja, u eur

	Vrsta prihoda	Rudnik uglja AD Pljevlja				
		2017	2018	2019	2020	2021
1	Porez na nepokretnost	391.625,16	401.483,04	344.557,60	435.186,29	491.371,60
2	Prizez porezu	167.427,76	117.024,12	90.640,80	119.142,11	139.254,27
3	Porez na dohodak fizičkih lica	132.992,71	132.992,71	588.301,75	525.921,28	613.743,72
4	Naknada za pristup putu	6.670,00	8.270,00	8.270,00		1.100,00
5	Naknada za zaštitu voda od zagađivanja			3.998,32	22.321,00	7.117,74
6	Koncesiona naknada za mineralne sirovine	675.032,84	723.681,69	745.997,79	755.682,76	800.341,51
7	Naknada za zaštitu i unapređenje životne sredine				734.101,53	768.537,99
	UKUPNO	1.373.748,47	1.383.451,56	1.781.766,26	2.592.354,97	2.821.466,83

Izvor: Opština Pljevlja

Pored plaćanja prema budžetu Opštine Pljevlja, značajne obaveze Rudnik uglja redovno izmiruje i prema državnom budžetu u formi ostalih uplata kao što su doprinosi, PDV, carine i akcize. U sljedećoj tabeli je prikazan iznos ukupnih plaćanja iz Rudnika uglja prema lokalnoj samoupravi i državi.

Tabela 4. Ukupna plaćanja iz Rudnika uglja prema opštinskom i nacionalnom budžetu, u eur

Godina	2018	2019	2020	2021
Ukupna plaćanja	14.281.210,56	16.367.285,91	23.006.130,62	20.401.094,99

Izvor: Rudnik uglja

U periodu 2019-2021. godina, Rudnik uglja je izdvojio 1,7 miliona eura kroz dodjelu kreditnih sredstava za rješavanje stambenih potreba zaposlenih.

Tabela 5. Ukupna isplaćena sredstva za rješavanje stambenih potreba među zaposlenima, u eur

Godina	Vrijednost
2019.	525.443
2020.	544.735
2021.	639.478

Izvor: Rudnik uglja

Rudnik uglja finansira projekte iz oblasti zaštite životne sredine, i podržava kulturne i sportske manifestacije koje realizuju nadležne institucije kao i sektor nevladinih organizacija (NVO) u Pljevljima. U narednoj tabeli je dat prikaz finansijskih davanja preduzeća za navedene svrhe.

Tabela 6. Ostala finansijska davanja, u eurima

Godina	Sportski klubovi	Sportske ustanove i manifestacije	Obrazovne ustanove	Zdravstvene ustanove	Vjerske zajednice	NVO	Ostale donacije	UKUPNO
2018.	71.500	43.300	6.600	24.900	31.000	7.500	121.390	306.190
2019.	127.900	41.500	12.750	35.630	15.000	9.300	64.275	306.355
2020.	117.500	32.222	3.000	98.000	0	7.500	48.800	307.022
2021.	84.450	63.000	26.196	80.400	117.900	28.079	11.899	411.924

Izvor: Rudnik uglja

Za udruženja penzionera i socijalno ugrožene porodice, Rudnik uglja donira ugalj što je važno sa aspekta zagađenja iz individualnih ložišta.

Tabela 7. Donacije u uglju udruženjima penzionera i socijalno ugroženim porodicama, u tonama

Godina	Količina
2019.	853
2020.	890
2021.	868

Izvor: Rudnik uglja

Na osnovu memoranduma o saradnji Opštine Pljevlja i Rudnika uglja, dogovoreno je sponzorisanje aktivnosti iz oblasti kulture i sporta u organizaciji Opštine Pljevlja, sportskih i kulturnih javnih ustanova. U sljedećoj tabeli je prikaz davanja za ovu namjenu.

Tabela 8. Donacije za sportske i kulturne aktivnosti u organizaciji Opštine Pljevlja, u eur

Godina	Vrijednost
2019.	65.000
2020.	50.00
2021.	9.500

Izvor: Rudnik uglja

2.2 Značaj TE Pljevlja

TE Pljevlja je prva crnogorska kondenzaciona termoelektrana projektovana sa dva bloka od 210 MW, koja je počela sa radom 1982. godine. Akumulacija vode kao i svi pomoćni, tehnički i upravno-administrativni objekti (izuzev dekarbonizacije i recirkulacionog rashladnog sistema) izvedeni su za proizvodnju električne energije iz dva bloka, međutim samo jedan blok je izgrađen i funkcioniše. TE Pljevlja sagorijeva pljevaljski ugalj garantovane kalorične vrijednosti 9.211 kJ/kg.

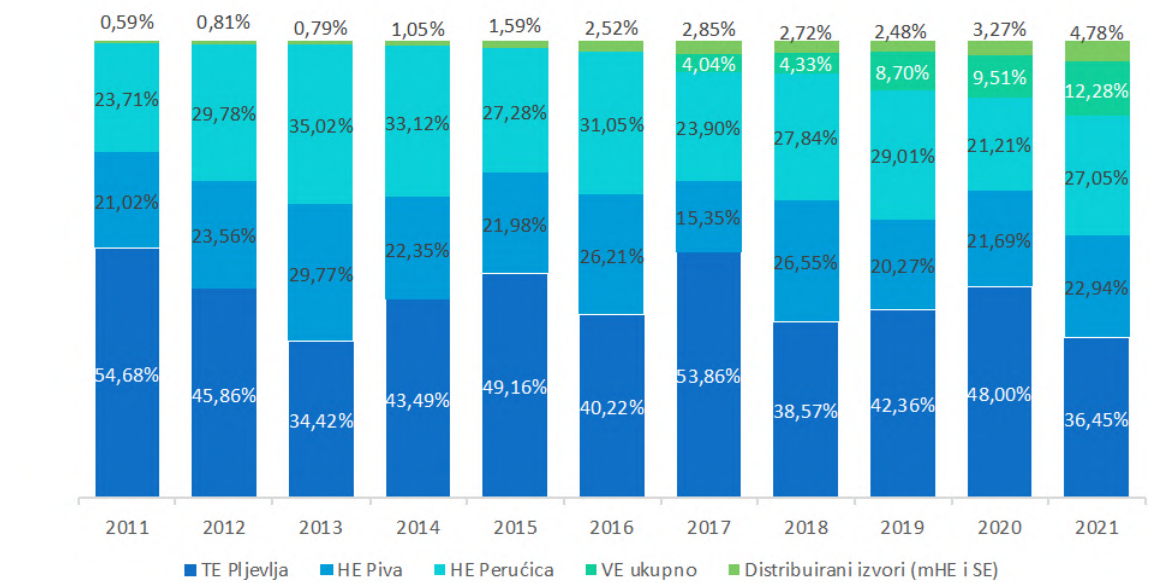
U 2009. i 2010. godini izvedeni su važni projekti koji se odnose na ekološku i tehnološku stabilizaciju proizvodnje električne energije iz TE Pljevlja. Poslije radova na rekonstrukciji turbinskog i kotlovskog postrojenja 2009. godine, instalisana snaga TE Pljevlja je sa 210 MW povećana na 225 MW²¹.

²¹ Lokalni energetska plan opštine Pljevlja 2018-2027, https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2021/10/LEP-Pljevlja_Final.pdf

Lokacija TE Pljevlja je na četvrtom kilometru puta Pljevlja – Đurđevića Tara. Toliko je približno na istom putu od nje udaljen i površinski kop Borovica, iz kojeg se snabdijevala ugljem u prvom periodu svoga rada, dok je od 2018. godine snabdijevanje ugljem u potpunosti iz površinskog kopa Potrlica koji je u neposrednoj blizini grada. Snabdijevanje TE Pljevlja procesnom vodom za hlađenje i druge potrebe vrši se iz akumulacije „Otilovići“, izgrađene na rijeci Čehotini.

Za elektroenergetski sistem Crne Gore, TE Pljevlja predstavlja baznu elektranu sa zadatkom pokrivanja konstantnog dijagrama opterećenja. U nastavku je grafik koji prikazuje učešće različitih proizvodnih kapaciteta u ukupnoj proizvodnji električne energije u periodu 2011-2021. godine.

Grafik 2. Učešće proizvodnih kapaciteta u ukupnoj proizvodnji električne energije, 2011-2021

Izvor: REGAGEN Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti

Tokom nepovoljnih hidroloških prilika, često u dužim periodima, proizvodnja električne energije iz TE Pljevlja čini preko 80% ukupne količine električne energije iz svih izvora za proizvodnju u Crnoj Gori, dok je u nekim danima pa i nedjeljama jedini izvor električne energije zbog dugih sušnih perioda i mirovanja vjetra, što ilustruju podaci za 2022. godinu u narednoj tabeli.

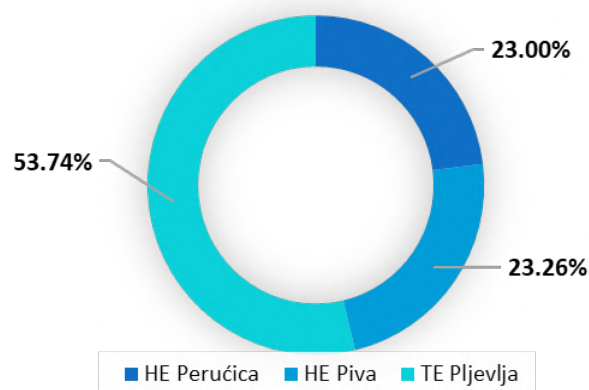
Tabela 9. Proizvodnja električne energije u 2022. godini, u MWh

2022	HE Perućica	HE Piva	TE Pljevlja	UKUPNO
Januar	86.757	69.558	153.765	310.080
	27,98%	22,43%	49,59%	
Februar	77.550	56.151	120785	254.486
	30,47%	22,06%	47,46%	
Mart	69.202	72.411	153.643	295.256
	23,44%	24,52%	52,04%	
April	113.840	5.844	107.089	226.773
	50,20%	2,58%	47,22%	
Maj	34.851	48.741	0	83.592
	41,69%	58,31%	0,00%	
Jun	21.031	58.959	34.388	114.378
	18,39%	51,55%	30,07%	
Jul	3.924	51.677	136.697	192.298
	2,04%	26,87%	71,09%	
Avgust	0	42182	152.864	195.046
	0,00%	21,63%	78,37%	
Septembar	9.080	15.337	113.410	137.827
	6,59%	11,13%	82,28%	
UKUPNO	416.235	420.860	972.641	1.809.736
	23,00%	23,26%	53,74%	

Izvor: TE Pljevlja je od 23. aprila do 23. juna bila u redovnom godišnjem remontu, dok je HE Perućica takođe bila u godišnjem remontu tokom avgusta mjeseca, zbog čega su navedene vrijednosti proizvodnje nula.

Naredni grafikon prikazuje učešće TE Pljevlja u ukupnoj proizvodnji EPCG za prvih 9 mjeseci 2022. godine.

Grafik 3. Struktura ukupne proizvodnje električne energije (u %, period januar-septembar 2022. godine) uključujući i jednomjesečni zastoj u junu kad je TE Pljevlja bila u remontu

Izvor: TE Pljevlja

S obzirom na starost TE Pljevlja i njen negativan uticaj na životnu sredinu kao i kršenje direktiva EU, EPCG je jula 2019. objavila međunarodni tender za izbor izvođača radova na ekološkoj rekonstrukciji TE Pljevlja. Na osnovu idejnog projekta koji je uradila njemačka kompanija Steag Energy Services, planirana je takozvana ekološka rekonstrukcija TE Pljevlja koja bi njen rad trebalo da uskladi sa parametrima emisije izduvnih gasova i uticaja na životnu sredinu sa Direktivom 2010/75 Evropske unije i to kroz izgradnju postrojenja za odsumporavanje izduvnih gasova, postrojenja za denitrifikaciju izduvnih gasova, postrojenja za preradu otpadnih voda, postrojenja za smanjenje buke, novog rashladnog tornja, postrojenja za transport pepela i šljake i startnu kotlarnicu. Uz ove radove je planirana i izgradnja izmjenjivača toplote za daljinsko grijanje Pljevlja, dok će nova startna kotlarnica predstavljati toplotni izvor za vršno i rezervno napajanje toplotom Pljevlja uz planiranu toplifikaciju grada.

Nakon sprovedenog tenderskog postupka, EPCG je zaključila ugovor sa provorangiranim konzorcijumom, u vrijednosti od 54.427.700 eura sa uključenim PDV. Glavni ugovarač je kineska kompanija Donfang Electric International Corporation kao nosioci posla u obimu od 66%, dok su podizvođači crnogorske kompanije Bemax doo Podgorica (18%), BB solar doo Podgorica (5%) i Permonte doo Podgorica (11%). Nakon sprovedenog dodatnog tenderskog postupka zaključen je još jedan ugovor sa istim ugovaračem za dodatne radove tako da je ukupna vrijednost projekta ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja za sada preko 70 miliona eura. Radovi su počeli u aprilu 2022, sa planom završetka u oktobru 2024. godine.

2.3 Uticaj na životnu sredinu

Opština Pljevlja je usvojila Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine za period 2022-2026 (LEAP) sa detaljnom analizom stanja i identifikovanim problemima. Analizirani su vazduh i klimatske promjene, vode, zemljište, upravljanje otpadom, biodiverzitet, gradske zelene površine, i energetska efikasnost. Negativan uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja primarno je prepoznat u kontekstu uticaja na kvalitet vazduha, vode, zemljišta i stvaranje industrijskog, uključujući opasni otpad.

U prethodnom periodu, a posebno posljednjih nekoliko godina, preduzeće ulaže značajna finansijska sredstva i ljudske resurse u sprečavanje uticaja procesa rudarenja na životnu sredinu. I pored toga, povremeno dolazi do ekoloških incidenata. Nakon okončanja postupka rudarenja u površinskom kopu Potrlica, potrebno je uložiti značajna finansijska sredstva za saniranje kopa. Ovo se u prvom redu odnosi na zatrpavanje odnosno dovođenje u prihvatljivo stanje mjesta eksploatacije uglja s obzirom da je površinski kop dužine oko 2.500 metara, širine oko 1.500 metara i dubine oko 500 metara. Lokalnim akcionim planom za zaštitu životne sredine Opštine Pljevlja za period 2022-2026 godine, planirana je rekultivacija i izgradnja sportsko-rekreativne zone na Borovici. Za ovu svrhu planirano je 400.000 eura, a aktivnosti će finansirati Opština Pljevlja, Rudnik uglja i EPCG²².

2.3.1 Uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja na vode

Kada je u pitanju kvalitet voda, glavni uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja, ali i rudnika olova i cinka, deponija i šljakišta opasnih materija, prepoznat je u odnosu na zagađenje rijeke Čehotine, što je primarno uticalo na smanjenje ribljeg fonda. Najveće količine otpadnih voda Rudnika uglja nastaju prilikom ispumpavanja viška voda iz vodosabirnika na najnižoj koti PK Potrlica. Iz vodosabirnika se uz pomoć pumpi i transportnih cijevi voda ispumpava do taložnika, a iz taložnika u rijeku Čehotinu. Kvalitet ovih voda zavisi od aktivnosti na otkrivci, meteoroloških uslova, ali često i od ljudskog faktora koji kontrolise rad pumpi u vodosabirniku. Godišnje će se u Čehotinu ispusti oko 18.000.000m³ ove vode.

²² Izvor: Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine Opštine Pljevlja za period 2022-2026 godine, dostupno na <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2022/05/Nacrt-LPZZSR-Pljevlja-2022-2026.pdf>

Kada je u pitanju uticaj TE Pljevlja na vode, on se primarno ogleda u akcidentnim situacijama koje se mogu javiti u toku rada postrojenja. Negativni uticaj deponije Maljevac prevashodno utiče na kvalitet rijeke Vežišnice (kroz Paleški potok kao pritoku Vežišnice), ali je tokom 2021. godine Paleški potok sa njegovog izvorišnog dijela izmješten u Borovičko jezero, tako da je izbjegnuta neželjeni kontakt sa ocjedinim vodama sa šljakišta Maljevac.

Kako se navodi u LEAP-u, Rudnik uglja je uložio napore za rješavanje problema otpadnih voda sa izgradnjom taložnika, koji trebaju još da se nadograde. Takođe, kako predviđa aktivnost 3.1 LEAP-a, Rudnik uglja će izvršiti vraćanje rijeke Čehotine u njeno prvobitno korito. Dio problema otpadnih voda iz TE Pljevlja je riješen kroz izmještanje Paleškog potoka, a ostatak problema se namjerava riješiti kroz ekološku rekonstrukciju postojećeg bloka TE u okviru koje se planira zatvoren tehnološki postupak po pitanju korišćenja vode i otpadnih voda. U međuvremenu, neophodno je voditi računa da se ne dešavaju ekološki incidenti poput onog 2019. godine, kada je TE Pljevlja ispustila nedozvoljene otrovne materije u rijeku i na taj način izazvala nezapamćeni pomor ribe u Crnoj Gori, i uništila sav ekosistem u dijelu rijeke Čehotine u dužini od 15 km²³.

2.3.2 Uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja na zemljište

Kada je u pitanju zemljište, eksploatacija i zauzimanje slobodnih površina, formiranje industrijskih zona, površinskih kopova i rudnika ima tendenciju razvoja i neizbježne posljedice, kao što su narušavanje prirodnog ambijenta, zagađenje životne sredine i gubitak plodnih zemljišnih površina i šumskih područja. Nakon završetka eksploatacije, Rudnik uglja ima obavezu rekultivacije degradiranih površina. Međutim, kako se konstatuje u LEAP, rekultivacija uglavnom izostaje ili se ne sprovodi u dovoljnoj mjeri, iako se te aktivnosti intenziviraju u posljednje vrijeme. Konkretno, u sjeverozapadnom dijelu P.K. „Potrlica“ tokom 2020. godine vršena je tehnička i biološka rekultivacija na površini 2ha, a u drugoj polovini 2021. godine urađena je agrotehnička i biološka rekultivacija na parceli površine od 4 ha. Zasađeno je preko 60.000 sadnica (lavanda, žalfija, timijan i miloduh) i planira se preduzimanje daljih aktivnosti za nastavak poslova rekultivacije u sjeverozapadnom dijelu P.K. „Potrlica“ Rudnika uglja Pljevlja²⁴.

Rezultati dosadašnjih ispitivanja uzoraka zemljišta koje je za potrebe Rudnika uglja a i TE Pljevlja sproveo CETI iz Podgorice, pokazuju da u uzorku zemljišta na lokaciji u okolini deponije „Maljevac“ i uzorku zemljišta na lokaciji Rudnika uglja-rekultivisano zemljište sadržaj svih ispitivanih parametara ne premašuje propisane normative.

2.3.3 Industrijski otpad

Kada je u pitanju industrijski otpad, glavni uticaj su proizvodni procesi TE Pljevlja kroz formiranje odlagališta pepela i šljake TE Pljevlja Maljevac, koja se koristi već skoro 40 godina, i nalazi se na površini od oko 62ha. U međuvremenu, u okviru Projekta „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje“ koji se u Crnoj Gori realizuje u saradnji sa Svjetskom bankom, završene su remedijacije odlagališta pepela i šljake „Maljevac“ i jalovišta „Gradac“. Sa stanovišta Poglavlja 27, realizacijom ovih projekata, ostvaren je značajan napredak u implementaciji i sprovođenju pravne tekovine EU. Značaj pomenutih remedijacija posebno je značajan u pogledu kontrole i sprečavanja daljeg zagađenja Opštine Pljevlja.

²³ Ibid.

²⁴ Rekultivisane površine su zanemarive ako se ima u vidu da je površina aktivnog kopa (gdje se trenutno odvijaju radovi) oko 80ha, te da površina koja je aktivna za odlaganje laporca u okviru kopa i koja je u etažama iznosi oko 162 ha. Na lokaciji Grevo rekultivisano je odlagalište laporca površine oko 28ha, na lokaciji Đulina Guka, Kipa i aerodrom, rekultivisano je odlagalište laporca na površini od oko 45 ha, dok je na lokaciji stare cementare rekultivisano zemljište poslije eksploatacije površine oko 20ha.

Drugo odlagalište povezano sa lancem vrijednosti uglja je „Jagnjilo“ koje se do sredine 2017. godine koristilo za odlaganje otkrivke. Ovaj materijal se koristi za prekrivanje komunalnog otpada, i stvoreni su uslovi za rekultivaciju odlagališta na osnovu „Dopunskog rudarskog projekta eksploatacije uglja na P.K. ‚Potrlica‘ za period 2015. – 2019. godine“, Knjiga 2.6. Tehnički projekat rekultivacije.“ Odloženi laporac prepoznat je kao izuzetno kvalitetna sirovina za pokretanje proizvodnje cementa.

U cilju ispunjavanja zakonom propisane obaveze Rudnik uglja i TE Pljevlja kao proizvođači opasnog otpada u obavezi su da postupaju sa otpadom (opasnim i neopasnim) shodno Planu upravljanja otpadom 2019-2022 na koji je saglasnost dala Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, a koji detaljno precizira odlaganje i zbrinjavanje svih vrsta opasnog i neopasnog otpada²⁵.

2.3.4 Uticaj Rudnika uglja i TE Pljevlja na kvalitet vazduha

Rudnik uglja prepoznat je kao jedan od glavnih izvora zagađenja vazduha, uz nezaštićene površine kopova, odlagalište otkrivke i transportni sistem, transportnu i rudarsku mehanizaciju, te proizvodna postrojenja TE Pljevlja sa deponijom pepela i šljake „Maljevac“²⁶. Među ostalim zagađivačima vazduha su kotlarnice i individualna ložišta u javnim i stambenim objektima.

Najznačajniji uticaji na kvalitet vazduha dešavaju se pri eksploataciji na površinskim kopovima. Ovi uticaji obuhvataju emisije od eksploatacije laporca i uglja, izduvnih gasova, štetnih gasova od oksidacije i samo zapale uglja. Takođe, tehnološki proces eksploatacije uglja koji obuhvata bušenje i miniranje, utovar i transport uglja i otkrivke, transport i odlaganje otkrivke erozija vjetrom i ostali prateći radovi, doprinose zagađivanju vazduha.

Sagorijevanjem lignita, TE Pljevlja u vazduh emituje ugljen (IV)-oksid, sumpor (IV)-oksid, vodenu paru i suspendovane čestice. Takođe, od sagorijevanja uglja se stvaraju pepeo i šljaka. Čestice pepela sa deponije Maljevac raznose se vjetrom, a tokom transporta i drobljenja uglja po okolini se raznosi ugljena prašina. TE Pljevlja na kvalitet vazduha utiče i posredno, emisijom vodene pare iz tornja za hlađenje koja doprinosi da se suspendovane čestice zadržavaju u donjim slojevima atmosfere²⁷.

Mjerenja emisija suspendovanih čestica pokazuju da značajan doprinos zagađivanju vazduha u Pljevljima imaju kotlarnice i individualna ložišta. Ovo iz razloga što se povećane koncentracije suspendovanih čestica u vazduhu iznad dozvoljenih graničnih vrijednosti bilježe tokom zimskih mjeseci, odnosno tokom trajanja sezone grijanja. Naime, kotlarnice imaju vrlo malu visinu dimnjaka, tako da se emisija vrši direktno u prizemnom sloju atmosfere. U postojećim mikroklimatskim uslovima kakve ima područje Pljevlja, bilo kakva emisija zagađujućih čestica postaje značajna i nepovoljni uticaji na stanje kvaliteta vazduha odmah postaju vidljivi. Ovome doprinose oko 4000 individualnih ložišta, od kojih je 980 na pelet²⁸.

U kontekstu opštine Pljevlja, a na osnovu dostupnih istraživanja, poznato je da su tri glavna zagađivača štetna po zdravlje: čestice (PM), sumpor dioksid (SO₂) i azotni oksidi (NO_x) i da se najviše u vazduh ispuštaju prilikom sagorijevanja uglja. Najjače efekte oštećenja respiratornih organa izazivaju oksidi sumpora spojeni sa čvrstim mikročesticama i maglom. Sumpor dioksid svojim nadražajnim djelovanjem izaziva kašalj, kontrakciju bronhija i pojačano lučenje bronhijalnog sekreta. Najveći problem za zagađenje Pljevalja predstavljaju suspendovane čestice (PM₁₀ i PM_{2,5}). Koncentracija finih

25 Ibid.

26 Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine opštine Pljevlja 2022-2026

27 Ibid.

28 Ibid.

čestica (PM_{2,5} čestica prečnika manjeg od 2,5 μm) u ambijentalnom vazduhu izgleda da predstavlja značajan indikator zdravstvenih rizika povezanih za zagađenjem vazduha. Čestice dovode do pojave i napredovanja kardiovaskularnih oboljenja i povećavaju smrtnost od tih bolesti. Takođe je utvrđeno da su one kancerogene po ljude²⁹. Grube frakcije čestica PM₁₀ (PM₁₀, čestice prečnika manjeg od 10 μm) povećavaju incidencu respiratornih oboljenja i doprinose povećanju smrtnosti³⁰.

Epizode visokog zagađenja vazduha, u prvom redu suspendovanim česticama (PM₁₀ i PM_{2,5}) evidentiraju se dominantno tokom zimskih mjeseci. Dozvoljena koncentracija PM₁₀ čestica je do 50 μg/m³. Tokom 2021. godine registrovano je 114 dana sa nedozvoljenim prekoračenjem u koncentraciji PM u Pljevljima, dok je u periodu od januara do kraja novembra 2022. godine, taj broj iznosio 102 dana³¹. Česta pojava temperaturnih inverzija, posebno na prostoru pljevaljske kotline, sprečava disperziju emisija i prouzrokuje zadržavanje polutanata koji su proizvod sagorijevanja fosilnih goriva, emisija iz saobraćaja i sličnih izvora, neposredno iznad tla, što dovodi do pojave visokih koncentracija zagađujućih materija u prizemnom sloju atmosfere³².

Ekološka rekonstrukcija TE Pljevlja koja je u toku, između ostalog, podrazumijeva ugradnju sistema za odsumporavanje otpadnih gasova što emisije iz ovog izvora može smanjiti do 80%, čime bi kvalitet vazduha u Pljevljima bio poboljšan ne samo zbog smanjenja koncentracija sumpor-dioksida koje su sporadično povećane, već i zbog toga što sumpor-dioksid može biti prekursor sekundarnih suspendovanih čestica, odnosno pospješivati njihovo stvaranje. Takođe, u okviru ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja predviđena je i ugradnja sistema za denitrifikaciju otpadnih gasova kojom će se emisije iz ovog izvora smanjiti do 70%, što će eliminisati povećane koncentracije azot-dioksida u Pljevljima. Emisije ugljen-dioksida (CO₂) nisu tretirane ekološkom rekonstrukcijom³³. Trenutno, EPCG plaća emisije CO₂ po uredbi Vlade Crne Gore 24 eura po toni u Eko fond iz kojeg se finansiraju ekološki projekti³⁴.

2.3.5 Uticaj na zdravlje stanovništva

Noviji podaci Evropske agencije za životnu sredinu (EEA) potvrđuju da zagađenje vazduha ima značajne efekte na zdravlje ljudi, pogotovo u urbanim sredinama. Ti efekti ogledaju se u ekonomskim troškovima, skraćenju očekivanog trajanja života, povećanju troškova liječenja i smanjenju produktivnosti kroz odsustvo sa radnog mjesta. EEA prati emisije PM_{2,5} čestica, NO₂ i O₃. Prema objavljenim podacima, tokom 2020. godine registrovano je više od 1000 preuranjenih smrtnih slučajeva u Crnoj Gori, i to od PM_{2,5} čestica - 919, od NO₂ - 92 i od O₃ -52 preuranjene smrti³⁵.

Detaljnije analize uticaja na zdravlje stanovnika Pljevalja i Crne Gore su ograničene. Ipak, analiza Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) o uticaju zagađenja vazduha na zdravlje u Crnoj Gori iz 2016. godine, koja je obuhvatila Pljevlja, Nikšić i Podgoricu, pokazala je da su više od 250 prijevremenih smrtnih slučajeva i 140 prijema u bolnicu na godišnjem nivou u ova tri grada, kao i niz drugih zdravstvenih posljedica direktno povezani sa izlaganjem povećanoj koncentraciji PM česticama. Proračuni SZO pokazuju da 6% svih smrti u Podgorici, 12% u Nikšiću i 22% u Pljevljima mogu da se pripišu posljedicama zagađenja vazduha.

29 Vrijednosti visoko kancerogene materije benzo(a)pirena u PM₁₀ česticama (prečnika manjeg od 10 mikrometara) prelaze dozvoljene granice do 15 puta. Ovaj polciklični aromatični ugljovodoničnik koji se nalazi u katranu Međunarodna agencija za istraživanje raka uvrstila je u prvu grupu kancerogenih materija. Izaziva tumore ovarijuma, limfnih čvorova, dojke, jetre, probavnog trakta, pluća i leukemiju.

30 Uticaj Termoelektrane Pljevlja na zdravlje stanovništva Pljevalja, http://www.greenhome.co.me/fajlovi/greenhome/attach_fajlovi/lat/glavne-stranice/2014/05/pdf/Uticaj_TE_Pljevlja_na_stanovnistvo.pdf

31 Izvor: Agencija za zaštitu životne sredine

32 Izvor: Agencija za zaštitu životne sredine, <https://epa.org.me/informacije-o-stanju-zivotne-sredine/>

33 Ibid.

34 Uredba o aktivnostima odnosno djelatnostima koje emituju gasove sa efektom staklene baste stupila je na snagu u februaru 2020. godine. Iako nije usklađena sa propisima EU u ovoj oblasti, Uredbom se nastoji da se smanji ispuštanje gasova s efektom staklene bašte, zaštiti ozonski omotač i izvrši prilagođavanje klimatskim promjenama.

35 Izvor: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/country-fact-sheets/2021-country-fact-sheets/montenegro-2013-air-pollution-country>

Više od polovine ovih uticaja vezano je za uvećane nivoa zagađenja tokom zime uglavnom zbog sagorijevanja čvrstih goriva uslijed grijanja³⁶.

Prema SZO, nijedan nivo zagađenja vazduha ne može se smatrati „bezbjednim“, a sve su veća naučna saznanja o tome kako zagađenje vazduha šteti našem zdravlju. Udisanje čestica, čak i pri niskom nivou zagađenja, može dovesti do fizioloških promjena u tijelu koje su štetne po zdravlje. Loš kvalitet vazduha povezan je sa hroničnim i akutnim respiratornim oboljenjima poput bronhitisa i astme, što znatno narušava kvalitet života. Nove studije ukazuju da čestice zagađenog vazduha putuju kroz pluća trudnica i zadržavaju se u njihovim placentama, što je štetno za bebe i prije njihovog rođenja.³⁷ Prema navodima zvaničnika Instituta za javno zdravlje u Crnoj Gori, štetne čestice koje udišemo skraćuju životni vijek stanovnika i to 2,5 godine u Pljevljima, 1,5 godina u Nikšiću i 8 mjeseci u Podgorici.

Slična je situacija sa zagađenjem vazduha i u regionu, odnosno u zemljama Zapadnog Balkana, koje takođe imaju termoelektrane na uglj. Pored mnogih zdravstvenih problema, zagađenje vazduha uslijed sagorijevanja uglja takođe doprinosi i smanjenju produktivnost i uzrokuje ogromne troškove društvu.

Izveštaj „Uticaji termoelektrana na uglj na zdravlje na Zapadnom Balkanu“³⁸ iz 2016. godine pokazuje i kvantifikuje (monetizuje) negativne uticaje na zdravlje koje ima nastavak upotrebe uglja za proizvodnju energije, kako u Crnoj Gori, tako i u zemljama Zapadnog Balkana i Evrope. Zdravstveni troškovi korišćenja uglja za proizvodnju električne energije u TE Pljevlja prikazani su u narednoj tabeli, uzimajući u obzir emisije SO₂, NO_x i PM_{2,5}. Predstavljeni rezultati, međutim, ne uključuju spektar dodatnih uticaja povezanih sa kopanjem uglja, oslobađanjem GHG iz sagorijevanja i drugih aktivnosti i odlaganje na otpad na kraju lanca proizvodnje goriva.

Tabela 10. Zdravstveni troškovi korišćenja uglja za proizvodnju električne energije u TE Pljevlja

	POD TRENUTNIM/PLANIRANIM USLOVIMA - DONJA GRANICA (VOLY), U MILIONIMA EVRA GODIŠNJE				POD TRENUTNIM/PLANIRANIM USLOVIMA - GORNJA GRANICA (VSL), U MILIONIMA EVRA GODIŠNJE			
	SO ₂	NO _x	PM _{2,5}	UKUPNO	SO ₂	NO _x	PM _{2,5}	UKUPNO
Pljevlja I	92	7	1	100	238	16	3	257

Izvor: https://env-health.org/IMG/pdf/technical_report_balkans_coal_sr_web.pdf, strana 27

Primjenom kalkulacije iz metoda ExternE (pristup toka uticaja³⁹) na podatke navedenog izvještaja, dobijamo ukupan monetarni efekat od 130 miliona eura. Preračunato na ekvivalentne časove rada kojih je u 2020. godini bilo 6610 dobijamo procjenu od oko 160 miliona eur, bliže donjoj granici iz prikazane tabele.

Izveštaj „Hronično zagađenje ugljem - Akcija EU na Zapadnom Balkanu će unaprediti zdravlje i ekonomije širom Evrope“⁴⁰ daje detaljniji uvid u zdravstvene troškove korišćenja uglja za proizvodnju električne energije u TE Pljevlja. Tabela 13 sadrži pregled procijenjenih zdravstvenih efekta i posljedice

36 Dr Michal Krzyzanowski, 2016, Uticaj zagađenja vazduha na zdravlje u Crnoj Gori; Analiza je urađena u saradnji sa tadašnjim Ministarstvom održivog razvoja i turizma, Ministarstvom zdravlja, Agencijom za zaštitu životne sredine, Institutom za javno zdravlje i Centrom za eko-toksikološka ispitivanja Crne Gore.

37 Izvor: Tehnički izvještaj „Uticaji termoelektrana na uglj na zdravlje na zapadnom Balkanu“, dostupan na <https://www.env-health.org/curing-chronic-coal/#1528198379268-f6c304ae-9a61>

38 Izvor: https://env-health.org/IMG/pdf/technical_report_balkans_coal_sr_web.pdf Metodi korišćeni za potrebe ove analize dogovoreni su sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom i upotrijebljeni su u razvoju paketa Politike čistog vazduha (engl. Clean Air Policy Package) od strane EU komisije u 2013. godini. Predstavljeni rezultati odnose se na donju granicu VOLY (engl. value of a life year, vrijednost godine života) pristupa vrijednovanja smrtnosti i gornju granicu VSL (engl. value of a statistical life, vrijednost statističkog života) do procijenjenog broja slučajeva prerane smrti.

39 Pristup toka uticaja opisuje logičan tok od emisije preko izlaganja populacije zagađenju do procjene uticaja i konačne monetizacije. Više detalja dostupno je na http://www.externe.info/externe_2006/reportx/vol10.pdf; ExternE (1995;1998;2005) Methodology report, and updates. ExternE (Externalities of Energy) Project for European Commission DG XII.

40 Izveštaj „Hronično zagađenje ugljem - Akcija EU na Zapadnom Balkanu će unaprediti zdravlje i ekonomije širom Evrope, HEAL, CAN Europe, Sandbag, CEE Bankwatch Network i Europe Beyond Coal. 2019.

zagađenja vazduha u Crnoj Gori, uključujući efekte TE Pljevlja ali i efekte ostalih elektrana na uglj iz Zapadnog Balkana. Tabela 14 prikazuje procijenjene zdravstvene efekte i posljedice zagađenja vazduha iz TE Pljevlja na cijeloj zahvaćenoj teritoriji od čega je 52% teritorija EU, 32% teritorija zemalja Zapadnog Balkana i 15% na teritorijama ostalih zemalja.

Zdravstveni efekti uzeti u razmatranje su: preuranjene smrti, smrtnost beba, bronhitis kod djece, dani sa simptomima astme kod astmatične djece i hronični bronhitis kod odraslih. Posljedice se mjere troškovima hospitalizacije zbog respiratornih ili kardiovaskularnih simptoma, danima ograničene aktivnosti, i izgubljenim radnim danima za radno sposobno stanovništvo. U naredne dvije tabele prikazane su visoka vrijednost troška i srednja vrijednost.

Tabela 11. Procijenjeni zdravstveni efekti i posljedice zagađenja vazduha u Crnoj Gori (obuhvata efekte TE Pljevlja ali i efekte ostalih elektrana na uglj iz Zapadnog Balkana)⁴¹

Zdravstveni efekti		Posljedice zdravstvenih efektata	
Preuranjene smrti	35	Hospitalizacije zbog respiratornih ili kardiovaskularnih simptoma	23
Smrtnost beba (1-12 meseci)	0	Dani ograničene aktivnosti	44 491
Bronhitis kod djece	64	Izgubljeni radni dani, radno sposobno stanovništvo	9 160
Dani sa simptomima astme kod astmatične djece	548	Ukupan trošak visoka vrijednost (eur)	102 789 489
Hronični bronhitis kod odraslih	15	Ukupan trošak srednja vrijednost (eur)	53 784 642

Tabela 12. Procijenjeni zdravstveni efekti i posljedice zagađenja vazduha iz TE Pljevlja⁴²

Zdravstveni efekti		Posljedice zdravstvenih efektata	
Preuranjene smrti	133	Hospitalizacije zbog respiratornih ili kardiovaskularnih simptoma	106
Smrtnost beba (1-12 meseci)	0,2	Dani ograničene aktivnosti	204 449
Bronhitis kod djece	285	Izgubljeni radni dani, radno sposobno stanovništvo	39 686
Dani sa simptomima astme kod astmatične djece	2 894	Ukupan trošak visoka vrijednost (eur)	303 087 731
Hronični bronhitis kod odraslih	68	Ukupan trošak srednja vrijednost (eur)	160 455 296

Iz navedenih razloga, brojne analize upućuju da su neophodna povećana ulaganja u obnovljive izvore energije, promovisanje zdrave energije, nulte zagađenosti, kao i kvalitet klime i vazduha. Zatim, podizanje svijesti javnog mnijenja o zagađujućem aspektu sagorijevanja fosilnih goriva kroz javne kampanje, debate i angažovanje zdravstvenih radnika na podizanju svijesti svojih pacijenata.

2.4 Finansiranje lokalne uprave

Strukturu prihoda Opštine Pljevlja odredili su privredni, geografski i prirodni uslovi. Površina opštine Pljevlja čini 10% ukupne površine države. Na njenoj teritoriji nalazi se oko 20% poljoprivrednog zemljišta države kao i preko 35% korisnog šumskog etata, i 95% rude uglja, te značajni vodni resursi.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

Sa preko 45% crnogorske proizvodnje električne energije, 100% proizvodnje rude olova i cinka, i prosječnim primanjima zaposlenih koja su na drugom mjestu u Crnoj Gori, dominantni prihodi budžeta pljevaljske lokalne samouprave su tekući prihodi, odnosno porezi na dohodak fizičkih lica, porez na zemljište, porez na građevinske objekte, prirez porezu na dohodak fizičkih lica, naknade za korišćenje voda, naknade za korišćenje šuma, naknade na korišćenje mineralnih sirovina (uglja, rude metala), naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine. Pojedini prihodi kao što su porezi na dohodak fizičkih lica i koncesione naknade su primanja koji se uređuju na državnom nivou i predstavljaju ustupljene prihode.

Strateškim opredjeljenjem koji za cilj ima osnaživanje lokalnih zajednica na sjeveru Crne Gore, Vlada je predložila, a Skupština Crne Gore je u prethodnom periodu usvojila nekoliko zakonskih rješenja koje su značajno ojačali prihode lokalnih samouprava na sjeveru države.

Opština Pljevlja je prva jedinica lokalne samouprave koja je odlučila da na osnovu čl. 79 Zakona o životnoj sredini (Službeni list CG 52/16) propiše naknadu za zaštitu i unapređivanje životne sredine (tzv. ekološka taksa). Odlukom se propisuje obaveza plaćanja naknade za zaštitu i unapređivanje životne sredine za pravna lica koja na teritoriji opštine Pljevlja obavljaju djelatnosti vezane za proizvodnju energije i ekstraktivnu industriju, koje negativno utiču na stanje životne sredine.

U sljedećoj tabeli su data primanja Budžeta Opštine Pljevlja po godinama i udio tekućih prihoda budžeta⁴³

Tabela 13. Ukupna primanja Budžeta Opštine Pljevlja i udio tekućih primanja, u eur

	2018	2019	2020	2021	2022 (plan)
Ukupna primanja Budžeta	13.351.249	13.462.114	16.120.141	21.023.0678	20.610.071
Tekući prihodi	6.378.525	9.496.393	12.392.582	13.323.968	11.692.653
Procenat tekućih prihoda u ukupnim primanjima	47,77 %	70,54 %	76,88 %	63,38 %	56,73 %

Izvor: Opština Pljevlja

Najznačajniji prihodi budžeta Opštine Pljevlja se ostvaruju od Rudnika uglja i EPCG. U sljedećoj tabeli dati su iznosi naplaćenih prihoda Budžeta Opštine Pljevlja za prethodne četiri godine od dva posmatrana preduzeća. U posmatrane četiri godine, u prosjeku, skoro 41% tekućih prihoda Opštine Pljevlja potiče od Rudnika uglja i EPCG.

⁴³ Tekući prihodi obuhvataju sve prihode opštinskog budžeta izuzev prihode od prodaje imovine, donacije i transfere, pozajmice i kredite. U pitanju su, između ostalog, porez za dohodak fizičkih lica, porezi na imovinu, lokalni porezi, administrativne takse i naknade.

Tabela 14. Ukupni iznosi naplaćenih prihoda od preduzeća Rudnik uglja i EPCG, u eur

Br.	Naplaćeni prihodi	2018	2019	2020	2021
1	Porez na nepokretnost	1.607.888,68	1.607.909,62	1.656.960,05	1.716.846,61
2	Prerez porezu	170.113,88	136.628,02	156.677,55	178.871,95
3	Porez na dohodak fizičkih lica	222.992,71	858.301,75	795.921,28	883.743,72
4	Naknada za pristup putu	16.438,99	16.447,79	4.423,57	1.100,00
5	Naknada za zaštitu voda od zagađivanja	0,00	73.243,26	132.778,25	7.117,74
6	Naknada za korišćenje voda	0,00	69.316,48	64.906,90	0,00
7	Koncesiona naknada za mineralne sirovine	723.681,69	745.997,79	755.682,76	800.341,51
8	Naknada za zaštitu i unapređenje životne sredine	0,00	0,00	1.748.648,53	1.878.955,06
UKUPNO Rudnik uglja, EPCG (TE Pljevlja)		2.741.115,95	3.507.844,71	5.315.998,89	5.466.976,59
Udio u tekućim prihodima Opštine Pljevlja		42,97%	36,93%	42,90%	41,03%

Izvor: Opština Pljevlja

2.5 Mapiranje i karakterizacija dobavljača i kupaca Rudnika uglja i TE Pljevlja

Lanac vrijednosti uglja u opštini Pljevlja u svom središtu ima preduzeće Rudnik uglja kao i TE Pljevlja, podružnicu EPCG, dok su ostali učesnici kompanije koje sa njima imaju povjerilačko-dužničke odnose. Da bi dodatno osvijetlili značaj lanca vrijednosti uglja za lokalnu privredu, u nastavku je data analiza kupaca i dobavljača Rudnika uglja i TE Pljevlja, koji pripadaju tzv. lancu vrijednosti uglja. U manjoj ili većoj mjeri, kompanije u ovom lancu osjećaju promjene u poslovanju usljed promjene režima rada Rudnika uglja i TE Pljevlja. Pored prihoda koje ostvaruju, poslovanje kompanija u lancu vrijednosti uglja odražava se i na zaposlenost i novo zapošljavanje u opštini Pljevlja⁴⁴.

Karakterizacija i klasifikacija kompanija koje posluju u tzv. lancu uglja koji povezuje, i na čije poslovanje utiču poslovni procesi u Rudniku uglja, je izvršena na osnovu analize poslovanja dobavljača iz baze poslovnih partnera za period 2020-2022 (zaključno sa mjesecom julom).

Kriterijumi za klasifikaciju kompanija dati su u narednom pregledu.

Tabela 15. Kriterijumi za klasifikaciju preduzeća u lancu vrijednosti uglja

Kriterijum	Opis
Stalnost poslovanja sa Rudnikom uglja	Kompanija posluje u sve tri posmatrane godine sa Rudnikom uglja – 2020, 2021. i dio 2022. godine
Stalnost vrijednosti poslovanja kompanije sa Rudnikom uglja	Pojedine kompanije imaju značajno poslovanje sa Rudnikom uglja u jednoj godini na osnovu isporuke značajnije količine opreme ili mehanizacije, ali ne postoji kontinuitet vrijednosti poslovanja
Minimalna vrijednost poslovanja sa Rudnikom uglja	Iskustveno usvojena vrijednost obima poslovanja od minimalno 5.000 eura godišnje
Udio prihoda iz poslovanja sa Rudnikom uglja u ukupnom prihodu kompanije	Iskustveno usvojeno učešće od 25% u ukupnim prihodima

Izvor: Autori

⁴⁴ Lista kupaca i dobavljača, te vrijednost međusobnih poslovnih transakcija, dobijeni su direktno od Rudnika uglja i TE Pljevlja, dok su dodatne informacije o preduzećima u lancu vrijednosti uglja prikupljene iz javno dostupnih izvora – finansijskih izvještaja ovih kompanija. S obzirom na specifičnost posmatrane industrije, iz dalje analize isključeni su kupci.

Analiza je pokazala da je ukupan broj različitih (jedinstvenih) dobavljača u posmatranom periodu, odnosno u poslovnim godinama 2020, 2021 i prvih sedam mjeseci 2022. godine iznosio 422 preduzeća sa vrijednošću isporučene robe ili usluge od 6,03 eura do 5.402.490 eura na godišnjem nivou.

Tabela 16. Ukupan broj dobavljača Rudnik uglja u periodu 2020-7/2022

Poslovna godina	Broj dobavljača
2020.	254
2021.	274
7/2022.	221

U odnosu na stalnost poslovanja u sve tri posmatrane godine, poslovni odnos sa Rudnikom uglja je imalo 115 kompanija ili 27,31% iz baze dobavljača.

Na osnovu analize poslovanja preduzeća sa Rudnikom uglja kao što je naprijed navedeno, iskustveno je izveden zaključak da je margina od minimalno 5.000 eura vrijednosti robe ili usluga na godišnjem nivou mjerodavna za dalje analiziranje uticaja lanca vrijednosti uglja na rad preduzeća iz baze dobavljača. Nakon uspostavljanja navedene margine, lista dobavljača svedena je na ukupno 43 preduzeća. U tabeli koja slijedi prikazana su selektovana preduzeća, kao i informacije o njihovom sjedištu, osnovnoj djelatnosti, godini osnivanja, ukupnom broju zaposlenih, i, za preduzeća čija su sjedišta van teritorije opštine, prikazan je broj zaposlenih u opštini Pljevlja dobijen iz komunikacije sa predstavnicima tih preduzeća u Pljevljima.

Tabela 17. Dobavljači Rudnik uglja sa godišnjim prihodom iz ovog poslovnog odnosa većim od 5.000 eura

R.br.	Naziv dobavljača	Opština	Država	Djelatnost	Godina osnivanja	Broj zaposlenih	Broj zaposlenih u Pljevljima
1	JUGOPETROL AD	Podgorica	Crna Gora	proizvodni inputi	1947	98	
2	OUTSOURCING PARTNERS DOO	Podgorica	Crna Gora	usluge	2013	255	200
3	ELEKTROPRIVREDA CRNE GORE AD	Nikšić	Crna Gora	proizvodni inputi	1977	975	158
4	ATLAS MONTENEGRO DOO	Nikšić	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2012	4	1
5	DOO BEN-KOV	Tivat	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	15	
6	VECTOR SYSTEM SECURITY DOO	Nikšić	Crna Gora	Obezbjedenje	2014	185	100
7	CRNAGORAPUT AD	Podgorica	Crna Gora	Usluge	2002	230	
8	JUGOBICIKL PROMET DOO	Podgorica	Crna Gora	proizvodni inputi	2002	8	2
9	MONTENEGRO SERVICES DOO	Pljevlja	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2009	3	3
10	AUTOCOMMERCE DOO	Pljevlja	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2008	5	5
11	DS INŽENJERING-CG DOO	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2007	5	
12	ELEKTROREMONT DOO	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2009	10	
13	SAVA OSIGURANJE	Podgorica	Crna Gora	Usluge	2002	136	8
14	MONTEX HIDROMONT DOO	Nikšić	Crna Gora	proizvodni inputi	2002	5	
15	NANOTRONIC DOO	Pljevlja	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2008	2	2
16	MESO PROMET DOO	Bijelo Polje	Crna Gora	Ostalo	2002	500	17
17	M&I SYSTEMS DOO	Kotor	Crna Gora	Inženjering	2020	4	
18	ČIKOM DOO	Podgorica	Crna Gora	Inženjering	2003	56	
19	M TEL DOO	Podgorica	Crna Gora	Usluge	2007	434	
20	VODOVOD DOO	Pljevlja	Crna Gora	Usluge	1982	122	122
21	VUJACIC COMPANY DOO	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2010	34	
22	SINCOMMERCE DOO	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	43	
23	VOLI TRADE DOO	Podgorica	Crna Gora	Ostalo	2002	2119	22
24	TEIKOM MONTE DOO	Nikšić	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2006	5	1
25	UNIS -USHA	Beograd	Srbija	Usluge	1999	5	
26	EURO FLEX SZR	Pljevlja	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2016	1	1
27	DOO GRIJANJE	Pljevlja	Crna Gora	Usluge	2009	29	29
28	ZNAK DOO	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	5	
29	TENEGRO GROUP DOO	Podgorica	Crna Gora	proizvodni inputi	2017	4	
30	AUTOREMONT OSMANAGIC CO DOO	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	23	
31	CENTAR ZA EKOTOKSIKOLOŠKA ISPITIVANJA CG DOO	Podgorica	Crna Gora	Usluge	2012	77	
32	HEMOSAN DOO	Bar	Crna Gora	Usluge	2002	37	
33	Javna zdravstvena ustanova (JZU) DOM ZDRAVLJA	Pljevlja	Crna Gora	Usluge		134	134
34	TEKNOXGROUP CAT DOO	Danilovgrad	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	11	
35	INSTITUT ZA CRNU METALURGIJU DOO	Nikšić	Crna Gora	Usluge	2002	69	
36	VELETEX DOO	Podgorica	Crna Gora	Ostalo	2013	112	6
37	SLAVIJA KOMERC DOO	Pljevlja	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	13	13
38	DOO MIRABOU	Podgorica	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	2	
39	MINING MONT DOO	Pljevlja	Crna Gora	Usluge	2008	8	8
40	KASTEX DOO	Podgorica	Crna Gora	Ostalo	2002	15	
41	MONTELADA S&B DOO	Nikšić	Crna Gora	oprema i mehanizacija	2002	4	
42	DOO AUTO SERVIS KNEŽEVIC	Pljevlja	Crna Gora	Usluge	2006	10	10
43	MESSER TEHNOGAS AD	Budva	Crna Gora	proizvodni inputi	2002	22	
UKUPNO						5.834	842

Uz TE Pljevlja koja posluje u Pljevljima, a formalno kao podružnica EPCG sa sjedištem u Nikšiću, među 43 preduzeća koja imaju poslovnih prihod iznad 5.000 eura na godišnjem nivou od Rudnika uglja, tek 10 preduzeća ili 23% imaju sjedište u Pljevljima. Ukupan broj zaposlenih u analiziranih 43 preduzeća je 5.834 od čega je u radnom odnosu u Pljevljima 842 lica. U sljedećoj tabeli dat je pregled ukupnog godišnjeg prihoda posmatrana 43 preduzeća i obima poslovanja sa Rudnikom uglja.

Tabela 18. Godišnji prihod posmatranih dobavljača Rudnik uglja, u eur

	Godina	2020	2021	2022 (do 1.7.)
1	Ukupni godišnji prihod	873.404.482,97	1.046.978.111,41	
2	Ukupni godišnji prihod bez EPCG	543.717.454,97	651.615.564,41	
3	Ukupna vrijednost poslovanja sa Rudnikom uglja	15.107.943,65	9.152.288,29	9.265.314,77
4	Ukupna vrijednost poslovanja sa Rudnikom uglja, bez TE Pljevlja	13.155.230,12	7.071.640,04	7.920.226,69

U zavisnosti od osnovne djelatnosti, navedene kompanije su razvrstane po klasifikaciji: proizvodni inputi, oprema i mehanizacija, usluge, inženjering, obezbjeđenje i ostalo. U sljedećoj tabeli dat je prikaz broja zaposlenih po djelatnostima preduzeća u ukupnom broju i zaposlenih u Pljevljima (bilo da su same kompanije u Pljevljima ili imaju stalno zaposlene u Pljevljima).

Tabela 19. Broj zaposlenih posmatranih dobavljača Rudnika uglja prema djelatnosti

Djelatnost	Ukupan broj zaposlenih	Broj zaposlenih u Pljevljima
Inženjering	60	0
Obezbjeđenje	185	100
Oprema i mehanizacija	185	26
Proizvodni inputi	1.112	160
Usluge	1.546	511
Ostalo	2.746	45

U cilju utvrđivanja stepena zavisnosti posmatranih preduzeća iz baze dobavljača, uspostavljena je margina od 25% vrijednosti poslovanja kompanije sa Rudnikom uglja u ukupnom prihodu iste. Zaključujemo da 9 kompanija iz baze dobavljača, od kojih svega četiri sa sjedištem u opštini Pljevlja, direktno zavisi od poslovanja sa Rudnikom uglja. Ukupan broj zaposlenih u navedenim preduzećima je 468 od čega je u radnom odnosu u Pljevljima 315 lica.

Tabela 20. Dobavljači Rudnika uglja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minim 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća

R.br.	Naziv dobavljača	Opština	Država	Djelatnost	Broj zaposlenih	Broj zaposlenih u Pljevljima
1	EURO FLEX SZR	Pljevlja	Crna Gora	Održavanje i popravka motornih vozila	1	1
2	TEIKOM MONTE DOO	Nikšić	Crna Gora	Trgovina na veliko rudarskim i građevinskim mašinama	5	1
3	NANOTRONIC	Pljevlja	Crna Gora	Proizvodnja elektronskih elemenata	2	2
4	AUTOCOMMERCE DOO	Pljevlja	Crna Gora	Trgovina na veliko djelovima i opremom za motorna vozila	5	5
5	MONTENEGRO SERVICES DOO	Pljevlja	Crna Gora	Održavanje i popravka motornih vozila	3	3
6	JUGOBICIKL PROMET DOO	Podgorica	Crna Gora	Trgovina na veliko djelovima i opremom za motorna vozila	8	2
7	VECTOR SYSTEM SECURITY DOO	Nikšić	Crna Gora	Djelatnost privatnog obezbjeđenja	185	100
8	ATLAS MONTENEGRO DOO	Nikšić	Crna Gora	Trgovina na veliko rudarskim i građevinskim mašinama	4	1
9	OUTSOURCING PARTNERS DOO	Podgorica	Crna Gora	Djelatnost agencija za privremeno zapošljavanje	255	200
UKUPNO					468	315

Tabela 21. Godišnji prihodi dobavljača Rudnika uglja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minim 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća, u eur

Godina	2020	2021	2022 (do 31.7.)
Ukupni godišnji prihod	13.806.458,00	10.868.239,00	
Ukupna vrijednost poslovanja sa Rudnikom uglja	5.046.292,48	4.635.589,21	1.626.960,17
Učešće	36,55%	42,65%	

Ukupan broj različitih (jedinstvenih) dobavljača u posmatranom periodu za EPCG, odnosno TE Pljevlja, u poslovnim godinama 2020., 2021. i prvih sedam mjeseci 2022. godine iznosio je 12 preduzeća sa vrijednosti isporučene robe ili usluga od 23.742,67 eura do 48.165.375,69 eura na godišnjem nivou.

Tabela 22. Ukupan broj dobavljača TE Pljevlja u periodu 2020-7/2022

Poslovna godina	Broj dobavljača
2020.	11
2021.	12
6/2022.	12

U cilju utvrđivanja zavisnosti posmatranih preduzeća iz baze dobavljača, primijenjena je uspostavljena margina od 25% vrijednosti poslovanja kompanije sa TE Pljevlja u ukupnom prihodu iste. Zaključujemo da 5 preduzeća iz baze dobavljača, od kojih 3 sa sjedištem u opštini Pljevlja, direktno zavisi od poslovanja sa TE Pljevlja.

Tabela 23. Dobavljači TE Pljevlja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minimum 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća

R.br.	Naziv dobavljača	Opština	Država	Djelatnost	Broj zaposlenih	Broj zaposlenih u Pljevljima
1	Rudnik uglja AD Pljevlja	Pljevlja	Crna Gora	Proizvodni inputi	1.124	1.124
2	Termoelektro-Mont doo	Podgorica	Crna Gora	Usluge	45	40
3	Tangentia doo	Podgorica	Crna Gora	Oprema i mehanizacija	8	2
4	Tim Company doo	Pljevlja	Crna Gora	Usluge	63	63
5	Roto-Term doo	Pljevlja	Crna Gora	Usluge	29	29
	UKUPNO				1.269	1.258

Ukupan broj zaposlenih u navedenim preduzećima je 1.269 od čega je u radnom odnosu u Pljevljima 1.258 lica. U sljedećoj tabeli dat je pregled ukupnog godišnjeg prihoda posmatranih 5 preduzeća i obima poslovanja sa TE Pljevlja.

Tabela 24. Godišnji prihodi dobavljača TE Pljevlja čiji prihod iz ovog poslovnog odnosa čini minimum 25% ukupnih godišnjih prihoda preduzeća, u euro

Godina	2020	2021	2022 (do 1.7.)
Ukupni godišnji prihod	55.854.853,00	53.400.445,00	
Ukupna vrijednost poslovanja sa TE Pljevlja	52.103.919,80	49.533.733,59	29.876.626,42
Učešće	93,28%	92,76%	

U narednoj tabeli izračunata je **vrijednost lanca uglja za period 2019–2021**. U obračun su uključeni godišnji prihodi Rudnika uglja, umanjeni za prihode koje Rudnik uglja ostvaruje od prodaje uglja EPCG. Ovaj iznos se uvećava za vrijednost električne energije proizvedene u TE Pljevlja, koja je izračunata primjenom cijene od 45 EUR/MWh. Na osnovu navedenog, prosječna vrijednost lanca uglja u posmatranom periodu iznosi 69.647.603 miliona eura.

Tabela 25. Vrijednost lanca uglja za period 2019-2021, u eur

Godina	2019	2020	2021
Ukupni prihod Rudnika uglja (A)	43.470.171,00	45.423.676,00	43.513.842,00
Prihod od prodaje uglja TE Pljevlja(B)	37.229.499,00	40.001.619,00	35.693.662,00
Proizvodnja TE Pljevlja (MWh)	1.390.120	1.487.500	1.332.600
Prosječna cijena koštanja MWh u TE Pljevlja	45,00	45,00	45,00
Proizvodna vrijednost el.en. u TE Pljevlja (C)	62.555.400,00	66.937.500,00	59.967.000,00
Vrijednost lanca uglja	68.796.072,00	72.359.557,00	67.787.180,00
Prosječna vrijednost lanca uglja 2019-2021 (A-B)+C	69.647.603,00		

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu zvaničnih podataka iz bilansa kompanija

U zavisnosti od osnovne djelatnosti, navedene kompanije su razvrstane u sljedećoj klasifikaciji: proizvodni inputi, oprema i mehanizacija, usluge, inženjering, obezbjeđenje i ostalo. U narednoj tabeli dat je prikaz broja zaposlenih po djelatnostima preduzeća u ukupnom broju i zaposlenih u Pljevljima (bilo da su same kompanije u Pljevljima ili imaju stalno zaposlene u Pljevljima).

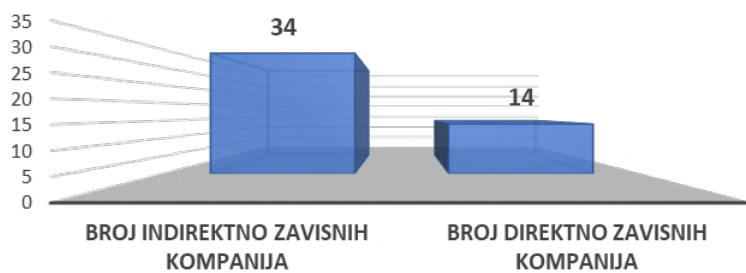
Tabela 26. Broj zaposlenih posmatranih dobavljača TE Pljevlja prema djelatnosti

Djelatnost	Ukupni broj zaposlenih	Broj zaposlenih u Pljevljima
Proizvodni inputi	1.124	1.124
Usluge	137	132
Oprema i mehanizacija	8	2

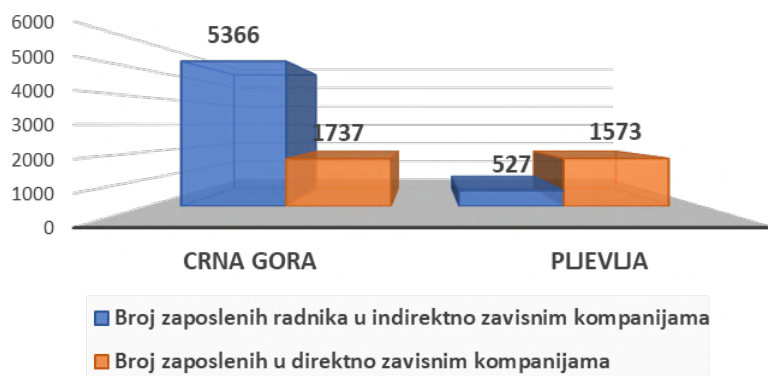
Na osnovu kriterijuma sa klasifikaciju kompanija u lancu vrijednosti uglja (dobavljači Rudnika uglja i TE Pljevlja) i prethodno izvedenih podataka, usvojicemo podjelu na kompanije koje su direktno i kompanije koje su indirektno zavisne od funkcionisanja lanca vrijednosti uglja. **Direktno zavisne kompanije** su one koje pored stalnosti u poslovanju sa Rudnikom uglja i TE Pljevlja imaju godišnje minimum 25% prihoda od njih, dok su **indirektno zavisne kompanije** definisane kao preduzeća koja pored stalnosti u poslovanju sa Rudnikom uglja i TE Pljevlja imaju minimum 5.000 eura prihoda od Rudnika uglja i TE Pljevlja na godišnjem nivou.

Naredni grafici sadrže pregled karakterističnih podataka vezanih za direktno i indirektno zavisne kompanije i vrijednosti prihoda.

Grafik 4. Ukupan broj indirektno i direktno zavisnih kompanija u lancu vrijednosti uglja

Grafik 5. Broj zaposlenih u indirektno i direktno zavisnim kompanijama

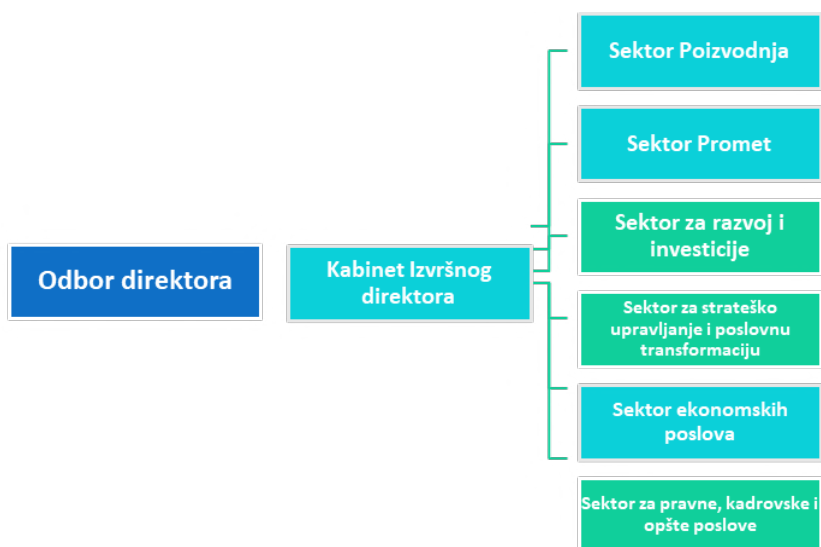
3. KARAKTERIZACIJA ZAPOSLENIH U RUDNIKU UGLJA I TE PLJEVLJA

U ovom dijelu prikazane su karakteristike zaposlenih u dvije posmatrane kompanije, na osnovu podataka dobijenih iz službi zaduženih za kadrovske poslove. Predstavljena je organizaciona struktura preduzeća Rudnika uglja i TE Pljevlja, broj zaposlenih po vrsti ugovora, polu i sektorima, te ostale važne karakteristike o njihovim kvalifikacijama, platnim razredima i dr.

3.1 Karakteristike zaposlenih u Rudniku uglja

Osnovan kao preduzeće za istraživanje i proizvodnju uglja, Rudnik uglja je tokom proteklih godina mijenjao svoju statusnu i organizacionu formu. Unutrašnja organizacija zasniva se na sektorskoj podjeli poslova iz djelatnosti ove kompanije. Bliže se uređuje Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji u skladu sa potrebama poslovanja i razvoja. Grafički prikaz organizacione strukture prikazan je u nastavku.

Grafik 6. Organizaciona struktura Rudnika uglja

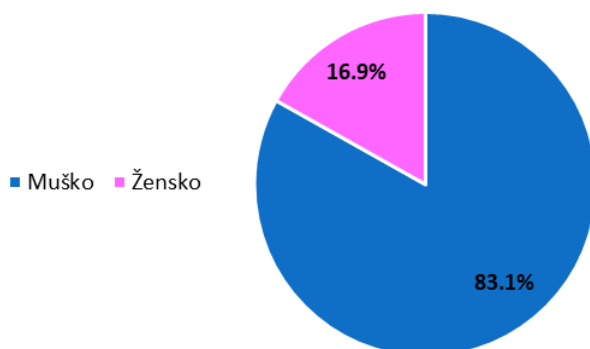
Ukupan broj zaposlenih na neodređeno i određeno vrijeme, kao i broj angažovanih posredstvom Agencije za ustupanje zaposlenih, na dan 31.7.2022. godine, je 1124.

Tabela 27. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja prema ugovoru o radu i po sektorima

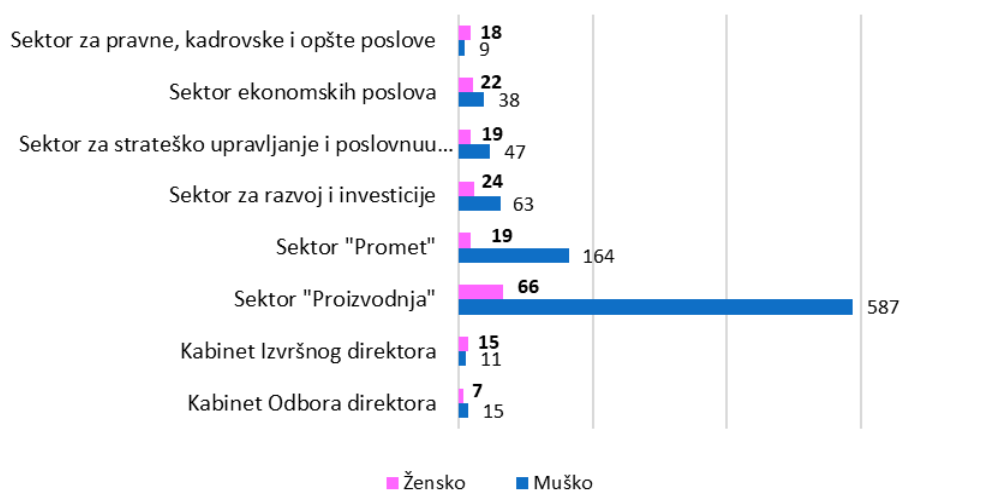
SEKTORI	Neodređeno	Određeno	Agencija za privremeno ustupanje zaposlenih	Pripravnici (stručno osposobljavanje)
Kabinet Odbora direktora	16	6		
Kabinet Izvršnog direktora	25		1	
Sektor Proizvodnja	567	10	76	3
Sektor Promet	158		25	1
Sektor za razvoj i investicije	44	29	14	
Sektor za strateško upravljanje i poslovnu transformaciju	62	2	2	
Sektor ekonomskih poslova	56		4	1
Sektor za pravne, kadrovske i opšte poslove	25		2	
UKUPAN BROJ RADNIKA	953	47	124	5

U Rudniku uglja AD Pljevlja zaposleno je 934 muškarca (83,1%) i 190 žena (16,9%). Najveći broj radnika zaposlen je u sektoru „Proizvodnja“ (653 radnika), dok je u sektoru „Promet“ zaposleno 183 radnika.

Grafik 7. Polna struktura zaposlenih u Rudniku uglja

Grafik 8. Polna struktura zaposlenih u Rudnika uglja, po sektorima

U Rudniku uglja jedna četvrtina zaposlenih (25,9%), odnosno njih 291 pripada kategoriji od 30 do 40 godina, dok je 27,8%, odnosno 312 zaposlenih starosti od 50 do 60 godina. Mlađa kategorija čini 12,3% (138 zaposlenih), dok je 11% (124 zaposlenih) onih koji imaju preko 60 godina starosti.

Grafik 9. Starosna struktura zaposlenih u Rudniku uglja

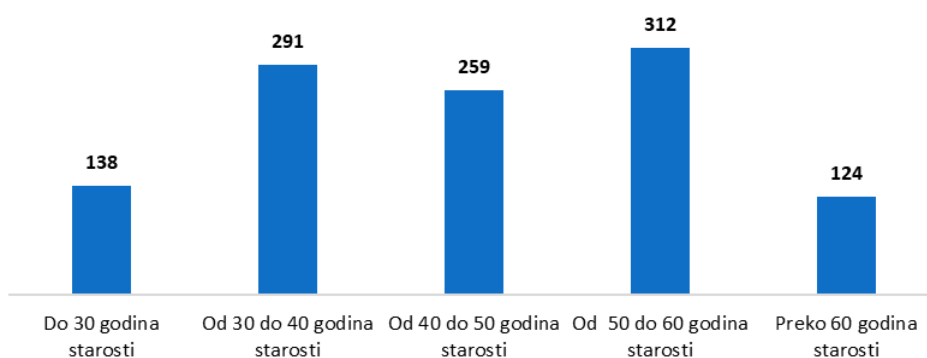

Tabela 28. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po godinama starosti i po sektorima

SEKTORI	Do 30 godina	Od 30 do 40 godina	Od 40 do 50 godina	Od 50 do 60 godina	Preko 60 godina
Kabinet Odbora direktora	2	7	8	2	3
Kabinet Izvršnog direktora	4	7	5	5	5
Sektor "Proizvodnja"	58	157	156	216	66
Sektor "Promet"	25	49	46	43	20
Sektor za razvoj i investicije	27	24	15	14	7
Sektor za strateško upravljanje i poslovnu transformaciju	4	23	9	22	8
Sektor ekonomskih poslova	14	16	14	6	10
Sektor za pravne, kadrovske i opšte poslove	4	8	6	4	5
UKUPAN BROJ RADNIKA	138	291	259	312	124

Posmatrajući po godinama radnog staža, više od četvrtine (28,7%) je onih koji imaju do 2 godine (18,8%; 211 zaposlenih), odnosno 3-5 godina radnog staža (10%; 112 zaposlenih). Od 6 do 10 godina radnog staža ima 162 zaposlenih (14,4%). Broj zaposlenih koji imaju od 11- 20 godina, odnosno od 21 do 30 godina radnog staža je 38% (269 radnika; 158 radnika), dok je 18,9% (212 zaposlenih) starijih zaposlenih koji imaju preko 31 godinu radnog staža.

Grafik 10. Ukupan broj zaposlenih u Rudniku uglja, po godinama radnog staža

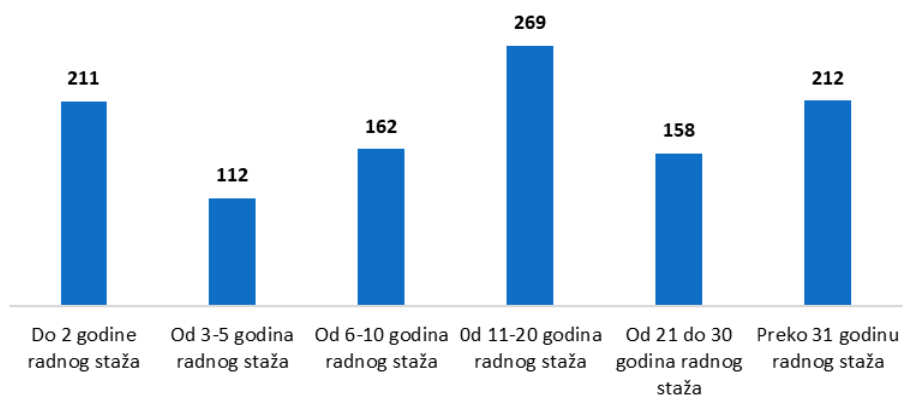
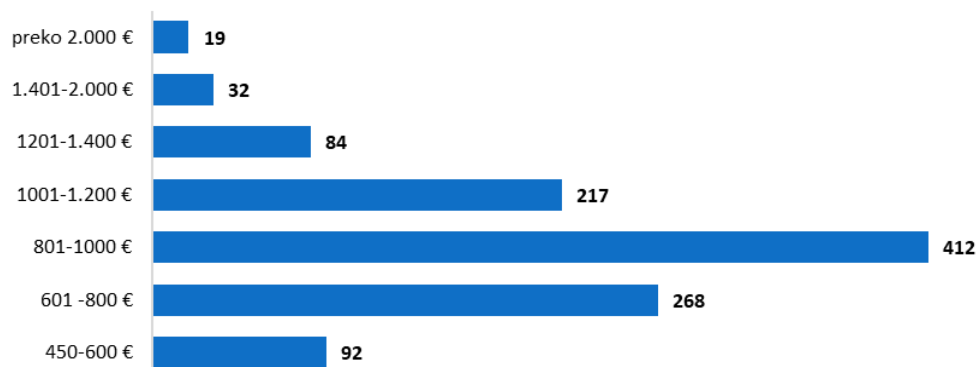

Tabela 29. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po godinama radnog staža i po sektorima

SEKTORI	Do 2 godine	Od 3-5 godina	Od 6-10 godina	Od 11-20 godina	Od 21 do 30 godina	Preko 31 godinu
Kabinet Odbora direktora	7	3	3	5	2	2
Kabinet Izvršnog direktora	7	2	3	7	3	4
Sektor "Proizvodnja"	79	61	104	159	113	137
Sektor "Promet"	39	19	27	49	18	31
Sektor za razvoj i investicije	45	10	6	12	5	9
Sektor za strateško upravljanje i poslovnu transformaciju	10	9	8	19	11	9
Sektor ekonomskih poslova	20	6	7	10	3	14
Sektor za pravne, kadrovske i opšte poslove	4	2	4	8	3	6
UKUPNO	211	112	162	269	158	212

Nešto više od trećine radnika (36,7%; 412) ima mjesečna neto primanja od 801 do 1.000 eur. Od 1.001 do 1.200 eur prima 19,3% radnika (217), dok neto zaradu u iznosu preko 1.200 eur prima 12% zaposlenih (135). Među radnicima je 23,8%, odnosno 268 onih koji primaju od 601 do 800 eura, odnosno 8,2% (92) koji primaju ispod 600 eura. Prosječna neto zarada za jul mjesec 2022. godine iznosila je 930,20 eur.

Grafik 11. Neto zarade zaposlenih u Rudniku uglja

Dvije trećine zaposlenih, tačnije 76,9% (864 radnika) je sa završenom srednom školom, odnosno sa III i/ili IV stepenom obrazovanja. Dominantno su u pitanju radnici iz sektora „Proizvodnja“ i „Promet“.

Grafik 12. Struktura zaposlenih u Rudniku uglja, po nivou obrazovanja

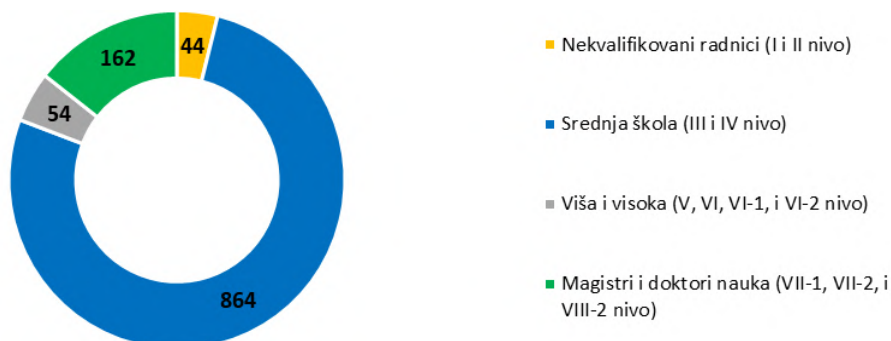

Tabela 30. Struktura zaposlenih u Rudnik uglja, prema nivou obrazovanja i po sektorima

VRSTE OBRAZOVNIH PROFILA SVIH ZAPOSLENIH	NIVOI OBRAZOVANJA			
	Nekvalifikovani radnici (I i II nivo)	Srednja škola (III i IV nivo)	Viša i visoka (V, VI, VI-1, i VI-2 nivo)	Magistri i doktori nauka (VII-1, VII-2, i VIII-2 nivo)
Kabinet Odbora direktora	0	5	1	16
Kabinet Izvršnog direktora	0	7	2	17
Sektor "Proizvodnja"	26	546	31	50
Sektor "Promet"	9	155	3	16
Sektor za razvoj i investicije	2	65	1	19
Sektor za strateško upravljanje i poslovnu transformaciju	3	41	4	18
Sektor ekonomskih poslova	0	35	9	16
Sektor za pravne, kadrovske i opšte poslove	4	10	3	10
UKUPNO	44	864	54	162

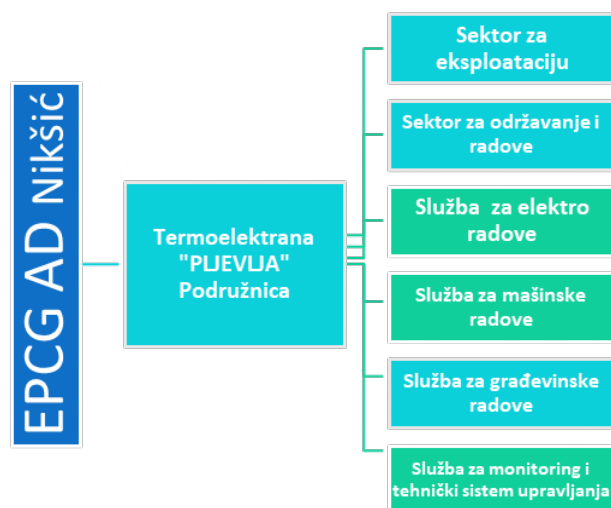
Prema navodima Službe za kadrovske poslove, svi zaposleni ispunjavaju opšte i posebne uslove za rad na radnim mjestima na kojima su raspoređeni po Aktu o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Rudnika uglja ad Pljevlja. Kada su u pitanju specifične vještine, Služba za kadrovske poslove ne posjeduje taj podatak.

U okviru kompanije, 586 radnih mjesta je sa povećanim rizikom od kojih je 435 radnih mjesta na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem (beneficirana radna mjesta). Sva beneficirana radna mjesta imaju dva stepena uvećanja 12/14 ili 12/15. To znači da se na tim radnim mjestima staž osiguranja računa tako što se efektivno provedenih 12 mjeseci računa u staž osiguranja kao 14, odnosno kao 15 mjeseci.

3.2 Struktura zaposlenih u TE Pljevlja

TE Pljevlja je organizaciono podijeljena u dva glavna sektora i nekoliko službi gdje je uposleno 158 radnika/ca. U nastavku je šematski prikaz.

Grafik 13. Organizaciona stablo TE Pljevlja

Od ukupnog broja zaposlenih (158), na neodređeno je zaposleno 131 radnika/ca, dok je preostali broj zaposlen po ugovoru na određeno vrijeme.

Tabela 31. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja prema ugovoru o radu i po sektorima

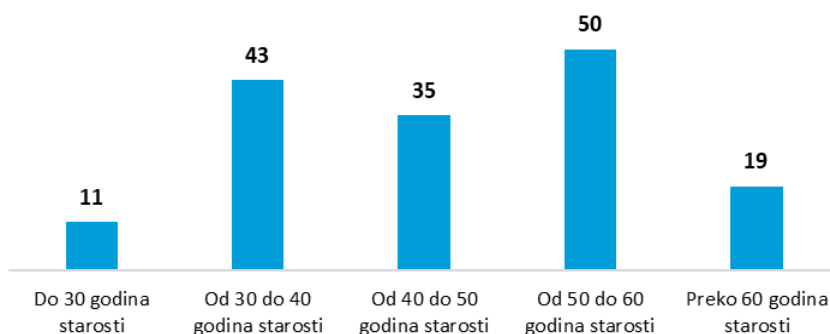
SEKTORI	Određeno	Neodređeno	Pripravnici	Ukupno
TE Pljevlja - Podružnica	0	3	1	4
Sektor za eksploataciju	20	79	0	99
Sektor za održavanje i radove	6	49	0	55
UKUPAN BROJ RADNIKA	26	131	1	158

U TE Pljevlja je 93% muške populacije (147), dok je 7% (11) žena. Od ukupnog broja, u Sektoru za eksploataciju zaposleno je 62,7% , odnosno 99 zaposlenih.

Tabela 32. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, po polu i po sektorima

SEKTORI	Muški	Ženski
TE Pljevlja - Podružnica	2	2
Sektor za eksploataciju	94	5
Sektor za održavanje i radove	51	4
UKUPAN BROJ RADNIKA	147	11

Grafik 14. Starosna struktura u TE Pljevlja

Veći dio zaposlenih u TE Pljevlja ima preko 50 godina starosti (43,7%; 69 zaposlenih), dok je 22,2% (35 zaposlenih) starosti od 40 do 50 godina. Nešto više od trećine zaposlenih su mlađi od 40 godina (34,2%; 54 radnika).

Tabela 33. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, po godinama starosti i po sektorima

SEKTORI	Do 30 godina starosti	Od 30 do 40 godina starosti	Od 40 do 50 godina starosti	Od 50 do 60 godina starosti	Preko 60 godina starosti
TE Pljevlja - Podružnica	1	1	0	1	1
Sektor za eksploataciju	7	29	28	25	10
Sektor za održavanje i radove	3	13	7	24	8
UKUPNO	11	43	35	50	19

Posmatrajući po godinama radnog staža, najveći broj angažovanih ima više od 20 godina radnog staža (47,5%; 75 radnika). Od 6 do 10 godina, odnosno od 11 do 20 godina ima 30,4% (48 radnika), dok među radnicima koji imaju 5 godina i manje radnog staža je 22,2% (35 radnika).

Grafik 15. Zaposleni u TE Pljevlja, po godinama radnog staža

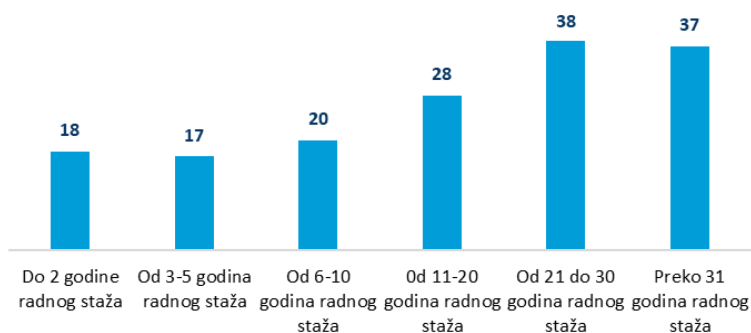

Tabela 34. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, po godinama radnog staža i po sektorima

SEKTORI	Do 2 godine radnog staža	Od 3-5 godina radnog staža	Od 6-10 godina radnog staža	Od 11-20 godina radnog staža	Od 21 do 30 godina radnog staža	Preko 31 godina radnog staža
Termoelektrana "PLJEVLJA" Podružnica	1	0	0	1	1	1
Sektor za eksploataciju	10	13	15	19	24	18
Sektor za održavanje i radove	7	4	5	8	13	18
UKUPAN BROJ RADNIKA	18	17	20	28	38	37

Kada su u pitanju neto zarade radnika, skoro četvrtina (23,4%; 37 radnika) prima od 600 do 1000 eura. Od 1000 do 1.400 eura je 46,8% (74 radnika) dok je 29,7% ima platu preko 1.400 eura ima 29,7% odnosno 47 radnika.

Grafik 16. Neto zarade zaposlenih u TE Pljevlja

Skoro dvije trećine zaposlenih (73,4%; 116 radnika) je sa završenom srednjom školom odnosno ima III ili IV stepen obrazovanja. Nekvalifikovanih radnika je svega 8,2% (13 radnika). Visoko školovanog kvalifikovanog kadra je 18,4% (29 radnika). Stručni ispit u skladu sa Zakonom o energetici položilo je 48 radnika, a licencu u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata posjeduje jedan zaposleni.

Grafik 17. Struktura zaposlenih u TE Pljevlja, prema nivou obrazovanja

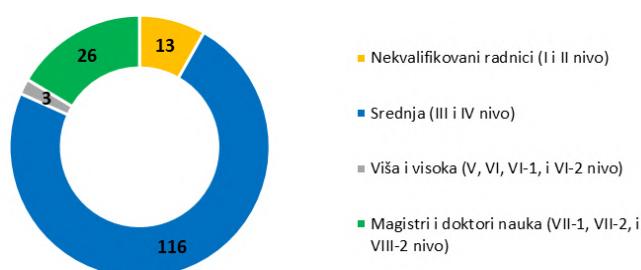

Tabela 35. Broj zaposlenih u TE Pljevlja, po nivou obrazovanja i po sektorima

VRSTE OBRAZOVNIH PROFILA SVIH ZAPOSLENIH	NIVOI OBRAZOVANJA			
	Nekvalifikovani radnici (I i II nivo)	Srednja (III i IV nivo)	Viša i visoka (V, VI, VI-1, i VI-2 nivo)	Magistri i doktori nauka (VII-1, VII-2, i VIII-2 nivo)
TE Pljevlja - Podružnica	0	1	0	3
Sektor za eksploataciju	13	77	1	8
Sektor za održavanje i radove	0	38	2	15
UKUPNO	13	116	3	26

4. ISTRAŽIVANJE MEĐU ZAPOSLENIMA I DUBINSKI INTERVJUI

Pored podataka i informacija prikupljenih iz sekundarnih izvora, za potrebe analize organizovano je i primarno prikupljanje podataka, primjenom kvantitativne i kvalitativnih metoda. Sprovedeno je istraživanje među zaposlenima u obje kompanije kako bi se prikupile informacije o: i) karakteristikama zaposlenih, uključujući njihovu porodičnu strukturu, izvore prihoda domaćinstva; ii) zadovoljstvu postojećim zaposlenjem, perspektivi radnog angažovanja i spremnosti za unapređenje sopstvenih vještina, iii) potencijalima za razvoj Pljevlja, i iv) generalno upoznatosti sa terminom „pravedna tranzicija“. Istraživanje je realizovano početkom decembra 2022. godine, u saradnji sa menadžmentom kompanija TE Pljevlja i Rudnik uglja, uz dodatnu logističku podršku od strane predsjednika jednog sindikata u Rudniku uglja. Kreirani su upitnici koji su nudili pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Ispitanicima koji su obuhvaćeni istraživanjem je garantovana anonimnost, što je doprinijelo dobijanju iskrenih odgovora, koji su obrađeni u nastavku.

Organizovani su dubinski intervjui sa predstavnicima rukovodećih struktura Rudnika uglja i TE Pljevlja uključujući i dubinski intervju sa predstavnicima EPCG. Takođe, dubinski intervjui organizovani su sa predstavnicima udruženja privrednika i rukovodstvom preduzeća Gradir Montenegro d.o.o, predstavnicima tri sindikalne organizacije u Rudniku uglja, načelnikom u područnom odjeljenju Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i predstavnicima nevladinog sektora. Svoje viđenje o važnosti lanca vrijednosti uglja i procesu pravedne tranzicije dali su i predstavnici opštinskog rukovodstva.

Dublje razumijevanje vizure zaposlenih obezbijeđeno je kroz diskusije u četiri fokus grupe. Jedna fokus grupa organizovana je sa zaposlenima svih starosnih struktura u TE Pljevlja. Preostale tri fokus grupe organizovane su sa zaposlenima u Rudniku uglja, pri čemu je vođeno računa o starosnoj dobi učesnika u diskusijama⁴⁵.

4.1 Kvantitativno istraživanje među zaposlenima u Rudniku uglja i TE Pljevlja

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 454 zaposlena (ispitanici), od kojih je 111 zaposlenih u TE Pljevlja i 343 zaposlena u Rudniku uglja. U odnosu na zaposlene u TE Pljevlja (158 zaposlenih), anketirano je ukupno 70,7% ukupne populacije, dok je u Rudniku uglja anketirano 30,5% svih zaposlenih (u odnosu na 1124 zaposlena lica prema evidenciji službe zadužene za ljudske resurse⁴⁶).

Kako u kompanijama dominira muška populacija, tako je i među anketiranim 78,9% muškaraca i 21,1% žena.

Posmatrano po starosti ispitanika, od 20 do 30 godina i mlađi anketirano je ukupno 63 ispitanika (13,8%), od 31 do 40 i od 41 do 50 godina po 119 ispitanika (po 26,2%), i skoro trećina (31,3%), odnosno 142 ispitanika su starije životne dobi od 51 godine i više.

⁴⁵ Jedna fokus grupa organizovana je sa mlađim zaposlenima za koje se pretpostavlja da bi mogli biti zainteresovani za dodatne obuke u cilju osposobljavanja za drugo radno mjesto u sličnim ili sasvim drugačijim sektorima; druga sa zaposlenima koji već imaju značajno radno iskustvo, porodični su ljudi, koji svoj radni angažman primarno vežu za Pljevlja, ali bi mogli da se uključe u programe prekvalifikacije i dokvalifikacije; treća fokus grupa organizovana je sa zaposlenima koji su na zalasku radne karijere, i razmišljaju o penzionisanju prije nego o eventualnoj promjeni radnog mjesta.

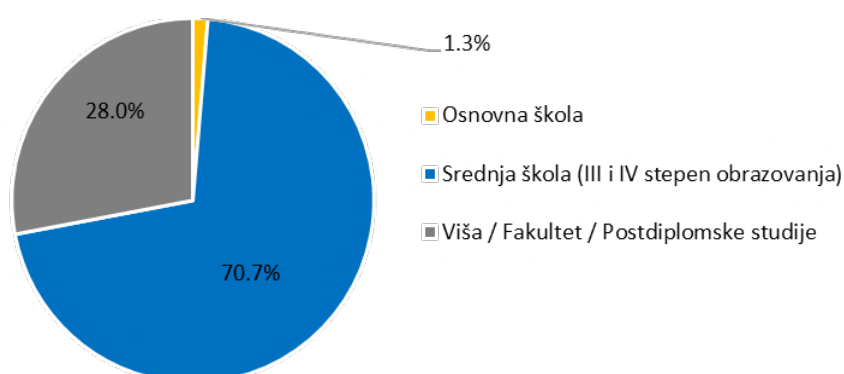
⁴⁶ Podatak se odnosi na jul 2022. godine.

Tabela 36. Struktura ispitanika po kompanijama, po polu i starosti

KOMPANIJE	N	%
TE Pljevlja od ukupno 158 zaposlenih, anketirano je 70,3%	111	24,4
Rudnik uglja od ukupno 1 124 zaposlenih, anketirano je 30,5%	343	75,6
UKUPNO	454	100%
POL	N	%
Muško	358	78,9
Žensko	96	21,1
UKUPNO	454	100%
STAROST	N	%
Mlađi od 20 godina	2	0,4
Od 20 do 30 godina	61	13,4
Od 31 do 40 godina	119	26,2
Od 41 do 50 godina	119	26,2
Od 51 do 60 godina	106	23,3
Stariji od 60 godina	36	7,9
Bez odgovora	11	2,4%
UKUPNO	454	100%

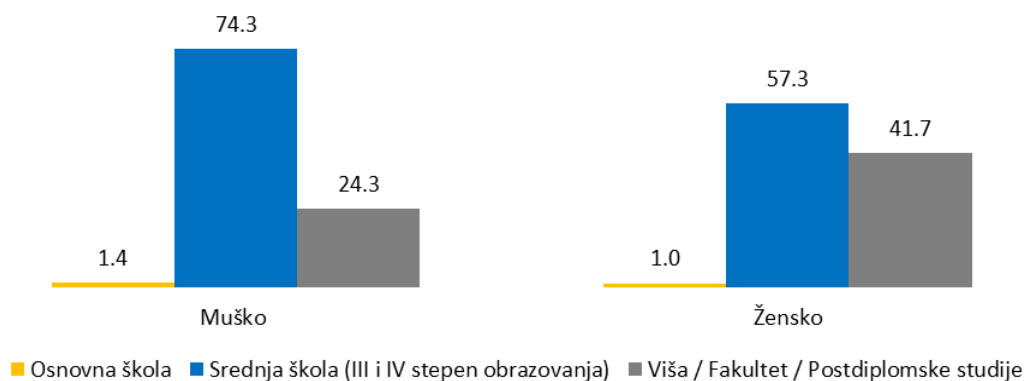
Najveći dio ispitanika je sa završenom srednjom školom (70,7%). Posmatrano prema polu, žene zaposlene u lancu vrijednosti uglja su u prosjeku bolje obrazovane od muških kolega, što je posljedica i vrste posla koju obavljaju.

Grafik 18. Najveći stepen završenog obrazovanja, u %, n=454

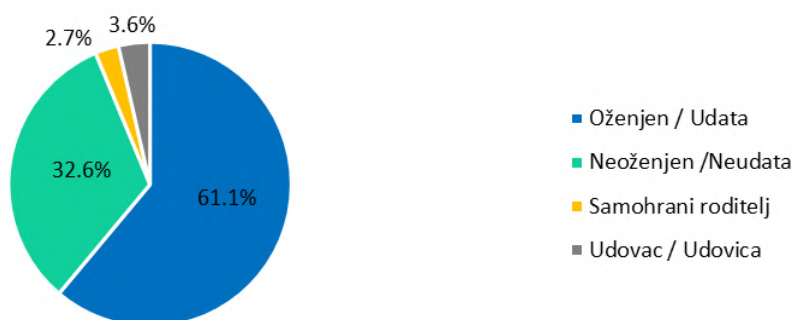
Od ukupnog broja muške populacije 1,4% je sa završenom osnovnom školom, 74,3% je sa završenim srednjim stepenom obrazovanja, dok je skoro četvrtina (24,3%) visoko obrazovanih. Među ženskom populacijom obrazovna struktura se razlikuje. Naime, među visokoobrazovanim kadrom, procenat žena je znatno veći i iznosi 41,7%, sa srednjom školom je nešto više od polovine (57,3%) dok je 1% ima završenu osnovnu školu.

Grafik 19. Struktura najvećeg stepena obrazovanja po polu, u %, n=454

Posmatrajući porodičnu strukturu, šest od deset ispitanika je u bračnoj zajednici (61,1%), dok skoro svaki treći ispitanik (32,6%) još uvijek nije formirao porodicu. Samohranih roditelja je 2,7% a među ispitanicima je 3,6% onih koji su izgubili bračnog partnera (udovac/udovica).

Grafik 20. Porodična struktura, u %, n=445

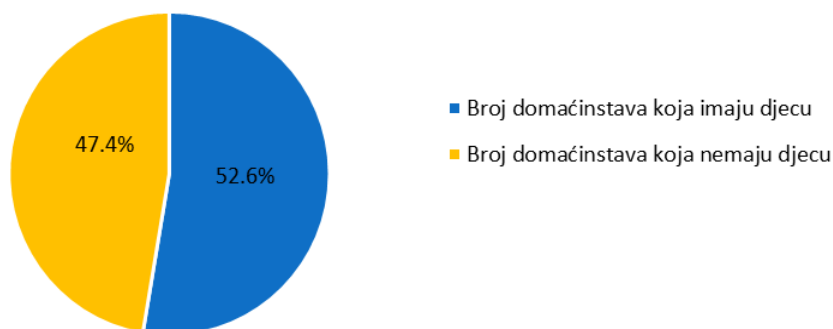
U prosjeku, svako domaćinstvo broji 3 i više članova (prosječno 3,4).

Tabela 37. Struktura članova u domaćinstvu, po polu i ukupno

	Muški pol		Ženski pol		UKUPNO (N)
	N	%	N	%	
0 - 5 godina	90	54.5	75	45.5	165
6 - 14 godina	74	46.8	84	53.2	158
15 - 18 godina	41	54.7	34	45.3	75
18 - 64 godina	539	51.8	501	48.2	1040
Preko 65 godina	42	45.7	50	54.3	92
Osobe sa invaliditetom	4	66.7	2	33.3	6
	790		746		1536

Nešto više od polovine ispitanika (52,6% ili 239 ispitanika) u svom domaćinstvu ima djecu, u nekom od navedenih uzrasta.

Grafik 21. Struktura domaćinstava, u %, n=454

Od ukupnog broja ispitanika koji su naveli da imaju djecu, u predškolskoj ustanovi/vrtiću je 21,7%, u osnovnoj školi je 37,7%, u srednjoj 19,0%, dok je na fakultetu 21,7% djece.

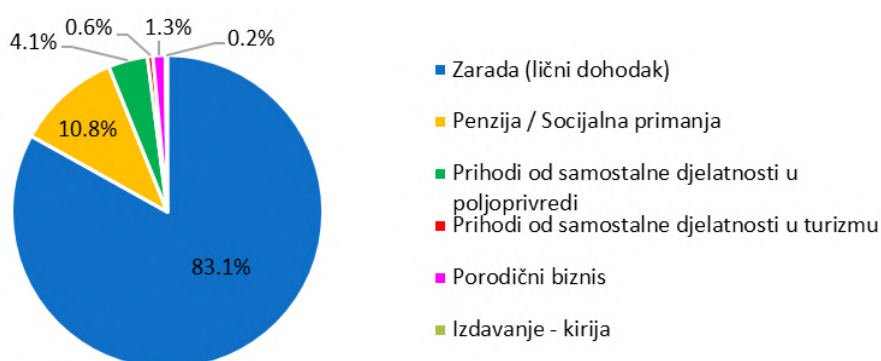
Tabela 38. Broj domaćinstava i učešće djece u domaćinstvu

Struktura djece	Ukupan broj domaćinstava		Ukupan broj djece	
	N	%*	N	%
U predškolskoj ustanovi / vrtiću	81	33,9	89	21,7
U osnovnoj školi	107	44,8	155	37,7
U srednjoj školi	68	28,5	78	19,0
Na fakultetu	66	27,6	89	21,7
Ukupno	322*		411	100%

* Napomena: Pojedina domaćinstva imaju djecu u više starosnih kategorija.

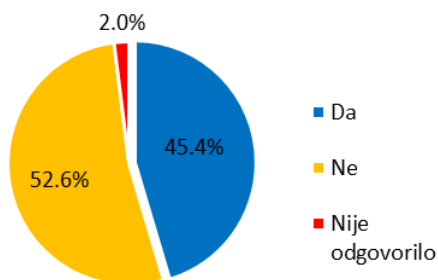
U 83,1% slučajeva, glavni izvor prihoda domaćinstva je sopstvena zarada (lični dohodak). Svaki deseti ispitanik (10,8%) naveo je da su penzija ili neki vid socijalnih primanja glavni izvor prihoda. Da je porodični biznis glavni izvor prihoda, izjavilo je tek 1,3% ispitanika. Učešće prihoda od samostalne djelatnosti u poljoprivredi je 4,1%, dok je prihod od samostalne djelatnosti u turizmu svega 0,6%.

Grafik 22. Glavni izvori prihoda u domaćinstvu, u %, n=537 odgovora

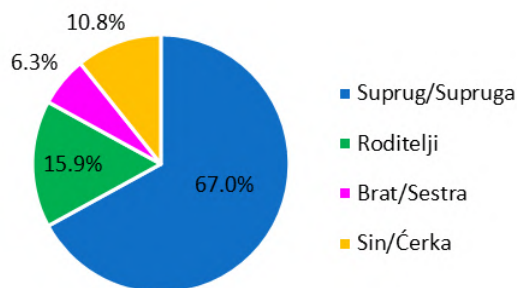

Upitani da li je još neko od članova domaćinstva zaposlen, 52,6% je dalo negativan odgovor. Od 45,4% ispitanika koji su pozitivno odgovorili, skoro dvije trećine (67%) je navelo da im je zaposlen suprug ili supruga, 15,9% je izjavilo da im je zaposlen roditelj, 10,8% zaposleni su sin ili ćerka, a u 6,3% slučajeva da je zaposlen brat ili sestra.

Grafik 23. Da li je, sem Vas, jos neko od članova domaćinstva zaposlen, u %, n=454

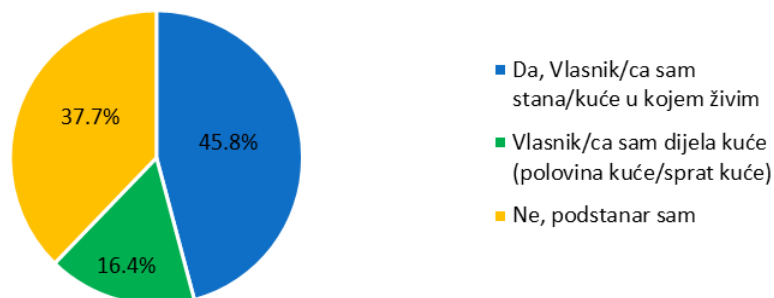

Grafik 24. Ko je, sem Vas, zaposlen od članova domaćinstva?, u %, n=176

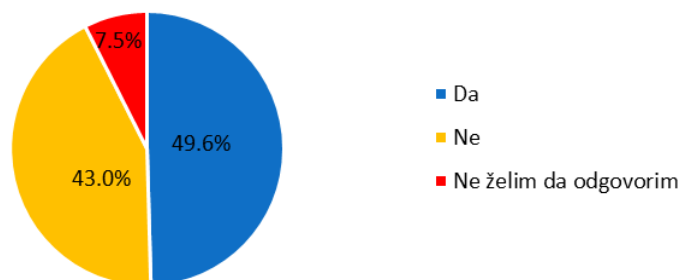
Osam od deset ispitanika (83,5%) ima riješeno stambeno pitanje, pri čemu je 45,8% vlasnik stana/kuće u kojem živi, dok je 37,7% vlasnikom dijela kuće koju dijeli sa nekim. Preostalih 16,4% žive kao podstanari.

Grafik 25. Da li imate riješeno stambeno pitanje, odnosno da li ste vlasnik/ca smještajne jedinice u kojoj živite? u %, n=432

U posljednjih petnaest godina, sa migracijama, Crna Gora bilježi rast prihoda po osnovu doznaka iz inostranstva. Mjereno učešćem u bruto domaćem proizvodu, prihodi stanovništva po ovom osnovu u 2007. godini iznosili su 4,7% (nepunih 200 miliona eura), dok su 2021. godine dostigli 13,54% ili skoro 800 miliona eura. Ipak, manje od 2% anketiranih su naveli da imaju druge vidove podrške iz dijaspore ili lokalno. Skoro svaki drugi ispitanik je kreditno zadužen (49,6%).

Grafik 26. Da li imate dugoročne obaveze (kreditna zaduženja)?, u %, n=454

Od ukupnog broja anketiranih, većina radnika (59%) ima više od 11 godina radnog staža, dok 41% njih ima do 10 godina.

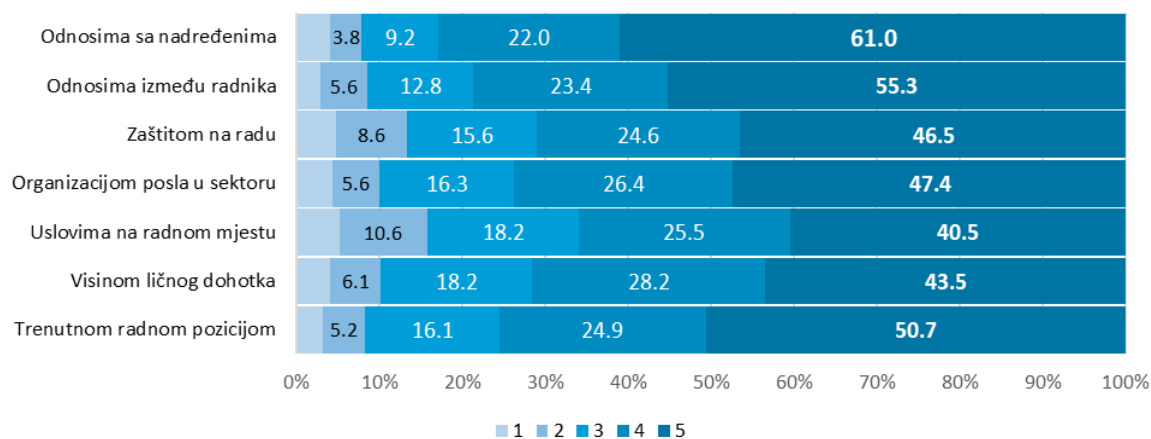
Tabela 39. Koliko godina već radite?

UKUPNE GODINE ZAPOSLENJA	N	%
Do 2 godine	64	14.6
Od 3 do 5 godina	50	11.4
Od 6 do 10 godina	66	15.0
Od 11 do 20 godina	117	26.7
Od 21 do 30 godina	62	14.1
Preko 31 godinu	80	18.2
UKUPNO (ispitanika dalo odgovor)	439	100.0

Upitani da ocijene trenutne uslove rada i međuljudske odnose sa zaposlenima i nadređenima, ispitanici su zadovoljni ili potpuno zadovoljni odnosima sa nadređenima (83%), odnosima između radnika (78,7%), trenutnom radnom pozicijom (75,6%), organizacijom posla u sektoru (73,8%), zaštitom na radu (71,1%), visinom ličnog dohotka (71,7%), uslovima na radnom mjestu (66%).

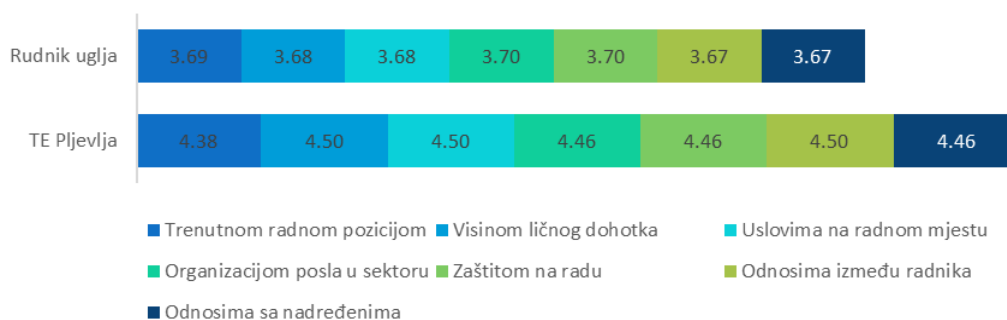
Nezadovoljnih i potpuno nezadovoljnih uslovima rada na radnom mjestu je 15,8% ispitanika, dok je zaštitom na radu nezadovoljno i potpuno nezadovoljno 13,3% anketiranih.

Grafik 27. Stepen zadovoljstva – ocjene od 1 do 5 (gdje je 1 – potpuno nezadovoljstvo do 5 – potpuno zadovoljstvo) u %, n=444

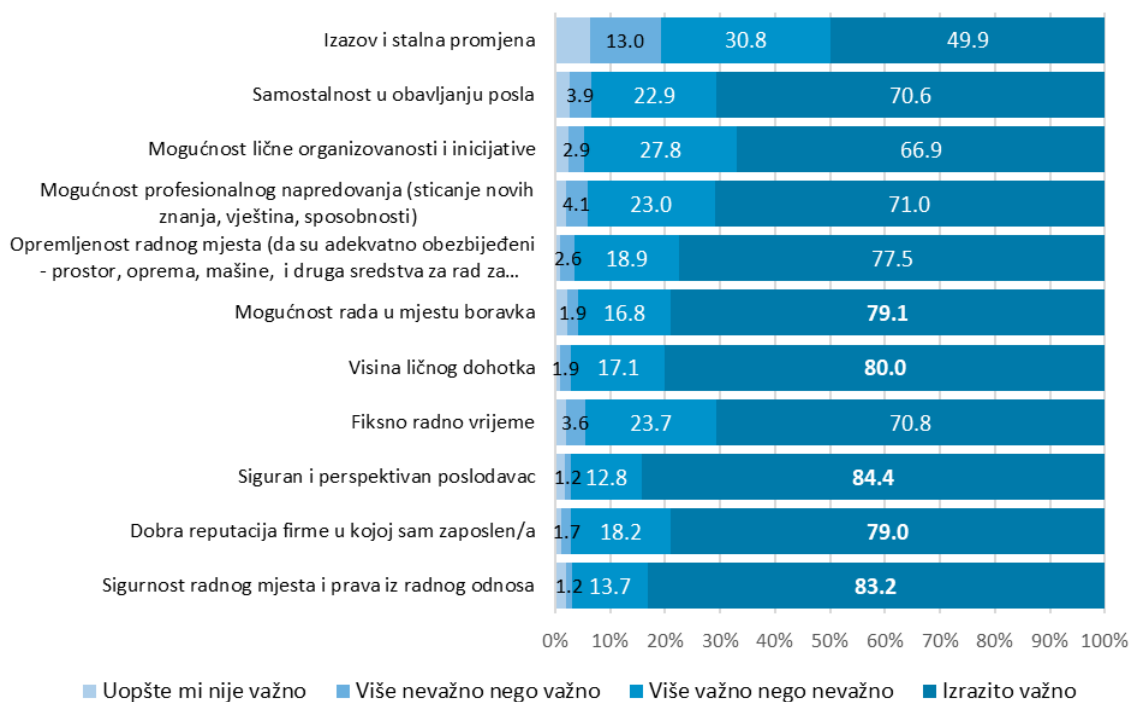
Grafik 27 ukazuje na razlike u zadovoljstvu zaposlenih u TE Pljevlja i Rudniku uglja, mjereno prosječnom ocjenom na skali od 1 do 5, gdje 1 označava potpuno nezadovoljstvo i 5 potpuno zadovoljstvo navedenim aspektima rada u kolektivu. Zaključujemo da su zaposleni u TE Pljevlja u prosjeku zadovoljniji svim aspektima radnog okruženja.

Grafik 28. Stepen zadovoljstva – ocjene od 1 do 5 (gdje je 1 – potpuno nezadovoljstvo do 5 – potpuno zadovoljstvo) u %, za pojedinačne kompanije

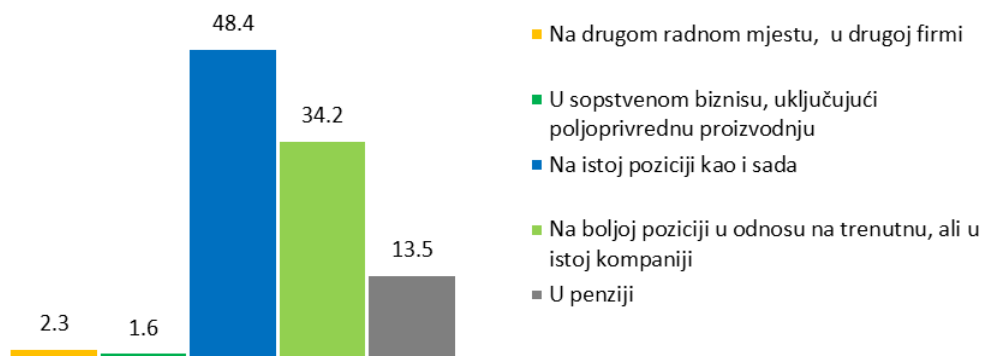
Ono što je izrazito važno ispitanicima je siguran i perspektivan poslodavac (84,4%), sigurnost radnog mjesta i prava iz radnog odnosa (83,2%), visina ličnog dohotka (80%), mogućnost rada u mjestu boravka (79,1%) i dobra reputacija firme u kojoj su zaposleni (79%).

Grafik 29. Uopšteno govoreći, u kojoj mjeri Vam je važna svaka od navedenih karakteristika posla, nezavisno od trenutnog radnog mjesta? u %, n=418

Zaposleni su izuzetno vezani za postojećeg poslodavca, što potvrđuje njih preko 82,6%. Naime, u narednih pet godina, skoro svaki drugi ispitanik (48,4%) sebe i dalje vidi na istoj poziciji kao i do sada. Nešto više od trećine (34,2%) sebe vidi u istoj kompaniji ali na boljoj poziciji, u odnosu na trenutnu. U penziji sebe vidi 13,5%, a na drugom radnom mjestu i u drugoj firmi, tek njih 2,3%.

Grafik 30. Kada razmišljate o zaposlenju u narednih 5 godina, gdje sebe vidite? u %, n=444

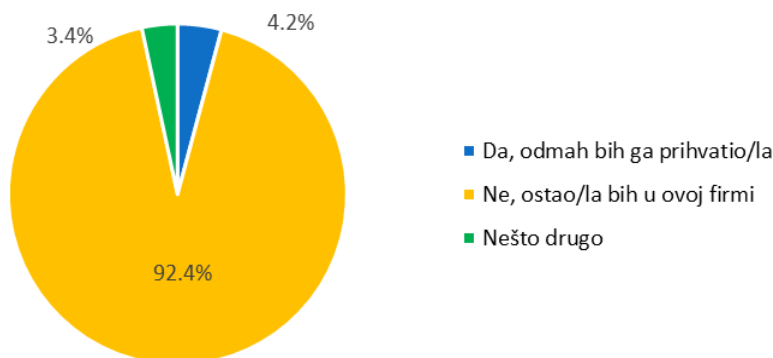

U sopstvenom biznisu vidi sebe samo 1,6% ispitanika. Većina njih nema viziju koji bi to biznis bio. I dalje je prisutan sektor rudarstva, eventualno neki operativni poslovi, neka vrsta usluga ili trgovine, dok nekolicina vidi sebe u online trgovini, prodaji/izdavanju nekretnina, eventualno neki vid poljoprivredne djelatnosti.

Na pitanje da li u Pljevljima postoje mogućnosti brzog pronalaska posla ili uslova za osnivanje sopstvenog biznisa/pokretanje/razvoj poljoprivredne proizvodnje, 85,3% je dalo negativan odgovor. Svega 14,7% smatra da ta mogućnost trenutno postoji.

Da anketirani nemaju želju da promijene trenutni posao, pa čak i da im se ponudi posao sličan sadašnjem samo u drugoj firmi, izjavilo je 92,4%. Drugo zaposlenje bi odmah prihvatilo 4,2%, dok je preostali broj bio neodlučan ili su izjavili da to zavisi od uslova rada i od visine zarade.

Grafik 31. Kada bi Vam bio ponuđen posao sličan sadašnjem u drugoj firmi, da li bi ga prihvatili? u %, n=382

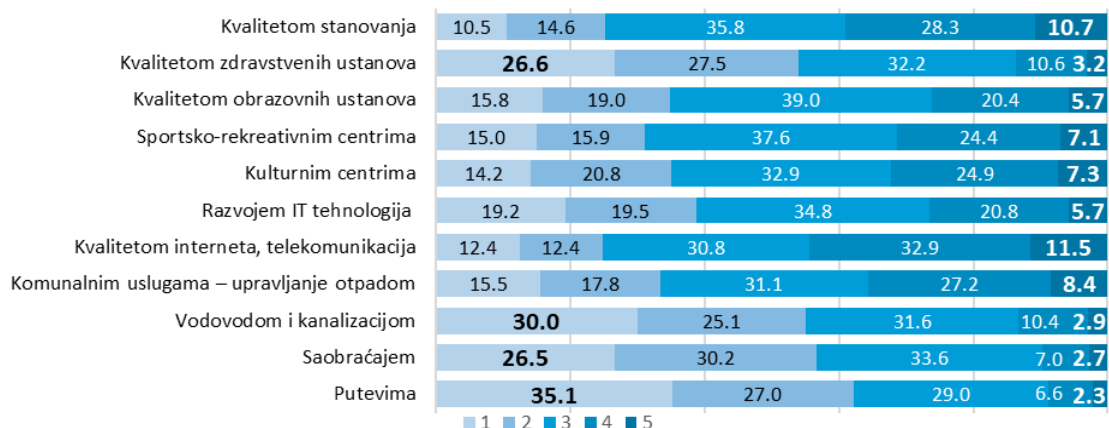

Kada je u pitanju spremnost da učestvuju u procesu obrazovanja odraslih, kroz obezbjeđenje novog radnog mjesta (prekvalifikacija, stručno usavršavanje) više od polovine ispitanika (54,3%) je dalo pozitivan odgovor, dok 45,7% nije spremno za taj potez. Žene su zainteresovanije za dodatnu obuku (58,4%) u odnosu na svoje muške kolege (53,2%).

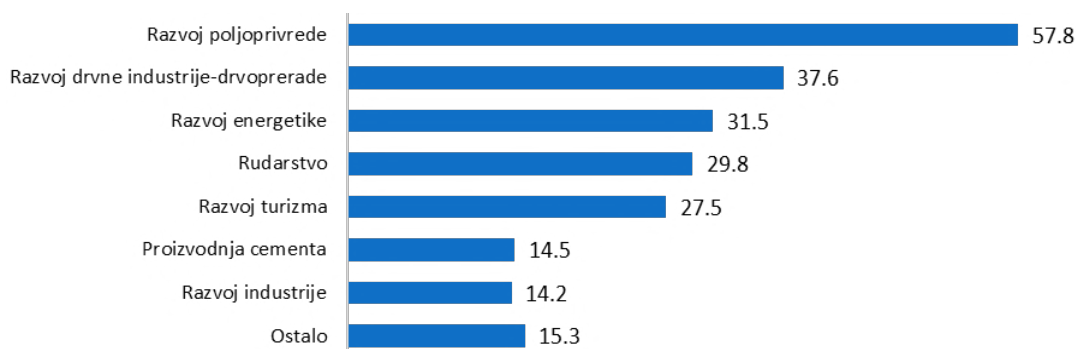
Da postoje obrazovne ustanove u Pljevljima koje nude mogućnost prekvalifikacije ili stručnog usavršavanja, potvrdila je skoro jedna trećina ispitanika (31,8%). Među tim ustanovama prepoznate su: Srednja stručna škola u Pljevljima (84,8%), Zavod za zapošljavanje (10,1%), i Rudnik uglja AD Pljevlja (3,8%). U toj ulozi u budućnosti vide neke nove fakultete, ali i Srednju stručnu školu u Pljevljima, Zavod za zapošljavanje ili neke nove centre ili usavršavanje u uspješnim kompanijama.

Kada je u pitanju zadovoljstvo raspoloživom infrastrukturom u Pljevljima, najveće nezadovoljstvo i najniže ocjene upućene su za puteve i saobraćaj (62,1% odnosno 56,2% ispitanika respektivno je nezadovoljno ili potpuno nezadovoljno); 55,1% njih je dalo najniže ocjenu za stanje vodovoda i kanalizacije, a 54,1% je nezadovoljno i potpuno nezadovoljno kvalitetom zdravstvenih ustanova.

Grafik 32. Stepen zadovoljstva za navedene segmente koji se odnose na život u Pljevljima –ocjene od 1 do 5 (gdje je 1 – potpuno nezadovoljstvo do 5 – potpuno zadovoljstvo), u %, n=439

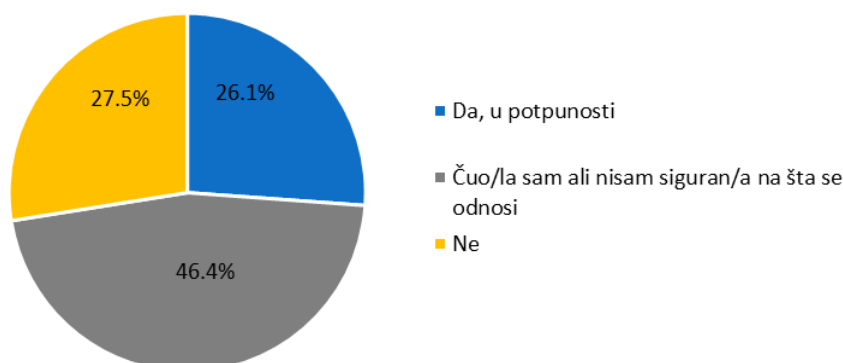

Grafik 33. U kojim oblastima prepoznajete razvojne potencijale opštine Pljevlja?, u %, n=454 ispitanika, 805 odgovora

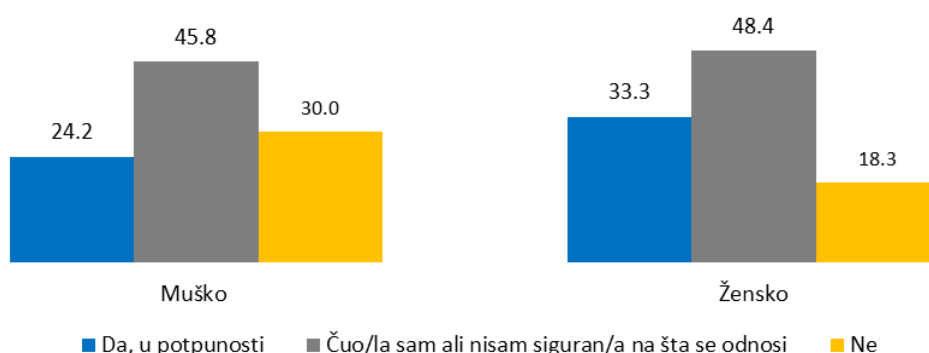
Upitani da li su upoznati sa značenjem termina „pravedna tranzicija“, svaki četvrti ispitanik (26,1%) je izjavio da je u potpunosti upoznat, međutim svega 1,7% je znalo i da objasni o čemu je riječ.

Grafik 34. Da li ste upoznati sa značenjem termina „pravedna tranzicija“?, u%, n=440

Prema sopstvenoj ocjeni, žene su više upoznate sa značenjem termina “pravedna tranzicija”: svaka treća žena (33,3%) i svaki četvrti muškarac (24,2%) upoznati su sa ovim terminom.

Grafik 35. Da li ste upoznati sa značenjem termina „pravedna tranzicija“?, po polu, u %, n=440

Sa izjavom “Proizvodnja električne energije iz uglja negativno utiče na životnu sredinu i klimatske promjene, ali su benefiti od rada Rudnika uglja i TE Pljevlja od presudnog značaja za Pljevlja i Crnu Goru”, **saglasno je dvije trećine ispitanika (66,5%).**

Svega 3,5% je izjavilo da je saglasno sa izjavom “Negativni efekti proizvodnje električne energije iz uglja u Pljevljima nadmašuju benefite koje Pljevlja i Crna Gora imaju od toga.”, **dok je 4,4% ispitanika saglasno sa izjavom** “Negativni efekti proizvodnje električne energije iz uglja u Pljevljima jednaki su benefitima koje Pljevlja i Crna Gora imaju od toga.”

Četvrtina (25,5%) se ne slaže se ni sa jednom od navedenih izjava.

Tabela 40. Molimo Vas zaokružite izjavu sa kojom se slažete, u %, n=427

IZJAVE	N	%
Proizvodnja električne energije iz uglja negativno utiče na životnu sredinu i klimatske promjene, ali su benefiti od rada Rudnika uglja i TE Pljevlja od presudnog značaja za Pljevlja i Crnu Goru.	284	66,5
Negativni efekti proizvodnje električne energije iz uglja u Pljevljima nadmašuju benefite koje Pljevlja i Crna Gora imaju od toga.	15	3,5
Negativni efekti proizvodnje električne energije iz uglja u Pljevljima jednaki su benefitima koje Pljevlja i Crna Gora imaju od toga.	19	4,4
Ne slažem se ni sa jednom od navedenih izjava.	109	25,5
	427	100,0

Na pitanje da li ste saglasni **da je korišćenje uglja kao glavnog energenta** – za grijanje u domaćinstvima, privredi i javnom sektoru (poslovnom i stambenom) **najbolje rješenje za Pljevlja, 51,7% je dalo negativan odgovor, dok je saglasno 48,3%. Više od polovine (52,9%) anketiranih smatra da je toplifikacija cijelog grada najbolje rješenje za grijanje u Pljevljima, da ne zagađuje životnu sredinu, da ne utiče na klimatske promjene i na zdravlje stanovništva, dok 19,4% vidi kao rješenje upotrebu električne energije.** Ističu se i predlozi grijanja na pelet (9,3%), dok 3,3% i dalje smatra da je rješenje grijanje na ugalj. Dati su sljedeći predlozi: grijanje na drva, solarni paneli, biomasa, energija sunca, vode i vjetra, gas, a predložene su i druga rješenja kao što su nabavka prečišćivača sagorijevajućih materija, subvencije za grijanje električnom energijom i termoizolacija objekata.

Na pitanje „Da imate mogućnost da nešto promijenite/unaprijedite u Pljevljima, šta bi prvo učinili?“ najveći broj ispitanika predlaže aktivnosti čiji je krajnji cilj privredni razvoj opštine Pljevlja i zapošljavanje stanovnika (45,2%); 15,8% predloga odnosi se na unapređenje ekološke situacije u opštini i poboljšanje kvaliteta životne sredine; 12,4% ispitanika u fokusu ima zdravstvene, obrazovne i kulturne institucije, dok 8,8% navodi da ne vidi mogućnosti da se situacija u Pljevljima popravi.

4.2 Dubinski intervjui

Uz statističku građu za razumijevanje socio-ekonomskog profila opštine Pljevlja, prikupljene su i kvalitativne informacije kroz dubinske intervjue sa predstavnicima relevantnih učesnika u lancu vrijednosti uglja. Organizovano je 12 dubinskih intervjua sa 23 predstavnika različitih interesnih grupa, uključujući rukovodeće strukture (menadžmenta) Rudnika uglja i TE Pljevlja, kao i predstavnike EPCG. Takođe, dubinski intervjui organizovani su sa predstavnicima udruženja privrednika i rukovodstvom preduzeća Gradir Montenegro d.o.o, predstavnicima tri sindikalne organizacije u Rudniku uglja, područnog odjeljenja Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i predstavnicima nevladinog sektora. Svoje viđenje o važnosti lanca vrijednosti uglja i procesu pravedne tranzicije dali su i predstavnici opštinskog rukovodstva. Među učesnicima sa kojima su obavljani dubinski intervjui bile su četiri žene, i to jedna iz rukovodeće strukture Rudnika uglja, zatim predstavnica Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, predstavnica lokalne uprave i jedna predstavnica nevladinog sektora.

U nastavku su dati ključni nalazi na osnovu obavljenih razgovora.

1. Značaj Rudnika uglja/TE Pljevlja i lanca vrijednosti uglja za Pljevlja i Crnu Goru

Lanac vrijednosti uglja od velikog je značaja ne samo za opštinu Pljevlja i njene stanovnike već za cijelu Crnu Goru. Ovo je postalo posebno evidentno u periodu energetske krize izazvane ratom u Ukrajini i tokom perioda loše hidrološke situacije kada učešće TE Pljevlja u energetske miksu prevazilazi uobičajenih 40-60% proizvodnje električne energije u Crnoj Gori. Prema mišljenju svih sagovornika koji su intervjuisani, ovo zahtijeva dodatnu pažnju i pažljivo promišljanje prilikom preuzimanja obaveza prema međunarodnoj zajednici koji se odnose na konkretne ciljeve i rokove u kojima oni treba da budu ostvareni. S obzirom na dokazane rezerve i kvalitet uglja na teritoriji pljevaljskog basena, sve dok se ne obezbijede stabilni izvori za proizvodnju bazne električne energije, Crna Gora treba da nastavi sa eksploatacijom uglja i proizvodnjom električne energije iz uglja, unapređujući tehnologiju u mjeri mogućeg i vodeći računa o uticaju na životnu sredinu.

Nevjerovatno je koliko se strategija energetike neozbiljno shvata kod nas. U zvaničnoj strategiji razvoja energetike u Crnoj Gori navodi se Blok II kao rješenje za narednih 30-40 godina. Vlada zvanično odustaje od bloka dva 2016. godine i od tada se ništa ne dešava. Niko još nije smislio koji je to drugi bazni izvor energije. Oslonili smo energetiku i ekonomiju čitave države na postrojenje koje je staro 40 godina... Mi nismo još počeli sa pravljenjem objekta koji nam može dati baznu energiju, i to za nas predstavlja veliki problem... zato je priča o pravednoj tranziciji kod nas preuranjena. – predstavnik menadžmenta

Tokom intervjua čuo se predlog da **Crna Gora treba da gradi i drugi blok TE Pljevlja**, upravo zbog značaja proizvodnje električne energije iz uglja za stabilnost elektro snabdijevanja, ali i zbog mogućnosti izvoza.

Snabdijevanje električnom energijom je važnije od pravedne tranzicije. Najmanji problem su zaposleni i Pljevlja. Najvažnije je šta TE Pljevlja znači za Crnu Goru. – predstavnik menadžmenta

Ovo se dodatno opravdava činjenicom da je doprinos Crne Gore ukupnoj emisiji CO₂ zanemariv u odnosu na razvijene privrede Evrope. Sagovornici ukazuju na primjer Njemačke koja je u ovom periodu povećala uvoz uglja i ponovo stavila u funkciju ranije konzervirane termoelektrane, kako bi umanjila uticaj energetske krize na sopstvenu ekonomiju. Prema mišljenju intervjuisanih stejkholdera, ovo je dovoljan razlog za Crnu Goru "da ne žuri" i da prihvati odustajanje od proizvodnje električne energije iz uglja "poslije onih posljednjih u EU". Sem toga, sagovornici ukazuju i na druge izvore gasova sa efektom staklene bašte poput saobraćaja, otpada i poljoprivrede koje treba razmotriti u cilju smanjenja emisija GHG.

Prema mišljenju sagovornika, Pljevlja su nekad bila jedan od najvećih industrijskih centara u Crnoj Gori.

Tokom procesa tranzicije i usljed neuspjelih privatizacija, u Pljevljima je ugašeno preko 30 velikih preduzeća. Među njima: Građevinar, Konfekcija Tara, Sloga, Velimir Jakić, Cementara, Monter, 1. decembar, Optel... i Rudnik uglja bi propao da nije bio potreban Crnoj Gori. – predstavnik Zavoda za zapošljavanje Crne Gore

Danas, Rudnik uglja AD Pljevlja i Termoelektrana "Pljevlja" doživljavaju se kao "srce pljevaljske privrede" s obzirom na broj porodica koje direktno i indirektno zavise o njih. Prema procjenama sagovornika, oko 30% stanovnika Pljevalja direktno su zavisni od ove dvije kompanije⁴⁷.

Grad bi nestao bez Rudnika uglja, Termoelektrane i Gradira. -- predstavnik Zavoda za zapošljavanje Crne Gore

Decenijama su generacije Pljevljaka stasavale sa ciljem da se zaposle u Rudniku uglja. Zaposlenje u lancu vrijednosti uglja u Pljevljima percipira se kao "sigurno i stabilno, a zarade su iznad prosječnih u državi".

2. Potencijalne alternative za privredni razvoj opštine Pljevlja

Opština Pljevlja ima potencijal i značajne resurse za diversifikaciju privredne djelatnosti, ali je za njihovu valorizaciju neophodna "politička stabilnost u državi i saradnja na svim nivoima". U tom kontekstu, na bazi velikih količina kvalitetnog laporca koji je godinama odlagan kao nus proizvod lanca vrijednosti uglja, najčešće se navode mogućnosti izgradnje cementare iako ova proizvodnja zahtijeva posebnu pažnju imajući u vidu uticaj na životnu sredinu. Prema navodima sagovornika, postoje zainteresovani investitori koji dolaze iz razvijenih zemalja i koji raspolažu "zelenim tehnologijama za ekološki prihvatljivu proizvodnju cementa". Međutim, trenutna politička nestabilnost predstavlja nepremostivu barijeru za konkretno djelovanje.

Imamo komplikovanu političku situaciju... nijedan investitor ne želi da mu se mijenjaju pravila. On želi stabilnost... Na tankim smo granama što se tiče povjerenja investitora. – predstavnik menadžmenta

Pored političke stabilnosti, **za valorizaciju mineralnih sirovina na teritoriji opštine, od značaja je unaprijediti saobraćajnu povezanost Pljevalja**, primarno kroz željezničku povezanost sa Prijepoljem. Ovakav projekat zahtijeva veće angažovanje na nacionalnom nivou i van je ingerencija lokalne uprave i lokalne privrede, čulo se tokom intervjua.

Pljevlja raspolažu sa najvećom sirovinskom bazom za razvoj prerade drveta. Po mišljenju sagovornika, stavljanje u funkciju fabrike „Vektra Jakić“ značajno bi doprinijelo pokretanju lanca vrijednosti u ovoj oblasti, s obzirom na kapacitete fabrike i savremenu tehnologiju, uključujući pogon za proizvodnju

47 U smislu da bar jedan član porodice radi u jednoj od ove dvije kompanije.

peleta. Značajan broj zaposlenih u Rudniku uglja i TE Pljevlja nekada su radili u ŠIK „Velimir Jakić“ što bi, uz osvrt na starosnu dob tih zaposlenih, u slučaju smanjenja zaposlenosti u lancu vrijednosti uglja usljed eventualnog smanjenja proizvodnje u Rudniku uglja i TE Pljevlja ili rasta produktivnosti, poslužilo kao dobra alternativa za njih.

Na teritoriji opštine Pljevlja postoje i značajna nalazišta gline koja je visokog kvaliteta i može biti osnova za pokretanje proizvodnje građevinskih i opekarskih proizvoda. Sagovornici podsjećaju da su u drugoj polovini prethodnog vijeka u Crnoj Gori poslovale fabrike za preradu gline i proizvodnju cementa i opekarskih proizvoda i to: Fabrika cementa Pljevlja i ciglana “Breznik” Pljevlja. Obje navedene fabrike ugašene su 80-ih godina kako zbog lošeg finansijskog poslovanja i prevaziđenih tehnologija koje su koristile, tako i zbog nepovoljnog uticaja na životnu sredinu.

Prema navodima sagovornika, opština Pljevlja ima veoma veliki potencijal i za razvoj poljoprivrede. Ovo potkrepljuju činjenicom da više od polovine površine opštine čine poljoprivredne površine (51% ili 68.494ha) što čini 13,3% ukupnog poljoprivrednog zemljišta Crne Gore. Takođe, 21% oranica i bašta u Crnoj Gori, nalazi se na teritoriji opštine Pljevlja⁴⁸. Po ukupnom fondu poljoprivrednog zemljišta po stanovniku od 1,9 ha, i obradivom zemljištu od 0,8 ha po stanovniku, opština Pljevlja je pri vrhu u Evropi što predstavlja značajan resurs (prosjeak članica EU je oko 0,40 ha)⁴⁹. Vodeći sektori su stočarstvo, kao prerada mlijeka u regionalno poznati pljevljaski sir, koji ima oznaku zaštite porijekla, u skladu sa Zakonom o šemama kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda (Sl. List CG br. 22/17). Izdvajaju se i ratarska proizvodnja u funkciji stočarstva, povrtarstvo i voćarstvo, a posljednjih godina posebna pažnja se posvećuje organskoj proizvodnji. Prema mišljenju sagovornika, „da bi se mlađi svijet vratio u sela, potrebne su velike subvencije“. Takođe, smatraju da je neophodno organizovati otkup poljoprivrednih proizvoda jer su sada individualni poljoprivredni proizvođači prepušteni sami sebi i u toj „borbi“ sa otkupljivačima, „nakupci zarade više od onog ko je napravio taj proizvod“.

Dalji razvoj poljoprivrede povezuje se sa **turističkom valorizacijom prirodnih resursa** Pljevalja (na prvom mjestu gornjeg toka rijeke Čehotine za koji je u toku postupak proglašenja parka prirode, planina Ljubišnja i Kovač, ali i kulturnog nasljeđa, i takozvanog vjerskog turizma). Pored razvoja ruralnog turizma, prepoznaje se i potencijal za razvoj sportskog ribolova, uz očuvanje životne sredine.

Iako se pljevaljska sela prazne godinama unazad, već ima primjera povratka na selo pod uticajem stranih turista koji dolaze i traže usluge. Tokom intervjuja izražen je utisak da će se nastaviti razvoj turizma u ruralnim područjima Pljevalja, kao i ukupnjavanje poljoprivrednih gazdinstava sa ciljem razvoja poljoprivrede i masovnije proizvodnje.

Evo nekoliko izjava zainteresovanih strana u ovom kontekstu. Oni pokazuju da bi alternative proizvodnji uglja bile dostupne, ali preveliko oslanjanje na ugalj predodređuje značajni dio ekonomske aktivnosti u opštini:

Koliko su Pljevlja vidjela dobra od uglja, toliko su imala i štete, i to ne samo u pogledu kvaliteta životne sredine. – predstavnik poslovnog sektora

Rudnik uglja je na neki način zarobio Pljevlja... – predstavnik poslovnog sektora

Pljevljaci su u smislu preduzetničkog djelovanja ‘zakržljali’... tome je doprinijelo upravo pretjerano oslanjanje na lanac vrijednosti uglja. – predstavnici lokalne administracije

Sagovornici prepoznaju i nedostatke dosadašnjeg privrednog razvoja opštine Pljevlja, ističući da su, uz oslanjanje na lanac vrijednosti uglja, zanemarivani drugi sektori i nije stimulirana preduzetnička aktivnost. To se vremenom odrazilo i na djelovanje Pljevljaka koji su se, kako je prethodno navedeno,

48 Podatak Uprave za statistiku Crne Gore
49 Strateški plan razvoja opštine Pljevlja 2021-2025

generacijama vezivali za Rudnik uglja i TE Pljevlja. Tokom intervjua, pravljene su paralele sa susjednim opštinama poput Prijepolja (Republika Srbija, 35 km udaljena od Pljevalja) i Bijelog Polja (85 km udaljena od Pljevalja). Ove dvije opštine imaju slične karakteristike kao i opština Pljevlja (u pogledu raspoloživih resursa i broja stanovnika), izuzev što nemaju uglj. Obje opštine razvile su preduzetništvo i zanatstvo i diversifikovale privredu, što sa Pljevljima nije slučaj.

3. Prijedlozi za buduće aktivnosti i smjernice

U nedavno osnovanom Udruženju privrednika Pljevalja nastoje da izbjegnu uključivanje u politička dešavanja jer smatraju da zastupaju teme od opšteg interesa koje zahtijevaju uključivanje svih društvenih aktera. Udruženje je nastalo kao rezultat potrebe da se traže rješenja za probleme koji najviše pogađaju mikro i mali biznis, i ograničavaju njihov razvoj. Smatraju da opštinska administracija mora unaprijediti ambijent za poslovanje. Ovo se prije svega odnosi na odluke kojima se uvode novi i povećavaju postojeći nameti privredi (poput poreza na nepokretnost, zakup zemljišta i sl). Takođe, smatraju neophodnim da se uspostave biznis zone i obezbijede uslovi koji će privući investitore, uključujući mala preduzeća orijentisana na finalne proizvode.

Udruženje samostalno analizira privredne procese i prepoznaje potencijalne biznis ideje koje bi se mogle realizovati u Pljevljima, istučući proizvodnju drvenih kuća, koja je trenutno bez perspektive zbog nepovjerenja i neizvjesnosti oko dodjele koncesija za drvenu sirovinu, što sprečava ozbiljnije investicije ka finalnoj proizvodnji. U sektoru turizma, prepoznaju cjeline poput sela Slatine koje može prerasti u jedinstven turistički doživljaj za posjetioce. Pljevljima nedostaje i "biznis centar" koji bi pružao tehničku i administrativnu podršku zainteresovanim za pokretanje biznisa, kroz informisanje, izradu biznis planova, podršku u pregovorima sa finansijskim institucijama i sl. U neposrednoj okolini prepoznaju opštine poput Priboja (Republika Srbija) i Goražda (Bosna i Hercegovina) koji mogu poslužiti kao dobri primjeri za razvoj malog biznisa.

To je toliko nevjerovatno da nemamo sluha, svaka opština mora imati svoju vizit kartu. Nećemo praviti ni avione, kamione niti kompjutere. To je nerealno, ali je realna ciglana, cementna industrija. Svjestan sam ja i ekoloških problema. Ali ako u okviru te realnosti ništa ne uspijemo, ne znam šta tražimo. – predstavnik poslovnog sektora

Sagovornici smatraju i da je, bez obzira na političku nestabilnost, **neophodno unaprijediti komunikaciju sa Vladom i resornim ministarstvima**, jer opština ne raspolaže resursima samostalno.

Prema mišljenju sagovornika, zavisnost od lanca vrijednosti uglja vremenom se odrazila i na obrazovni sistem. Nisu razvijani kadrovski kapaciteti za raznolike privredne aktivnosti (poput šumarstva, drvoprerade, poljoprivrede), pa je odlazak radi obrazovanja van Pljevalja bio odskočna daska mnogim mladim ljudima da ostanu u sredinama u kojima su stekli fakultetsko zvanje.

Mladi odlaze u Beograd, Podgoricu, Kragujevac, Sarajevo. – predstavnik Zavoda za zapošljavanje

Intervjuisani privrednici ističu da "radnu snagu treba stvarati" i da je to proces koji traži vrijeme. Prepoznaju koncept dualnog obrazovanja kao veoma koristan i smatraju da mora biti obavezujući za sve nivoe obrazovanja. U Opštini očekuju da će Kreativni hub, nedavno osnovan u saradnji sa UNDP, doprinijeti razvoju preduzetničkih kompetencija kod mladih i buđenju preduzetničke inicijative.

Kada je u pitanju vođenje procesa pravedne tranzicije u Crnoj Gori, mišljenja su podijeljena o tome ko treba da bude lider. Može se reći da su podjednako zastupljeni stavovi da lidersku ulogu treba da imaju učesnici lanca vrijednosti uglja i opštinski menadžment, kao i stavovi da proces pravedne tranzicije treba da se vodi sa nacionalnog nivoa uz uvažavanje mišljenja predstavnika lokalne zajednice.

Istaknuto je da uprkos neslaganjima, sve političke partije na lokalnom nivou prepoznaju značaj lanca vrijednosti uglja za Pljevlja i lokalno stanovništvo, ali i za cijelu Crnu Goru, dok se ne obezbijedi alternativni izvor bazne energije. Ovaj proces, zbog važnosti za cjelokupnu državu, zahtijeva visok stepen saradnje svih zainteresovanih strana.

Kada je pokrenut razgovor na temu pravedne tranzicije, ona je pogrešno identifikovana sa gašenjem Rudnika uglja i TE Pljevlja.

*Gledamo da zatvorimo ono što imamo, a niko ne zna koje su to nove industrije koje ćemo razvijati.
– predstavnik poslovnog sektora*

Za razliku od inicijalnog otpora na sam pomen pravedne tranzicije zbog očekivanog smanjenja proizvodnje električne energije iz uglja, tokom intervju se čulo da zaposleni u lancu vrijednosti uglja sada imaju bolje razumijevanje procesa koji predstoje i žele da budu dio toga. Ipak, predstavnici sindikalnih organizacija Rudnika uglja smatraju da zaposleni nisu dovoljno upoznati sa procesom pravedne tranzicije i šta mogu da očekuju.

Nijedan radnik neće biti saglasan sa zatvaranjem rudnika... siječemo granu na kojoj sjedimo. – predstavnik sindikalne organizacije

*U smislu zrelosti, mislim da smo prvu fazu vođenja koncepta “pravedne tranzicije” prevazišli i da su ljudi upoznati sa terminom, da percipiraju to kao nešto prihvatljivo za 20-30 godina, ali da ne treba još uvijek da se bave tom temom, što je loše jer baš sad treba da se bavimo tim, u smislu pripreme.”
– predstavnica nevladinog sektora*

Iako nisu sigurni da je povećano zapošljavanje u Rudniku uglja u posljednjih godinu dana potpuno opravdano, podržavaju taj proces jer smatraju da se time **“novac zadržava u Pljevljima, a ne šalje u Podgoricu, kao do sada.”**

Bez obzira što je aktuelna politička nestabilnost temu pravedne tranzicije pomjerala u stranu⁵⁰, u Rudniku uglja navode da su otpočeli sa pripremama za pravednu tranziciju, formiranjem timova koji osmišljavaju projekte i brojnim konkretnim aktivnostima koje treba da doprinesu diversifikaciji prihoda ovog preduzeća, i u krajnjem, diversifikaciji privredne djelatnosti u Pljevljima.

U okviru redovnih aktivnosti, kroz tehničku i agro rekultivaciju, na površinama bivših rudokopa zasađeno je ljekobilje sa ciljem proizvodnje eteričnih ulja (na površini od 4ha). Na dijelu bivšeg kopa postavljen je plastenik za ratarsku proizvodnju koja je otpočela i na otvorenim rekultivisanim površinama. Ove aktivnosti rezultirale su novim zapošljavanjem.

Prema mišljenju predstavnika nevladinog sektora, pokrenute inicijative predstavljaju privid pripreme za pravednu tranziciju. Djelovanje mora biti sveobuhvatno i strateško, zasnovano na opredjeljenju: šta želimo da radimo u Pljevljima? Koji su ključni resursi? Šta nedostaje? Koje su potencijalne barijere za proces transformacije?

Odgovori na ova pitanja zahtijevaju organizovan pristup strateškom promišljanju i saglasje svih stejkholdera pri čemu su ti kanali komunikacije trenutno nefunkcionalni, primarno zbog političkih promjena i nestabilnosti, a nerijetko i populističkih odluka koje se donose bez valjanih analiza, stav je nevladinog sektora.

⁵⁰ Tokom intervju je istaknuto da se radna grupa imenovana za izradu Nacionalnog energetskog klimatskog plana nije sastajala posljednjih 10 mjeseci.

4.3 Fokus grupe sa zaposlenima u Rudniku uglja i TE Pljevlja

Dublje razumijevanje vizure zaposlenih obezbijeđeno je kroz diskusije u četiri fokus grupe organizovane tokom decembra 2022. godine u kojima je učestvovalo 36 zaposlenih, od kojih 12 žena⁵¹. Jedna fokus grupa organizovana je sa zaposlenima svih starosnih struktura u TE Pljevlja. Preostale tri fokus grupe organizovane su sa zaposlenima u Rudniku uglja, pri čemu je vođeno računa o starosnoj dobi učesnika u diskusijama⁵².

U nastavku su prenešeni argumenti i nalazi sa sastanaka fokus grupa.

Pljevlja su grad dobrih, gostoprimivih i časniih ljudi, smatraju zaposleni koji su učestvovali u fokus grupama. Ipak, godinama unazad, mladi ljudi odlaze iz Pljevalja - „...ko je god završio školu, nije se vratio... Čim prođu gore - Podgorica, fin vaduh, ljepota - odoše.“ Primarni razlog za odlazak je odsustvo perspektive i nemogućnost zaposlenja.

Da su Pljevljaci vrijedni, potvrđuje njihov uspjeh van Pljevalja, a nerijetko i van Crne Gore. „Gdje god se u svijetu kroči, nađe se neki istaknuti Pljevljak.“

Zaposleni **prepoznaju TE Pljevlja i Rudnik uglja kao ključne kompanije u Pljevljima i osnov za opstanak/ razvoj ostalih sektora**. Jednako važnim ih ocjenjuju u ukupnom energetsom sistemu Crne Gore, pogotovo u uslovima loše hidrološke situacije kada rad hidroelektrana nije moguć.

Energetski sistem Crne Gore ne može da funkcioniše bez Rudnika uglja i TE Pljevlja. Za hidroelektrane nikad ne možemo da budemo sigurni da li će padati kiša da bi proizveli energiju iz obnovljivih izvora. Tako da je Rudnik uglja na prvom mjestu...

Pljevlja bi bila mrtav grad bez njih.

Upitani šta bi radili i gdje kada ne bi bili zaposleni u Rudniku uglja/TE Pljevlja, sagovornici u fokus grupama nerijetko ističu da bi napustili Pljevlja u potrazi za poslom. Ovo je posebno izraženo kod mlađih učesnika u fokus grupama. „Išao bih za prvim poslom.“

Jedan broj njih ističe da bi se vratili „starim poslovima“, prekvalifikovali se, bavili se poljoprivredom, eko-turizmom. Prepoznaju da u gradu nedostaju zanatlije i da se ne stimuliše razvoj privatnog biznisa. Ipak, zaključuju da ni ti ostali sektori ne bi mogli da funkcionišu kada ne bi bilo Rudnika uglja i TE Pljevlja.

Kad oko 15-tog u mjesecu bude plata u Rudniku uglja, u gradu se odmah osjeti.

Smatraju da su Pljevlja duži niz godina bila zapostavljena te da je „...sav profit odlazio u Podgoricu“. Situacija je sada drugačija – izuzetno pozitivnim ocjenjuju nova zapošljavanja u Rudniku uglja i pokretanje novih aktivnosti u okviru kompanije.

Četrdeset godina radim u Rudniku... nikada nije bilo ovako: nikada se nije ovoliko ljudi zaposlilo, nikada se nije ovako ulagalo u nabavku novih mašina i opreme, nikada nam plate nisu bile ovako dobre.

Zaposleni su mladi ljudi... mi sada svakog vikenda imamo svadbu u Pljevljima. Mladi ostaju, formiraju svoje porodice ovdje.

51 Većina radi u sektorima za pravna pitanja, finansije, za ljudske resurse, jedna je bila savjetnica izvršnog direktora a tri su radile na poslovima za dijagnostiku i kontrolu tehničke ispravnosti vozila i kao tehničarke za evidenciju učinaka i automatsku obradu podataka (sektor eksploatacije uglja i otkrivke na kopovima).

52 Jedna fokus grupa organizovana je sa mlađim zaposlenima za koje se pretpostavlja da bi mogli biti zainteresovani za dodatne obuke u cilju osposobljavanja za drugo radno mjesto u sličnim ili sasvim drugačijim sektorima; druga sa zaposlenima koji već imaju značajno radno iskustvo, porodični su ljudi, koji svoj radni angažman primarno vežu za Pljevlja, ali bi mogli da se uključe u programe prekvalifikacije i dokvalifikacije; treća fokus grupa organizovana je sa zaposlenima koji su na zalasku radne karijere, i razmišljaju o penzionisanju prije nego o eventualnoj promjeni radnog mjesta.

Mogućnosti za razvoj Pljevalja vide u izgradnji cementare, razvoju drvoprerade i valorizaciji nalazišta gline, za proizvodnju opekarskih proizvoda i građevinskog materijala. Za ozbiljniji razvoj poljoprivrede, smatraju važnim da se organizuje otkup poljoprivrednih proizvoda. Nekontrolisani uvoz smatraju glavnim problemom za plasman poljoprivrednih proizvoda. Generalno, slaba infrastrukturna povezanost Pljevalja i nedostatak biznis zona za privlačenje investitora, predstavljaju veliko ograničenje.

Takođe, ne stimuliše se razvoj privatnog biznisa.

Srbija je u posljednjih 5 godina privukla preko 40 stranih firmi. Sve svjetske marke su došle tu. Sve to u krugu od 20 km. Mi smo otvorili fabriku za proizvodnju čipsa...

Nama nedostaju majstori, svi hoće da studiraju. Za deset godina mi više nećemo imati majstore.

Sama riječ tranzicija kod zaposlenih budi negativne konotacije i podsjeća ih na period tranzicije iz centralno planske u tržišnu ekonomiju, praćenu privatizacijom tzv. društvenih preduzeća, koja je u Pljevljima, prema njihovom mišljenju, imala devastirajući efekat. „Firme su kupovane u besćenje, uništene su...” Gašenje preduzeća rezultiralo je gubitkom radnih mjesta. Brzina i struktura tranzicije nijesu omogućile značajnije korake u pravcu prekvalifikacije nastalih tehno-ekonomskih viškova radne snage, već se pristupilo rješenjima u pravcu socijalnih programa, donošenje specijalnih zakona o penzionisanju i sl.

Iako djelimično upoznati sa terminom „pravedna tranzicija”, zaposleni (kao da) odbijaju da razmišljaju o mogućem smanjenju proizvodnje električne energije iz uglja, uporno ističući značaj Rudnika uglja i TE Pljevlja kako za Pljevlja tako i za Crnu Goru. Takođe, smatraju da TE Pljevlja, sa svojim kapacitetom, minimalno doprinosi emisiji GHG u svijetu. To ide do te mjere da se, iako to nije bila tema diskusije, nastoji istaći da rad u ovim kompanijama ne utiče negativno na zdravstveno stanje zaposlenih. „Toliko godina ovdje radim, ne sjećam se da je ikad na sistematskom pregledu utvrđeno da je neko od zaposlenih imao zdravstvenih problema zbog rada u Rudniku”. Rudnik uglja i TE Pljevlja po njihovom mišljenju ne predstavljaju glavne zagađivače u gradu, već su to „individualna ložišta i kotlarnica u Skerlićevoj”. Rješenje problema vide u toplifikaciji.

Ipak, tokom diskusije spomenut je i problem sve češćeg ustanovljavanja dijagnoze autizma kod djece, a poseban problem predstavlja i nedostatak pijaće vode, zbog lošeg stanja cjevovoda iako „Pljevlja leže na izvorištu.”

Mi smo svjesni kao radnici da će jednog dana Rudnik uglja da stane sa radom. Ali nama država treba da ponudi nešto, da ona izađe sa planom. Ako su ljudi dobronamjerni, oni treba već da počnu da ulažu taj novac u Pljevlja. Onog dana kada stane Rudnik uglja da imamo neka nova radna mjesta da bi ovaj grad mogao da nastavi da živi. Država treba da se pozabavi tim pitajem.

Jedan dio sredstava koji se zarađuje od Rudnika uglja i TE bi trebao da se uloži u ovaj grad. Mislim da je realno da se ulaže u budućnost.

Zaposleni smatraju da njihove probleme mogu razumjeti i riješiti samo ljudi iz Pljevalja, koji te probleme doživljavaju svakodnevno.

Ako nešto nijeste doživjeli, ne možete da nosite osjećaj bilo gdje u svijetu i da štitite to.... Nijesu oni u našoj koži.

Bilo bi dobro da se oforme timovi koji će imati komunikaciju sa opštinom i sa državom. Da ti timovi budu predstavnici ovog grada. To što treba da se dešava u narednom periodu vezano za pravednu tranziciju, treba pođe od sveobuhvatnog interesa - da svi imamo korist od naše države, grada i resursa koje imamo.

5. KLJUČNI NALAZI

Na osnovu primijenjene metodologije prikupljanjem podataka iz sekundarnih (već postojećih) i primarnih izvora podataka (sprovedeno kvantitativno istraživanje, dubinski intervjui i fokus grupe sa zaposlenima), ova dijagnostička analiza socio-ekonomskog stanja dovela je do sljedećih nalaza:

1. Rudnik uglja i TE Pljevlja predstavljaju jedinstveni proizvodni sistem električne energije iz uglja koji je važan ne samo za Pljevlja zbog zapošljavanja i dodate vrijednosti koju stvara, već i za cijelu državu, kao jedini bazni izvor energije u Crnoj Gori. Godišnja planirana proizvodnja električne energije iz TE Pljevlja iznosi oko 1.300 GWh, što je u crnogorskom elektro-energetskom bilansu oko 45% proizvedene energije. Raspoloživi obnovljivi izvori energije su još uvijek nedovoljni da bi pružili potrebnu stabilnost elektrosnabdijevanja. U uslovima loše hidrološke situacije, učešće TE Pljevlja tokom 2022. prešlo je 70% pa čak i 80% na mjesečnom nivou, što TE Pljevlja povezanu sa Rudnikom uglja, čini jednim stabilnim izvorom proizvodnje energije u Crnoj Gori.

Ukoliko u obzir uzmemo da su procijenjene rezerve date u koncesiju Rudniku uglja na nivou 54,9 miliona tona i da je godišnja eksploatacija uglja 1,65 miliona tona, od čega se 85% isporučuje TE Pljevlja, uz ostale nepromijenjene okolnosti (kapaciteti Rudnika uglja i TE Pljevlja, bez novih koncesija), zaključujemo da bi se postojeće rezerve iscrpile za oko 35 godina. Međutim, to prate visoki troškovi u smislu uticaja na životnu sredinu i zdravlje, kao i opasnost od neispunjavanja ratifikovanih sporazuma i potpisanih međunarodnih ugovora (npr. Pariski sporazum, obaveze prema Evropskoj energetske zajednici).

Prema mišljenju rukovodstva kompanija, činjenica da Crna Gora još uvijek nije otpočela sa izgradnjom novih izvora energije koji bi obezbijedili potrebnu sigurnost i stabilnost u snabdijevanju, uz poželjnu energetske nezavisnost, navodi na zaključak da svi potezi na putu energetske tranzicije moraju biti pažljivo osmišljeni uz realne rokove za njihovu realizaciju.

2. Rudnik uglja i TE Pljevlja čine „srce“ lanca vrijednosti uglja čija je prosječna godišnja vrijednost u periodu 2019–2021 iznosila 69.647.603 eura, koja je izračunata primjenom cijene od 45 EUR/MWh. Od ova dva preduzeća, direktno ili indirektno zavisi oko 55 kompanija, od kojih je njih 14 sa sjedištem u Pljevljima (ne računajući TE Pljevlja koja je podružnica EPCG AD, sa sjedištem u Nikšiću). Ukupan broj zaposlenih u lancu vrijednosti uglja je 7103, od toga 2100 (29,6%) živi u Pljevljima. Skoro 75% zaposlenih na teritoriji opštine Pljevlja je u direktno zavisnim kompanijama i čine 23% svih zaposlenih u opštini Pljevlja (u odnosu na jul 2022. godine⁵³).

Skoro polovina broja zaposlenih u direktno zavisnim kompanijama živi na teritoriji opštine Pljevlja i čini četvrtinu svih zaposlenih u opštini Pljevlja (u odnosu na jul 2022. godine⁵⁴). Dominacija Rudnika uglja i TE Pljevlja kao poslodavaca na lokalnom tržištu rada, ima i rodnu dimenziju. Iako žene čine polovinu pljevaljske populacije, njihovo učešće u ukupnom broju zaposlenih u Rudniku uglja i TE Pljevlja je svega 15,7%. Zbog slabe diversifikovanosti lokalne privrede i dominacije proizvodnje električne energije iz uglja, žene imaju manje mogućnosti za zapošljavanje i usmjerene su na trgovinu i usluge. Stopa zaposlenosti žena u Pljevljima je nešto ispod 39,7%, u odnosu na 46% na nivou Crne Gore. Takođe, 6 od 10 nezaposlenih u Pljevljima su žene.

53 Kalkulacije na osnovu Mjesečnog statističkog godišnjaka MONSTAT-a <https://monstat.org/uploads/files/Bilten/2022/08/3.pdf>

54 Kalkulacije na osnovu Mjesečnog statističkog godišnjaka MONSTAT-a <https://monstat.org/uploads/files/Bilten/2022/08/3.pdf>

Eventualno smanjenje proizvodnje električne energije iz uglja takođe će uticati na dobrobit žena na više načina, i to kroz gubitak zaposlenja u lancu uglja, povećan teret kućnih obaveza kada muškarci izgube posao, tenzije unutar domaćinstava i uticaj migracija izazvanih smanjenom upotrebom uglja, i potragom za novim poslom. Sa druge strane, praksa drugih zemalja pokazuje da žene imaju tendenciju da lakše prihvataju druge poslove, dok se muškarci obično identifikuju sa ograničenijim dijapazonom opcija za posao. Takođe, žene imaju tendenciju da reaguju na širi spektar aktivnih politika tržišta rada: prema procjenama uticaja, vjerovatnoća zapošljavanja žena nakon obuke i iznosi zarada premašuju one kod muškaraca⁵⁵.

Velika većina zaposlenih zavisi od zarade koju ostvaruje u Rudniku uglja, odnosno TE Pljevlja. Naime, u 83,1% slučajeva, glavni izvor prihoda domaćinstva je sopstvena zarada (lični dohodak). Za više od pola ispitanika (52,6%) zarada koju ostvaruju u Rudniku uglja/TE Pljevlja je istovremeno i jedini izvor prihoda njihovog domaćinstva. Zaposleni u Rudniku uglja i TE Pljevlja (njih 9 od 10 ili 92,4%) nemaju želju da promijene trenutni posao, čak i da im se ponudi posao sličan sadašnjem samo u drugoj firmi. Drugo zaposlenje bi odmah prihvatilo 4,2%, dok je preostali broj bio neodlučan ili su izjavili da to zavisi od uslova rada i od visine zarade. U narednih pet godina, skoro svaki drugi ispitanik (48,4%) sebe i dalje vidi na istoj poziciji kao i do sada. Nešto više od trećine (34,2%) sebe vidi u istoj kompaniji ali na boljoj poziciji, u odnosu na trenutnu. U penziji sebe vidi 13,5%, a na drugom radnom mjestu i u drugoj firmi, njih tek 2,3%. Iako sebe vide u okviru sadašnje kompanije, više od polovine ispitanika (54,3%) spremno je da učestvuje u procesu obrazovanja odraslih, kroz obezbjeđenje novog ranog mjesta (prekvalifikacija, stručno usavršavanje).

Na osnovu rezultata analize, zaključuje se da smanjenje proizvodnje električne energije iz uglja i za potrebe grijanja domaćinstava zahtijeva pravovremeno planiranje pravedne tranzicije, kroz podršku diversifikaciji privredne aktivnosti u opštini Pljevlja, osposobljavanju onih čija su radna mjesta ugrožena za zapošljavanje u novim sektorima, te kreiranju programa podrške za one koji se odluče za pokretanje sopstvenog biznisa ili penzionisanje, kroz programe socijalne podrške. Uz diversifikaciju lokalne privrede stvorice se uslovi za ostvarenje potencijala žena, kroz njihovo ekonomsko uključivanje.

3. Naročito veliki značaj od poslovanja Rudnika uglja ima budžet opštine Pljevlja kroz razne vidove prihoda. Najznačajniji prihodi budžeta Opštine, uključujući porez na nepokretnost, na dohodak fizičkih lica i prirez porezu, kao i koncesionu naknadu za mineralne sirovine i prihode od naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine, se ostvaruju od Rudnika uglja i EPCG. U prethodne četiri godine, u prosjeku, skoro 41% tekućih prihoda Opštine Pljevlja potiče od Rudnika uglja i EPCG AD Nikšić. Rudnik uglja podržava i značajan broj društveno-sportskih organizacija u Pljevljima, sponzorise aktivnosti iz oblasti kulture i sporta u organizaciji Opštine Pljevlja. Udruženjima penzionera i socijalno-ugroženim porodicama Rudnik uglja godišnje donira oko 870 tona uglja.
4. Pored veoma pozitivnih uticaja lanca vrijednosti uglja i značaja za opštinu Pljevlja ali i za cijelu Crnu Goru, proces rudarenja i sagorijevanje uglja u TE Pljevlja značajno utiču na stanje životne sredine i zdravlje i kvalitet života stanovništva u Pljevljima i u regionu. Taj uticaj se ogleda u zagađenju voda, kontaminaciji zemljišta i stvaranju industrijskog otpada. Ipak, najveći uticaj je na kvalitet vazduha, kroz emisiju čestica (PM), sumpor dioksida (SO₂) i azotnih oksida (NO_x). Najjače efekte oštećenja respiratornih organa izazivaju oksidi sumpora spojeni sa čvrstim mikročesticama i maglom. Sumpor dioksid svojim nadražajnim djelovanjem izaziva kašalj, kontrakciju bronhija i pojačano lučenje bronhijalnog sekreta. Najveći problem za aero zagađenje

55 Izvor: Cunningham W, Schmillen A. The Coal Transition: mitigating Social and Labor Impacts, Discussion paper, maj 2021.

Pljevalja predstavljaju suspendovane čestice (PM10 i PM2,5). Koncentracija finih čestica (PM2,5 čestica prečnika manjeg od 2,5 µm) u ambijentalnom vazduhu dovodi do pojave i napredovanja kardiovaskularnih oboljenja i povećava smrtnost od tih bolesti. Takođe je utvrđeno da su one kancerogene po ljude. Grube frakcije čestica PM10 (PM10, čestice prečnika manjeg od 10 µm) povećavaju incidencu respiratornih oboljenja i doprinose povećanju smrtnosti.

Epizode visokog zagađenja vazduha, u prvom redu suspendovanim česticama (PM10 i PM2,5) evidentiraju se dominantno tokom zimskih mjeseci. Dozvoljena koncentracija PM10 čestica je do 50µg/m³. U periodu od januara do kraja novembra 2022. godine, u Pljevljima, Bijelom Polju, Podgorici i Nikšiću došlo je do prekoračenja navedene koncentracije i to 102 dana u Pljevljima, 64 u Bijelom Polju, 43 u Podgorici i 41 dan u Nikšiću⁵⁶. Tokom 2021. godine, broj dana sa prekoračenjem koncentracije PM10 čestica bio je 114, skoro trećina godine. Česta pojava temperaturnih inverzija, posebno na prostoru pljevaljske kotline, sprečava disperziju emisija i prouzrokuje zadržavanje polutanata koji su proizvod sagorijevanja fosilnih goriva, emisija iz saobraćaja i sličnih izvora, neposredno iznad tla, što dovodi do pojave visokih koncentracija zagađujućih materija u prizemnom sloju atmosfere.⁵⁷

Iako skoro dvije trećine anketiranih zaposlenih u Rudniku uglja i TE Pljevlja prihvata da proizvodnja električne energije iz uglja negativno utiče na životnu sredinu i klimatske promjene, oni smatraju da su benefiti od rada ove dvije kompanije od presudnog značaja za Pljevlja i Crnu Goru. Svega 3,5% anketiranih smatra da negativni efekti proizvodnje električne energije iz uglja u Pljevljima nadmašuje benefite koji Pljevlja i Crna Gora imaju od toga.

Iako to nije bila tema diskusije u fokus grupama, učesnici su nastojali istaći da rad u ovim kompanijama ne utiče negativno na zdravstveno stanje zaposlenih. Po njihovom mišljenju, Rudnik uglja i TE Pljevlja ne predstavljaju glavne zagađivače u gradu, već su to „individualna ložišta i kotlarnica u Skerlićevoj“. Rješenje problema vide u toplifikaciji.

Za očekivati je da će sa rastom svijesti o negativnim efektima zagađenja vazduha na ljudsko zdravlje, doći do novog talasa migracija koje nisu isključivo ekonomske prirode, kao do sada.

5. Prema raspoloživim procjenama, ukupni trošak posljedica zdravstvenih efekata zagađenja vazduha u Crnoj Gori, uključujući efekte TE Pljevlja ali i efekte ostalih elektrana na uglj iz Zapadnog Balkana iznosi 53,8 miliona eura (srednja vrijednost), dok monetizovane posljedice zdravstvenih efekata zagađenja vazduha iz TE Pljevlja na cijeloj zahvaćenoj teritoriji od čega je 52% teritorija EU, 32% teritorija zemalja Zapadnog Balkana i 15% na teritorijama ostalih zemalja, iznose 160,5 miliona eura (takođe srednja vrijednost). U ovu računicu uvršteni su sljedeći efekti po zdravlje ljudi: preuranjene smrti, smrtnost beba, bronhitis kod djece, dani sa simptomima astme kod astmatične djece i hronični bronhitis kod odraslih. Posljedice su izmjerene troškovima hospitalizacije zbog respiratornih ili kardiovaskularnih simptoma, danima ograničene aktivnosti, i izgubljenim radnim danima za radno sposobno stanovništvo. Konkretizacija efekata zagađenja vazduha povećaće pritisak za energetska tranziciju, što znači da sve planirane aktivnosti treba ubrzati, bez odlaganja.

Ekološka rekonstrukcija TE Pljevlja koja je u toku, između ostalog, podrazumijeva ugradnju sistema za odsumporavanje otpadnih gasova što emisije iz ovog izvora može smanjiti do 80%, čime bi kvalitet vazduha u Pljevljima bio poboljšan ne samo zbog smanjenja koncentracija sumpor-dioksida koje su sporadično povećane, već i zbog toga što sumpor-dioksid može biti

56 Izvor: Agencija za zaštitu životne sredine

57 Izvor: Agencija za zaštitu životne sredine, <https://epa.org.me/informacije-o-stanju-zivotne-sredine/>

prekursor sekundarnih suspendovanih čestica, odnosno pospješivati njihovo stvaranje. Takođe, u okviru ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja predviđena je i ugradnja sistema za denitrifikaciju otpadnih gasova kojom će se emisije iz ovog izvora smanjiti do 70%, što će eliminisati povećane koncentracije azot-dioksida u Pljevljima⁵⁸. Međutim, ekološka rekonstrukcija neće dovesti do smanjenja emisije CO₂.

6. Pored ležišta lignita, opština Pljevlja ima potencijal i značajne resurse za diversifikaciju privredne djelatnosti. Na osnovu podataka iz sekundarnih izvora koji ukazuju na raspoložive mineralne sirovine, obradivo zemljište i prirodne resurse, kao i na osnovu primarnog prikupljanja podataka kroz kvantitativno i kvalitativno istraživanje, Pljevlja imaju potencijal za razvoj drvoprerade, poljoprivrede (razvoj stočarstva i prerada mlijeka, organska proizvodnja), proizvodnju građevinskih materijala i opekarskih proizvoda, turističku valorizaciju prirodnih resursa (gornji tok rijeke Čehotine, planine Ljubišnja i Kovač), kao i razvoj tematskog turizma (ruralni turizam, turistička valorizacija kulturnog nasljeđa, vjerski turizam). Posebno, prepoznatljivost brenda "pljevaljskog sira" i dalji razvoj ruralnog turizma može se bazirati na ekonomskom osnaživanju žena kroz razvoj zelene proizvodnje i biznisa.

U prilog razvoju turizma ide i mišljenje sagovornika o Pljevljacima kao "dobrim, gostoprivimim i časnim ljudima" koji vole svoj grad koji napuštaju isključivo iz ekonomskih razloga. Iako niko od sagovornika to nije spomenuo, sekundarni izvori ukazuju da su Pljevlja nekada bila prepoznatljiva po računarskom smjeru u Srednjoj stručnoj školi, koji je iznjedrio osnivače danas prepoznatljivih IT kompanija.

Izuzev predstavnika nevladinog sektora koji u prvi plan ističu prioritet zaštite životne sredine, svi sagovornici istakli su potrebu dalje eksploatacije uglja, uključujući gradnju drugog bloka TE Pljevlja, i valorizaciju visokokvalitetnog laporca kroz izgradnju cementare koja će biti zasnovana na zelenim tehnologijama. Iako 44,1% anketiranih zaposlenih prepoznaje poljoprivredu kao razvojni potencijal u opštini Pljevlja i drvnu industriju – drvoprerađu (28,6%), i energetika (24%) i rudarstvo (22,7%) se takođe navode kao ključni razvojni potencijali ovog grada. U 20,9% slučajeva, prepoznat je turizam, a u prosjeku svaki deseti ispitanik, tačnije njih 11% je mišljenja da je potencijal u proizvodnji cementa. Analiza navodi na zaključak da izbor prioriteta budućeg privrednog razvoja Pljevalja zahtijeva širok participativni proces i donošenje informisanih odluka, koje će u obzir uzeti kako benefite tako i troškove mogućih scenarija, i to ne samo u kratkom i srednjem, već i u dugom roku.

7. Prema nalazima istraživanja, za uspješnu valorizaciju raspoloživih resursa, ključni preduslovi su: politička stabilnost u državi i saradnja na svim nivoima, unapređenje poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, bolja saobraćajna povezanost Pljevalja i unapređenje lokalne putne infrastrukture, uspostavljanje biznis zona i razvoj preduzetničkih vještina lokalnog stanovništva, posebno ekonomsko osnaživanje žena kroz jačanje njihovih kapaciteta i vještina i dostupnost resursa (finansijskih, materijalnih, itd.).

U okviru kvalitativnog istraživanja, sagovornici su istakli da pojedini projekti koji bi se mogli realizovati u Pljevljima, zahtijevaju znanje i know-how koji trenutno ne postoje ni u Pljevljima ni u Crnoj Gori. Zato je važno da Pljevlja i Crna Gora privuku strane investitore. *Conditio sine qua non* je politička stabilnost, koju ne mogu nedomjestiti ni izdašni resursi niti niske poreske stope.

Sagovornici u procesu istraživanja jasno su istakli stav da su Pljevlja godinama zanemarivana jer

58 Ibid.

su se odluke o privrednom razvoju donosile u Podgorici, pa smatraju da je neophodno uspostaviti saradnju i dobru komunikaciju između institucija na nacionalnom i lokalnom nivou.

Jedan od oportunitetnih troškova snažnog oslanjanja na lanac vrijednosti uglja u prethodnom periodu, ogleda se u nedostatku preduzetničke aktivnosti kod lokalnog stanovništva. Ovo se najbolje vidi kada se Pljevlja uporede sa teritorijalno bliskim opštinama, slične veličine i raspoloživih resursa koje nemaju mineralne sirovine kao okosnicu svog razvoja. Te opštine, poput Bijelog Polja, Prijepolja, Priboja i Goražda, svoj razvoj zasnivaju na razvoju malog i srednje biznisa, preduzetništva i zanatstva, dok su u Pljevljima generacije stasavale sa ciljem da se zaposle u Rudniku uglja ili TE Pljevlja. Zanimarivanje preduzetničke edukacije, pa onda i aktivnosti, odrazilo se i na djelovanje opštinske administracije koja, prema mišljenju privrednika, mora da unaprijedi ambijent za poslovanje. Ovo se odnosi na reviziju i ukidanje brojnih nameta koji obeshrabruju male preduzetnike da se bave poslovima koji nisu vezani za rudarski lanac. Ovo se tiče i potrebe uspostavljanja biznis zona za privlačenje srednjih po veličini investicija, imajući u vidu povoljnu geografsku poziciju Pljevalja na tromeđi između Crne Gore, Republike Srbije i Bosne i Hercegovine.

Privlačnost biznis zona zavisiće i od putne uvezanosti Pljevalja koja je trenutno loša, s obzirom da Pljevlja nisu povezana željezničkom prugom, a nisu ni u koridoru planiranog autoputa.

Za razvoj poljoprivrede, neophodno je unaprijediti putnu infrastrukturu na teritoriji opštine, pogotovo zbog nepovoljnih zimskih prilika kada pojedina sela bivaju odsječena od urbanih cjelina. Loša putna infrastruktura ne samo da otežava plasman poljoprivrednih proizvoda već i demotiviše ostanak stanovništva u seoskim područjima, uslijed nedostupnih društvenih i kulturnih sadržaja. Zauzeti poslovima na poljoprivrednom gazdinstvu, pljevaljskim poljoprivrednicima bi od presudnog značaja bilo uspostavljanje otkupnog centra. Svi sagovornici istakli su značaj subvencija i finansijske podrške za bavljenje poljoprivrednom aktivnošću u pljevaljskim selima koja su u velikoj mjeri napuštena.

Sa ciljem razvoja preduzetničke aktivnosti među stanovništvom, potrebno je unaprijediti obrazovni proces i u mjestima za okupljanja mladih, ponuditi sadržaje koji će omogućiti razvoj nedostajućih vještina, kreativnosti i inovativnosti. Spremnost da učestvuju u procesu obrazovanja odraslih, kroz obezbjeđenje novog radnog mjesta (prekvalifikacija, stručno usavršavanje) izrazilo je više od polovine anketiranih u Rudniku uglja i TE Pljevlja (54,3%), pri čemu je ovaj procenat kod žena nešto izraženiji (58,4%) u odnosu na muške kolege (53,2%). Da postoje obrazovne ustanove u Pljevljima koje nude mogućnost prekvalifikacije ili stručnog usavršavanja, potvrdila je skoro jedna trećina ispitanika (31,8%). Među tim ustanovama prepoznate su Srednja stručna škola u Pljevljima (84,8%) i Zavod za zapošljavanje (10,1%).

8. Pljevlja su nekad bila jedan od najvećih industrijskih centara u Crnoj Gori, sa razvijenom šumarskom industrijom, drvopreradom, tekstilnom proizvodnjom, proizvodnjom optoelektronskih uređaja za vojne potrebe, ciglanom, pa i cementarom. Zbog raspada SFRJ, međunarodnih sankcija, tranzicije iz centralno planske u tržišnu ekonomiju, neuspjelih stečaja i privatizacija, sama riječ "tranzicija" kod većine zaposlenih budi negativne asocijacije. Iako je 26,1% zaposlenih odgovorilo da su upoznati sa značenjem termina "pravedna tranzicija", svega 1,7% je znalo da objasni o čemu je riječ. Ovaj nalaz kvantitativnog istraživanja potvrđuju i predstavnici sindikalnih organizacija Rudnika uglja, koji smatraju da zaposleni nisu dovoljno upoznati sa procesom pravedne tranzicije i šta mogu da očekuju. Navedeno implicira značaj informisanosti i edukacije neposrednih učesnika o pravednoj tranziciji. Sveobuhvatna informisanost i kvalitetna edukacija nijesu samo

preduslov uspješnom sprovođenju tranzicije, već, na određen način, daju i legitimitet čitavom procesu.

Za razliku od inicijalnog otpora na sam pomen pravedne tranzicije zbog očekivanog smanjenja proizvodnje električne energije iz uglja i za potrebe grijanja domaćinstava, tokom intervjua sa predstavnicima nevladinog sektora, čulo se da zaposleni u lancu vrijednosti uglja sada imaju bolje razumijevanje procesa koji predstoje i da žele da budu dio toga.

9. Bez obzira što je aktuelna politička nestabilnost temu pravedne tranzicije pomjerila iz fokusa nadležnih⁵⁹, u Rudniku uglja navode da su otpočeli sa pripremama za pravednu tranziciju, formiranjem timova koji osmišljavaju projekte i brojnim konkretnim aktivnostima koje treba da doprinesu diversifikaciji prihoda ovog preduzeća, i u krajnjem, diversifikaciji privredne djelatnosti u Pljevljima. Konkretno, u pitanju su aktivnosti koje se baziraju na površinama koje su ranije bile rudokopovi, kroz tehničku i agro rekultivaciju. Na ovim površinama su već realizovani zasadi ljekobilja sa ciljem proizvodnje eteričnih ulja. Postavljen je plastenik za ratarsku proizvodnju koja je otpočela i na otvorenim rekultivisanim površinama.

Prema mišljenju predstavnika nevladinog sektora, pokrenute inicijative predstavljaju privid pripreme za pravednu tranziciju. Djelovanje mora biti sveobuhvatno i strateško, zasnovano na opredjeljenju: šta želimo da radimo u Pljevljima? Koji su ključni resursi? Šta nedostaje? Koje su potencijalne barijere za proces transformacije? Primjenom metodologije "korisnik u centru" (eng. User Center Design) "krajnji korisnici" na koje se odnosi proces pravedne tranzicije treba da budu uključeni u sve faze odlučivanja.

Kada je u pitanju vođenje procesa pravedne tranzicije u Crnoj Gori, mišljenja su podijeljena o tome ko treba da bude lider. Može se reći da su podjednako zastupljeni stavovi da lidersku ulogu treba da imaju učesnici lanca vrijednosti uglja i opštinski menadžment, kao i stavovi da proces pravedne tranzicije treba da se vodi sa nacionalnog nivoa uz uvažavanje mišljenja lokalnih stejkholdera. Zaposleni smatraju da njihove probleme mogu razumjeti i riješiti samo ljudi iz Pljevalja, koji te probleme doživljavaju svakodnevno. Istaknuto je da uprkos neslaganjima, sve političke partije na lokalnom nivou prepoznaju značaj lanca vrijednosti uglja za Pljevlja i lokalno stanovništvo, ali i za cijelu Crnu Goru, dok se ne obezbijedi alternativni izvor bazne energije. Ovaj proces, zbog važnosti za cjelokupnu državu, zahtijeva visok stepen saradnje svih aktera.

59 Tokom intervjua je istaknuto da se radna grupa imenovana za izradu Nacionalnog energetskog klimatskog plana nije sastajala posljednjih 10 mjeseci.

DRUGI DIO

U nastavku je dat prikaz profila opštine Pljevlja za bolje razumijevanje konteksta u kojem se planira pravedna tranzicija.

6. PROFIL OPŠTINE PLJEVLJA

Opština Pljevlja nalazi se u sjevernom dijelu Crne Gore. Zahvata površinu od 1.346 km², što čini oko 10% ukupne teritorije Crne Gore i poslije Podgorice i Nikšića treća je po veličini opština u Crnoj Gori.

Opština se graniči sa sjeverozapada i zapada s Bosnom i Hercegovinom (opštine Foča i Čajniče), sa sjevera i sjeveroistoka s Republikom Srbijom (opštine Priboj i Prijepolje), s jugoistoka i istoka s opštinom Mojkovac i Bijelo Polje, i s jugozapada s opštinom Žabljak. Ukupna dužina granice iznosi 208 km. Pljevaljsko područje bogato je šumovitim i pitomim planinama i riječnim tokovima Tare, Čehotine i Breznice. Veći dio opštine čine planinski masivi Ljubišnje, Kovača, Čemerna i Jabuke. Pljevaljska kotlina spada u red viših sa srednjom nadmorskom visinom od 770 m. Sam grad smješten je u kotlini, omeđen sa svih strana brdima Golubinja, Maljevac, Bogiševac i Balibegovo brdo.

Područje pljevaljske opštine ima uglavnom umjereno kontinentalnu klimu s odlikama ublažene planinske, čiji se uticaj ogleda u ekstremno niskim temperaturama, zbog čega Pljevlja spadaju u red najhladnijih mjesta u Crnoj Gori. Pljevlja su grad s najvećom oblačnošću u Crnoj Gori. Oko 70% dana u godini je bez vjetra, a oko 200 dana je s maglom.

Administrativni centar opštine Pljevlja je grad Pljevlja koji je zbog povoljnog geografskog položaja na raskršću starih i novih puteva.

Važno je istaći da se posljednjih godina sprovode inicijative i aktivnosti lokalne samouprave koje mogu biti ključne za proces pravedne tranzicije, smanjenje nezaposlenosti, razvoj preduzetništva i podršku zajednici za podizanje energetske efikasnosti u opštini Pljevlja. Kroz razne programe, finansijska sredstva usmjeravaju se za podršku i podsticaj razvoju preduzetništva s akcentom na žensko preduzetništvo, zapošljavanje mladih, razvoj zanatstva, poljoprivrede, turizma i promociju turizma u ruralnom razvoju. Neke od njih su:

- » **Inženjerska škola nauke** koja popularizuje i promoviše inženjerske nauke i kojoj je cilj da proširi naučni spektar u gradu a koji važi za centar energetskog potencijala Crne Gore.
- » **Otvoranje kreativnog huba za mlade** koji će predstavljati mjesto za mlade ljude koji su zainteresovani za razvoj preduzetničkih vještina i kreiranje novih radnih mjesta.

O realizovanim projektima više detalja u nastavku ovog dokumenta (Poglavlje j. Programi podrške za zapošljavanje, pokretanje biznisa i podrške zajednici u opštini Pljevlja)

U narednim poglavljima predstavljeni su relevantni statistički podaci koji oslikavaju društveni i ekonomski profil opštine Pljevlja kao zajednice koja je direktno pod uticajem lanca vrijednosti uglja.

7. DEMOGRAFIJA

Prema Popisu iz 2011. godine, na teritoriji opštine Pljevlja živi 30.786 stanovnika, od toga 15.138 muškaraca (49,17%) i 15.648 žena (50,83%). U gradskom (urbanom) dijelu opštine živi 63,3% stanovnika (ukupno 19.489), dok preostali dio 36,7%, odnosno 11.297 stanovnika pripada (ruralnoj) vangradskoj sredini, s gustinom naseljenosti od 20,09 stanovnika na km².

Prosječna starost stanovnika u Pljevljima je 42,8 godina. Za razliku od muškaraca gdje je prosjek 40,4 godina, žene su malo dugovječnije, s prosječnom starošću 43,1 godina.⁶⁰

Tabela 41. Prosječna starost po polu i naselju

Prosječna starost stanovništva				
Ukupno	Muško	Žensko	Gradsko	Ostalo
42,8	40,4	43,1	39,0	46,6

Izvor: Uprava za statistiku – MONSTAT

Ukupan broj stanovnika konstantno se smanjuje tako da se procijenjuje da je u 2021. godini iznosio 25.917, što je za 15,82% manje u odnosu na posljedni Popis.

Tabela 42. Procijenjeni broj stanovnika za opštinu Pljevlja

Procijenjeni broj stanovnika za period 2011-2020											
Godine	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ukupno	30.788	30.369	29.899	29.487	29.047	28.586	28.124	27.531	27.006	26.556	25.917

Izvor: Uprava za statistiku – MONSTAT

Broj domaćinstava u Pljevljima 2011. godine bio je 10.627, što čini 5,5% u odnosu na broj na nacionalnom nivou. U prosjeku, u Pljevljima u jednom domaćinstvu živi 2,9 lica.

Demografski pokazatelji ukazuju na konstantno smanjenje broja stanovnika. Prema procjenama Uprave za statistiku, Pljevlja godišnje gube oko 500 stanovnika.

60 Podaci dostupni iz Popisa 2011. godine

Tabela 43. Osnovni demografski pokazatelji izdvojeni za period 2016–2019. godine

Pljevlja	Stanovništvo sredinom godine	Stopa prirodnog priraštaja	Stopa nataliteta	Stopa mortaliteta	Sklopljeni brakovi		Razvedeni brakovi		
					Ukupno	Stopa nupcijaliteta	Ukupno	Na 1000 sklopljenih	
Godine	2016.	28.586	-8,3	7,5	15,7	114	4,0	24	210,5
	2017.	28.124	-8,4	6,7	15,1	119	4,2	18	151,3
	2018.	27.531	-9,7	6,9	16,6	131	4,8	28	213,7
	2019.	27.006	-9,0	7,1	16,1	117	4,3	29	247,9
	2020.	26.556	-9,9	7,1	16,9	45	1,7	17	377,8

Izvor: Uprava za statistiku - MONSTAT

Da se opština Pljevlja suočava s negativnom demografskim trendovima ukazuje podatak da je 2021. godine broj živorođenih bio 156, a umrlih 571, što govori da je prirodni priraštaj iznosio -415.

Tabela 44. Prirodni priraštaj u Pljevljima

Pljevlja	Živorodeni			Umrli			Prirodni priraštaj
	Ukupno	Pol		Ukupno	Pol		
Godine		Muški	Ženski		Muški	Ženski	
2016.	213	91	122	450	242	208	-237
2017.	189	91	98	426	233	193	-237
2018.	190	95	95	458	215	243	-268
2019.	193	102	91	435	219	216	-242
2020.	188	90	98	450	223	227	-262
2021.	156	87	69	571	275	296	-415

Izvor: Uprava za statistiku - MONSTAT

Uz negativan prirodni priraštaj, migracije predstavljaju dodatni značajan faktor smanjenja broja stanovnika. U periodu od 2011. godine do 2021. godine, broj odseljenih je i do četiri puta veći u odnosu na broj doseljenih lica.

Tabela 45. Migracioni saldo za opštinu Pljevlja

OPŠTINA PLJEVLJA			
Godine	Doseljenja	Odseljenja	Ukupno
2011.	77	242	-165
2012.	62	215	-153
2013.	63	245	-182
2014.	61	232	-171
2015.	89	231	-142
2016.	86	266	-180
2017.	69	256	-187
2018.	94	379	-285
2019.	78	325	-247
2020.	69	235	-166
2021.	104	327	-223
Ukupno	852	2.953	-2.101

Izvor: Uprava za statistiku - MONSTAT

U 2019. godini najveći broj stanovnika odselio se u Podgoricu (59,7%), dok se skoro trećina (32,3%) odselila u opštine Primorskog regiona, najviše u opštinu Budva. Takvi demografski trendovi utiču i na prosječnu starost stanovništva, što je od velikog značaja za lokalno tržište rada. Prema Popisu iz 2011. godine, prosječna starost u Pljevljima iznosila je 41,8 godina, što opštinu svrstava među četiri koje imaju najstarije stanovništvo u Crnoj Gori.⁶¹

Kad je u pitanju starija populacija, u opštini Pljevlja registrovano je 6.482 penzionera.

Tabela 46. Broj korisnika penzije i prosječna penzija u opštini Pljevlja, po vrstama prava – oktobar 2022. godine

VRSTE PENZIJA							
Starosna		Invalidska		Porodična		Ukupno	
Broj korisnika	Prosječna penzija	Broj korisnika	Prosječna penzija	Broj korisnika	Prosječna penzija	Broj korisnika	Prosječna penzija
3.901	401,22	673	321,09	1.908	287,83	6.482	359,52

Izvor: <https://www.fondpio.me/statistika/>

Socijalna isključenost često se povezuje sa siromaštvom a podaci iz Ankete o dohotku i uslovima života (EU-SILC) predstavljaju osnovu za izračunavanje pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti za Crnu Goru. Stopa rizika od siromaštva u 2021. godini iznosila je 21,2%, što pokazuje procenat lica čiji je ekvivalentni raspoloživi dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Ova lica nijesu nužno siromašna, samo imaju veći rizik da to budu, jer je njihov ekvivalentni raspoloživi dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Ova statistika nije dostupna na nivou regiona ili opština, međutim, sve slične analize ukazuju da bi, ako bi bila izračunata, stopa rizika od siromaštva u sjevernom regionu bila značajno veća.

Tabela 47. Stopa rizika od siromaštva u Crnoj Gori za period 2017–2021, u %

Stopa rizika od siromaštva, %	2017.	2018.	2019.	2020.	2021 ^(p)
Stopa rizika od siromaštva (svi transferi uključeni u dohodak)	23,6	23,8	24,5	22,6	21,2
Stopa rizika od siromaštva (socijalni transferi nijesu uključeni u dohodak)	31,4	31,2	29,5	27,8	27,2
Stopa rizika od siromaštva (penzije i socijalni transferi nijesu uključeni u dohodak)	46,7	45,0	42,9	41,4	42,4

Izvor: Uprava za statistiku – Monstat, Anketa o dohotku i uslovima života (EU-SILC), 2021. godina

U zavisnosti od najčešćeg statusa aktivnosti, kod lica starih 18 i više godina, u 2021. godini, najmanji rizik od siromaštva imala su lica zaposlena kod poslodavca (5,0%), dok su nezaposleni najviše bili izloženi riziku od siromaštva (40,2%).

⁶¹ Strategija zapošljavanja opštine Pljevlja 2021–2025. godine, Nacrt, dostupno na <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2021/07/STRATEGIJA-ZAPOSLJAVANJA.pdf>

Tabela 48. Stopa rizika od siromaštva prema najčešćem statusu aktivnosti (18 i više godina), u %

Status aktivnosti	2019.	2020.	2021 ^(p)
Zaposleni kod poslodavca	7,0	7,0	5,0
Samozaposleni	19,9	22,7	15,7
Nezaposleni	45,5	42,8	40,2
Penzioneri	11,4	12,2	12,2
Ostali neaktivni	35,9	29,5	28,8

Izvor: Uprava za statistiku – Monstat, Anketa o dohotku i uslovima života (EU-SILC), 2021. godina

U 2021. godini stopa rizika od siromaštva kod muškaraca iznosila je 21,1%, a kod žena 21,3%.

Tabela 49. Stopa rizika od siromaštva prema polu, u %

POL	2019.	2020.	2021 ^(p)
Muškarci	24,9	23,0	21,1
Žene	24,0	22,2	21,3

Izvor: Uprava za statistiku – Monstat, Anketa o dohotku i uslovima života (EU-SILC), 2021. godina

U 2021. godini, 40,8% stanovnika sjevernog regiona bilo je izloženo riziku od siromaštva, dok su stanovnici južnog regiona imali najmanji rizik siromaštva od 10,5%. Riziku od siromaštva, u 2021. godini, bio je izložen skoro svaki treći stanovnik ruralnih područja (29,6%). Stopa rizika od siromaštva u gradskom području iznosila je 16,6% u 2021. godini.

Tabela 50. Stopa rizika od siromaštva prema polu, u %

REGION	2019.	2020.	2021 ^(p)
Sjever	41,2	44,5	40,8
Centar	16,6	14,8	14,7
Jug	19,9	11,6	10,5

Izvor: Uprava za statistiku – Monstat, Anketa o dohotku i uslovima života (EU-SILC), 2021. godina

Iako Pljevlja pripadaju sjevernom regionu Crne Gore koji je, u odnosu na ostatak Crne Gore, okarakterisan nižim stepenom razvijenosti i slabijim životnim standardom mjereno stopom siromaštva, ukupan broj korisnika prava na osnovna materijalna davanja u socijalnoj zaštiti posljednjih se godina smanjuje. Tokom 2021. godine zabilježen je povećan broj korisnika jednokratne pomoći.

Tabela 51. Prikaz broja korisnika prava na osnovna materijalna davanja u socijalnoj zaštiti

VRSTA POMOĆI	2018.		2019.		2020.		2021.	
	Broj korisnika	Utrošena sredstva	Broj korisnika	Utrošena sredstva	Broj korisnika	Utrošena sredstva	Broj korisnika	Utrošena sredstva
Materijalno obezbjeđenje	400 u prosjeku	430.431,06	373 u prosjeku	398.617,57	345 u prosjeku	370.806,55	292 u prosjeku	312.976,64
Jednokratne novčane pomoći	280	17.812	159	11.500	100	9.295,42	237	13.525,95
Lična invalidnina	120 u prosjeku	268.681,70	119 u prosjeku	264.251,27	123 u prosjeku	276.666,83	126 u prosjeku	283.169,97
Dodatak za njegu i pomoć	1.224 u prosjeku		1.356 u prosjeku	1.251.821,58	1.630 u prosjeku	1.327.564,98	1.286 u prosjeku	1.297.398,02

Izvor: JU Centar za socijalni rad za opštine Pljevlja i Žabljak

U oblasti dječije zaštite najveći dio socijalnih potreba servisira se preko jednokratnih novčanih pomoći. Slijedi broj korisnika prava na materijalna davanja u dječijoj zaštiti za period od 2018. do 2021. godine.

Tabela 52. Broj korisnika prava na materijalna davanja u dječijoj zaštiti

Godina	2018.		2019.		2020.		2021.	
	Broj korisnika	Utrošena sredstva	Broj korisnika	Utrošena sredstva	Broj korisnika	Utrošena sredstva	Broj korisnika	Utrošena sredstva
Ukupno	882	506.755,08	94	440.074,26	1.054	277.017,95	1.413	381.588,43

Izvor: JU Centar za socijalni rad za opštine Pljevlja i Žabljak

Jedan od faktora koji utiču na socio-ekonomski razvoj grada je obrazovna struktura stanovništva. Prema Popisu iz 2011. godine polovina stanovništva (50,09%), starosti 15 i više godina ima završeno srednje obrazovanje. Na ovo stanje dodatno utiče i velika migracija mladih ljudi u veće univerzitetske centre (Podgorica, Beograd, Sarajevo) i na primorje Crne Gore, koji se, nakon studija, ne vraćaju u rodni grad.

Tabela 53. Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi po opštinama, Popis 2011.

PLJEVLJA		BROJ	%
Bez škole		1.006	3,85
Osnovna škola	Nepotpuna osnovna škola	3.433	13,15
	Osnovna škola	5.726	21,94
Srednja škola		13.072	50,09
Visoko obrazovanje prema starom sistemu obrazovanja	Viša škola i prvi stepen fakulteta	918	3,52
	Visoka škola, fakultet/akademija	1.617	6,20
	Postdiplomske magistarske studije	42	0,16
	Doktorat	8	0,03
Visoko obrazovanje prema novom sistemu obrazovanja - Bolonjska deklaracija	Osnovne akademske studije	62	0,24
	Osnovne primijenjene studije	19	0,07
	Postdiplomske specijalističke studije	41	0,16
	Postdiplomske magistarske studije	10	0,04
Bez odgovora		144	0,55
UKUPNO		26.098	100

Izvor: Uprava za statistiku - MONSTAT

8. TRŽIŠTE RADA I STRUKTURA ZAPOSŁJAVANJA

Na tržište rada u Pljevljima utiče veliki broj faktora, i to: demografski trendovi, postojeća ekonomska situacija i ekonomski trendovi, obrazovna struktura, trenutna ponuda i tražnja za radom, kvalitet životnog okruženja i socijalna uključenost.

8.1 Struktura zaposlenih u opštini Pljevlja

Prema podacima Uprave za statistiku za 2021. godinu, broj zaposlenih u opštini Pljevlja iznosio je 5.653 da bi u septembru 2022. godine, taj broj dostigao 6.308

Tabela 54. Broj zaposlenih u opštini Pljevlja

Godina	2019.	2020.	2021	1-09. 2022.
Broj zaposlenih	5.863	5.195	5.653	6.328

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

Uzimajući u obzir osiguranike-zaposlene s opštinom zaposlenja u Pljevljima, Uprava prihoda i carina Crne Gore je u oktobru 2022. godine evidentirala 6.939 zaposlenih lica. Od ukupnog broja zaposlenih lica –osiguranika, njih 94,8% svoje radno mjesto ima u Pljevljima, dok su ostali angažovani u drugim crnogorskim opštinama.

Tabela 55. Osiguranici – zaposleni s opštinom zaposlenja u Pljevljima⁶²

PREBIVALIŠTE	BROJ ZAPOSLENIH
ANDRIJEVICA	4
BAR	10
BERANE	23
BIJELO POLJE	62
BUDVA	19
DANILOVGRAD	5
GUSINJE	1
HERCEG NOVI	8
KOLAŠIN	4
KOTOR	11
MOJKOVAC	20
Nije unešeno	8
NIKŠIĆ	23
PETNJICA	1
PLAV	1
PLJEVLJA	6.577
PODGORICA	87
ROŽAJE	4
ŠAVNIK	5
ULCINJ	2
ŽABLJAK	64
UKUPNO	6.939

Izvor: Uprava prihoda i carina Crne Gore

62 Podaci o osiguranicima – zaposlenima grupisani su po prebivalištu na dan 17. 10. 2022. godine, Uprava prihoda i carina Crne Gore

Najveći broj zaposlenih u Pljevljima (44,1%) je sa završenom srednjom školom (III i IV stepen stručne spreme), a svega 13,1% su zaposleni sa završenom višom, visokom školom ili postdiplomskim studijama. Međutim, podaci o stepenu obrazovanja nijesu ažurni, jer taj podatak nije obavezan pri osiguranju zaposlenih.

Tabela 56. Struktura zaposlenih prema stručnoj spreml

STRUČNA SPREMA ZAPOSLENIH	BROJ ZAPOSLENIH NA NIVOU CRNE GORE	BROJ ZAPOSLENIH NA NIVOU OPŠTINE PLJEVLJA
DOKTOR (VIII stepen)	147	1
MAGISTAR (VII-2 stepen)	624	7
VISOKA (VII-1)	29.897	898
VIŠA (VI-1 i VI-2)	4.691	173
VKV (V stepen)	669	37
KV, SSS (IV stepen)	50.304	1.881
KV (III stepen)	16.859	1.179
PK, NSS (II stepen)	1.940	23
NK (I stepen)	15.257	400
Nema stručne spreml	72	16
Nije unešeno	97.695	2.324
UKUPNO	218.155	6.939

Izvor: Uprava prihoda i carina Crne Gore

Tabela 57. Struktura zaposlenih po polu

POLNA STRUKTURA ZAPOSLENIH	BROJ ZAPOSLENIH NA NIVOU CRNE GORE	%	BROJ ZAPOSLENIH NA NIVOU OPŠTINE PLJEVLJA	%
Muškarci	118.257	54,2%	4.183	60,3%
Žene	99.898	45,8%	2.756	39,7%
UKUPNO	218.155		6.939	

Izvor: Uprava prihoda i carina Crne Gore

U ukupnom broju zaposlenih dominiraju muškarci – 60,3% u odnosu na 39,7% žena što je značajno niže od učešća žena u ukupnom broju zaposlenih na nivou države. Tabela 58 prikazuje starosnu strukturu zaposlenih koja je odraz prethodno spomenute starosne strukture stanovnika opštine Pljevlja. U poređenju sa starosnom strukturom zaposlenih na nivou Crne Gore, vidimo da je u Pljevljima skoro svako drugo zaposleno lice (48,1%) starije od 40 godine, dok je na nivou države to slučaj sa 39,5% zaposlenih.

Tabela 58. Struktura zaposlenih po godinama starosti

STAROSNA GRANICA	BROJ ZAPOSLENIH NA NIVOU CRNE GORE	%	BROJ ZAPOSLENIH NA NIVOU OPŠTINE PLJEVLJA	%
1 Do 30 godina	42.490	19,5%	992	14,3%
Od 31 do 40 godina	62.319	28,6%	1.748	25,2%
Od 41 do 50 godina	56.381	25,8%	1.848	26,6%
Od 51 do 60 godina	41.028	18,8%	1.667	24,0%
Preko 60 godina	15.937	7,3%	684	9,9%
UKUPNO	218.155		6.939	

Izvor: Uprava prihoda i carina Crne Gore

8.2 Struktura nezaposlenih u opštini Pljevlja

Iako su u Pljevljima prisutne intenzivne migracije i demografska kretanja, kad je u pitanju broj nezaposlenih lica nema velikih varijacija. Broj nezaposlenih u oktobru 2022. godine iznosio je 2.384, dok je stopa nezaposlenosti iznosila 25,57%.⁶³

Tabela 59. Ukupan broj nezaposlenih (2018 –4. 10. 2022. godine)

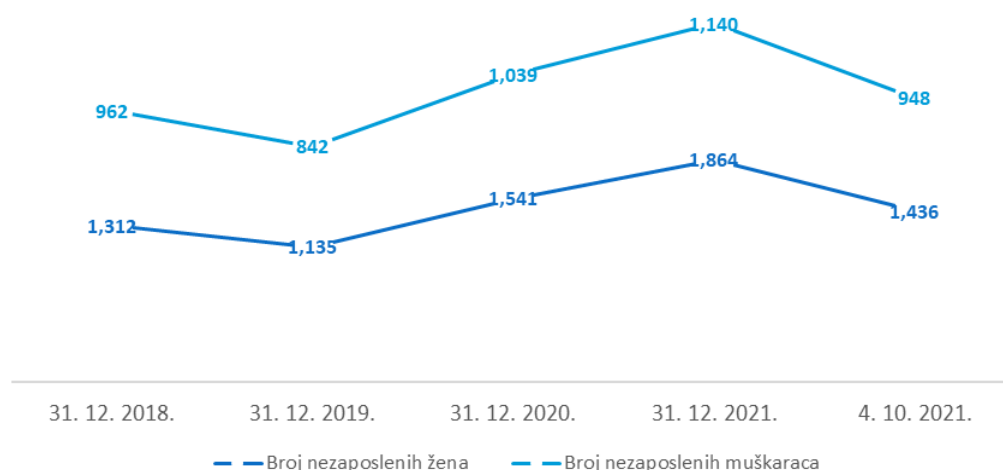
PERIOD/DATUM	UKUPAN BROJ NEZAPOSLENIH U PLJEVLJIMA	STOPA NEZAPOSLENOSTI U PLJEVLJIMA	STOPA NEZAPOSLENOSTI U CRNOJ GORI
31. 12. 2018.	2.274	28,33%	17,83%
31. 12. 2019.	1.977	25,22%	16,21%
31. 12. 2020.	2.580	33,18%	20,48%
31. 12. 2021.	3.004	34,70%	24,73%
4. 10. 2022.	2.384	25,57%	19,36 ⁶⁴

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

Iako je primetan porast broja zaposlenih u Pljevljima, u proteklom periodu, stopa nezaposlenosti je i dalje iznad nacionalnog prosjeka.

Broj nezaposlenih žena je godinama izraženiji u odnosu na broj nezaposlenih muškaraca. U 2011. godini nezaposlene žene predstavljale su 44% svih nezaposlenih, u 2016. godini njihov udio povećao se na 52,1%, dok je u 2018. godini dostigao 57,7% ukupne nezaposlenosti. Novoregistrovane žene ili većina njih su tokom 2016. godine vjerovatno željele iskoristiti pravo koje je majkama s troje i više djece omogućavalo doživotnu naknadu. Uprkos nezatnom smanjenju broja nezaposlenih žena u 2019. godini (57,4%), njihov udio se naglo povećava i u 2021. godini iznosi 62,1%, dok je u oktobru tekuće godine iznosio 60,2%.

Grafik 36. Ukupan broj nezaposlenih, po polu

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

63 Stopa nezaposlenosti posmatrana je kao odnos broja registrovanih nezaposlenih i aktivnog stanovništva (zbir registrovanih zaposlenih i nezaposlenih).

64 Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Registrovana stopa nezaposlenosti 31. 10. 2022. godine

Posmatrajući obrazovnu strukturu nezaposlenih, najviše je nezaposleno lica sa III i IV stepenom obrazovanja i to dominantno ženska populacija. Broj visokokvalifikovanih, tačnije onih s najmanje VI i VII stepenom obrazovanja smanjuje se. To je primarno posljedica odseljavanja visokokvalifikovanih lica ili nevratanje u rodni grad nakon završetka studija.

Tabela 60. Nezaposlena lica prema stepenu stručne spreme i polu

Datum		Nivo/podnivo kvalifikacija obrazovanja										
		I-1	I-2	II	III	IV-1	IV-2	V	VI	VII-1	VII-2	VIII
31. 12. 2018.	Ukupno	72	408	89	549	751	8	35	105	239	18	0
	Žene	50	224	52	260	494	0	17	54	147	14	0
31. 12. 2019.	Ukupno	73	370	84	463	639	9	25	85	212	17	0
	Žene	51	205	46	229	408	0	13	43	130	10	0
31. 12. 2020.	Ukupno	110	516	107	566	884	10	24	130	212	21	0
	Žene	65	301	67	287	588	0	14	75	133	11	0
31. 12. 2021.	Ukupno	146	620	123	692	1.051	6	35	126	196	9	0
	Žene	97	377	85	365	712	0	21	73	128	6	0
4. 10. 2022.	Ukupno	124	496	106	578	858	7	29	63	117	6	0
	Žene	80	281	65	302	569	0	18	45	71	5	0

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

Na nivou grupe zanimanja, ograničavajući faktor predstavlja veliko učešće lica za koje nije definisano zanimanje ili grupa zanimanja. To su lica bez škole ili sa završenom osnovnom školom. Na osnovu dostupnih podataka može se uočiti da se na evidenciji u Birou rada u Pljevljima najčešće nalaze: ekonomisti – ekonomski tehničari, trgovci, zanimanja iz ugostiteljstva i turizma – -kuvari, zanimanja drumskog saobraćaja – vozači i tehničari drumskog saobraćaja, mašinski konstruktori, obrađivači metala – bravari, mehaničari i mašinisti – automehaničari i elektroenergetičari – elektroinstalateri; zatim iz društveno-humanističkih zanimanja – maturanti gimnazije, zanimanja računarske tehnike – elektrotehničari za računare i tehničari PTT saobraćaja.

Tabela 61. Najčešće grupe zanimanja nezaposlenih lica

BIRO RADA PLJEVLJA - Grupa - zanimanje	NL na dan 1.1.2018.	NL na dan 31.12.2021.	NL na dan 4.10.2022.
Ukupno: 10 Prerađivači i obrađivači drveta	36	40	34
Ukupno: 18 Obrađivači metala	82	95	80
Ukupno: 20 Mašinski konstruktori i projektan	74	106	85
Ukupno: 22 Mehaničari i mašinisti	64	66	59
Ukupno: 24 Elektroenergetičari	68	70	60
Ukupno: 25 Elektromehaničari	58	66	49
Ukupno: 28 Zanimanja računarske tehnike	39	61	43
Ukupno: 31 Hemičari	30	56	38
Ukupno: 40 Proizvođači odjeće	52	72	59
Ukupno: 56 Zanimanja drumskog saobraćaja	99	144	137
Ukupno: 60 Zanimanja PTT saobraćaja	59	76	69
Ukupno: 64 Trgovci	145	191	163
Ukupno: 65 Zanimanja ugostiteljstva i turizm	144	237	151
Ukupno: 67 Ekonomisti	212	259	206
Ukupno: 68 Pravnici	48	48	39
Ukupno: 71 Administratori	42	69	56
Ukupno: 82 Društveno-humanistička zanimar	95	112	85
Ukupno: 96 Zanimanja ličnih usluga	14	33	30
Ukupno: 99 Neraspoređeni	480	766	620
Ostale grupe zanimanja	486	437	321
UKUPNO:	2274	3004	2384

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

Posmatrajući starosnu strukturu, najviše je izraženo povećanje broja nezaposlenih lica starosti od 51 do 60 godina, pa čak i preko 60 godina. U 2021. u odnosu na kraj 2018. godine, broj nezaposlenih žena starosne grupe 41-50 i 51-60 godina, povećao se za 48,4%.

Tabela 62. Broj nezaposlenih prema starosnim grupama

Datum		NL – Starosne grupe					
		15-24	25-30	31-40	41-50	51-60	61-67
31. 12. 2018.	Ukupno	270	256	510	499	514	225
	Žene	136	133	295	312	320	116
31. 12. 2019.	Ukupno	211	229	406	410	490	231
	Žene	104	119	224	249	307	132
31. 12. 2020.	Ukupno	305	308	512	529	640	286
	Žene	166	173	299	334	411	158
31. 12. 2021.	Ukupno	344	298	579	675	765	343
	Žene	178	172	359	432	506	217
4. 10. 2022.	Ukupno	210	216	461	557	628	312
	Žene	97	135	305	345	369	185

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

U Pljevljima je izraženo učešće dugotrajno nezaposlenih lica, odnosno lica koji su na evidenciji više od 12 mjeseci. Samo u 2021. godini, od ukupnog broja na evidenciji nezaposlenih, 55% čine dugoročno nezaposlena lica što je na nivou nacionalnog prosjeka (55,41%). Među dugotrajno nezaposlenim u Pljevljima dominiraju žene, pa je na kraju 2021. godine među dugotrajno nezaposlenima bilo 63,3% žena.

Tabela 63. Struktura nezaposlenih prema dužini traženja zaposlenja

Datum		NL – Dužina traženja zaposlenja		
		Do 1 godine	Od 1 do 3 godine	Preko 3 godine
31. 12. 2018.	Ukupno	1.026	609	639
	Žene	591	427	294
31. 12. 2019.	Ukupno	807	535	635
	Žene	446	357	332
31. 12. 2020.	Ukupno	1.253	599	728
	Žene	751	364	426
31. 12. 2021.	Ukupno	1.349	837	818
	Žene	816	544	504
4. 10. 2022.	Ukupno	760	825	799
	Žene	429	540	467

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

Na evidenciji nezaposlenih lica trenutno se nalazi i 526 lica s invaliditetom (309 žena; 217 muškaraca). Taj broj je u padu u odnosu na 2018. godinu kad je iznosio 601 (333 žena; 268 muškaraca).

Iako je godinama prisutan odlazak mladih iz Pljevalja, nije zanemarljiv broj i onih koji su ostali i koji traže priliku da se radno aktiviraju u svojoj opštini. S druge strane, prisutan je veliki broj dugotrajno nezaposlenih lica i ulaganje u povećanje njihove zapošljivosti jedan je od prioriteta koji zahtijeva mjere aktivne politike zapošljavanja na lokalnom nivou.

Prosječna neto zarada u opštini Pljevlja u septembru je iznosila 723 eur, što je neznatno više od prosječne neto zarade u Crnoj Gori. Razlog tome je dominantan broj zaposlenih u Sektoru B – Vađenje ruda i kamena, gdje je zarada u ovom sektoru iznad prosječnih i u istom periodu iznosila je 883 eura.

Tabela 64. Prosječne zarade bez poreza i doprinosa (neto) u opštini Pljevlja

	2019.	2020.	2021	1-09. 2022.
Neto zarade u opštini Pljevlja	536	552	561	723
Neto zarade u Sektoru B – Vađenje rude i kamena	672	703	716	883

Izvor: Zavod za zapošljavanje Crne Gore

8.3 Aktivne politike zapošljavanja

Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) posreduje pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. Na osnovu godišnjeg programa rada kojim se utvrđuju mjere i aktivnosti za akcioni plan zapošljavanja, definišu se aktivnosti podrške koje se realizuju kroz savjetovanje o mogućnostima i uslovima zapošljavanja. Tri glavna programa podrške ZZZCG za nezaposlena lica su programi aktivne politike zapošljavanja, program grantova za samozapošljavanje i zapošljavanje lica s invaliditetom. U nastavku je dat kratak opis aktuelnih programa s ključnim postignućima tokom 2021. godine.

Tokom 2021. godine mjere aktivne politike zapošljavanja realizovane su za 1.173 nezaposlena lica iz evidencije Zavoda. Zavod je u saradnji sa 241 poslodavcem realizovao programe za 1.114 nezaposlenih lica i u saradnji s tri organizatora obrazovanja odraslih za 58 nezaposlenih lica. Inovirani program za kontinuirano samozapošljavanje i razvoj preduzetništva realizovan je dodjelom jednog kredita za samozapošljavanje kojim je otvoreno jedno novoradno mjesto. Programima obrazovanja i osposobljavanja odraslih obuhvaćeno je 58 lica, osposobljavanja za samostalan rad 255, osposobljavanja za rad kod poslodavca 207 lica, programom podsticaja za sezonsko zapošljavanje 66, programima javnog rada 586 lica i programom samozapošljavanja jedno nezaposleno lice.

U ukupnom broju učesnika programa aktivne politike zapošljavanja koji se realizuju u saradnji s poslodavcima (1.114 nezaposlenih lica) lica ženskog pola učestvovala su sa 62,39% (695 lica), mlada lica starosti do 30 godina sa 38,96% (434 lica), dok je učešće dugoročno nezaposlenih lica iznosilo 39,95% (445 lica). Pripadnici populacije Roma i Egipćana učestvovali su sa 1,62% (18 lica), lica s invaliditetom sa 7,36% (82 lica), dok je učešće lica iz opština Sjevernog regiona bilo 67,86% (756 lica).

PROGRAMI AKTIVNE POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA obuhvataju sljedeće programe:

1) Program obrazovanja i osposobljavanja odraslih.

Obrazovanje i osposobljavanje odraslih realizuje se kroz programe sticanja stručnih kvalifikacija i programe sticanja ključnih vještina u saradnji s licenciranim organizatorima obrazovanja odraslih. U programe obrazovanja i osposobljavanja odraslih u 2021. godini uključeno je 58 nezaposlenih lica. Programi sticanja stručnih kvalifikacija realizovani su za 38, a programi sticanja znanja i vještina za 20 nezaposlenih lica. Učesnici programa obrazovanja odraslih stekli su stručne kvalifikacije kojima se povećavaju mogućnosti njihovog zapošljavanja, prije svega u uslužnim djelatnostima, ugostiteljstvu i turizmu.

2) Program osposobljavanja za samostalan rad.

Program osposobljavanja za samostalan rad realizuje se za nezaposlena lica sa stečenim srednjim obrazovanjem (III i IV nivo obrazovanja), bez radnog iskustva u nivou obrazovanja, kojima je nedostatak radnog iskustva u području rada stečene kvalifikacije nivoa obrazovanja prepreka u zapošljavanju. Programom je zaposleno 255 učesnika kod 76 poslodavaca – izvođača programa u najkraćem trajanju do šest mjeseci. U 2021. godini, u programu su učestvovala 63 dugoročno nezaposlena lica, 11 starijih lica od 50 godina, od kojih su četiri žene. Učešće mladih do 30 godina iznosilo je 62,75%, odnosno 160 lica od koji je 89 žena. U programu su zaposlena tri lica ženskog pola s invaliditetom i osam korisnika materijalnog obezbjeđenja. Posmatrano s teritorijalnog aspekta, najviše učesnika programa je iz opština Sjevernog regiona – 213 lica (83,53%), zatim iz opština Središnjeg regiona – 42 lica (16,47%). U opštinama Primorskog regiona nije realizovan program.

3) Program osposobljavanja za rad kod poslodavca.

Cilj programa jeste da se učesnicima/učesnicama omogući da steknu znanja i vještine potrebne za obavljanje poslova i radnih zadataka na konkretnim radnim mjestima. Programom je zaposleno 207 učesnika kod 34 poslodavca, u trajanju do šest mjeseci. Poslodavci sprovode programske aktivnosti i, uz podršku mentora, učesnike osposobljavaju za samostalno obavljanje poslova određenih radnih mjesta. U programu su učestvovala 55 dugoročno nezaposlena lica, 20 lica do 50 godina od kojih je 12 žena, 93 mladih do 30 godina, od kojih je 37 žena. Zatim, osam lica korisnika materijalnog obezbjeđenja i sedam lica s invaliditetom.

4) Javni radovi.

U 2021. godini realizovani su programi javnog rada za 586 lica. Javni rad **Personalni asistents** provodi se kroz programe stvaranja privremenih netržišnih poslova od javnog interesa u oblasti zaštite lica s invaliditetom, a Javni rad **Njega starih lica** u oblasti zaštite starih lica. Pored ovih programa javnog rada, sprovode se i drugi društveno korisni programi u oblasti zaštite životne sredine, obrazovanja, kulture, sporta, održavanja i obnavljanja javne infrastrukture i u ostalim oblastima od javnog interesa. U Javnom radu „Personalni asistent“ i „Njega starih lica“ zaposleno je 302 lica kod 54 izvođača programa, u trajanju do četiri mjeseca, na poslovima pružanja pomoći i podrške za lica s invaliditetom i podrške starim licima u stanju socijalne potrebe. U programima javnog rada učestvovalo je 295 dugoročno nezaposlenih lica, 157 starijih od 50 godina, od kojih su 102 žene. Učešće mladih do 30 godina iznosilo je 25,94%, odnosno 152 lica, od kojih 103 žena; 18 lica korisnika materijalnog obezbjeđenja, 18 pripadnika populacije Roma i Egipćana i 65 lica s invaliditetom od kojih su 50 žene.

5) Program podsticaja za sezonsko zapošljavanje.

U okviru mjere podsticaj za sezonsko zapošljavanje, u 2021. godini realizovan je program podsticaja za zapošljavanje kroz subvencionirano zapošljavanje nezaposlenih mladih lica i nezaposlenih žena na sezonskim poslovima u najkraćem trajanju od tri mjeseca. Programom je zaposleno 66 učesnika kod 16 poslodavca – izvođača programa u trajanju do tri mjeseca. U programu su učestvovala 32 dugoročno nezaposlena lica, šest starijih lica od 50 godina, 29 mladih lica do 30 godina od kojih je 14 žena; 19 korisnika materijalnog obezbjeđenja, četvr lica s invaliditetom od kojih su sve žene. Posmatrano po regionima, najviše uključenih lica je u opštinama Sjevernog regiona – 62 (93,94%) i opštinama Primorskog regiona – 4 (6,06%). U opštinama Središnjeg regiona nije bilo uključeno nezaposlenih lica.

6) Stručno osposobljavanje lica sa stečenim visokim obrazovanjem.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem realizovao se za desetu generaciju korisnika u 2021/2022. godini. Pravo na stručno osposobljavanje imaju lica sa stečenim visokim obrazovanjem koja nemaju radno iskustvo u nivou obrazovanja i u evidenciji su ZZZCG. Poslodavci su za pomenutu generaciju oglasili potrebu za 12.560 mjesta za stručno osposobljavanje, od čega javni sektor za 4.227 korisnika, a privatni sektor za 8.333. Nakon elektronski sprovedenog povezivanja korisnika i poslodavaca, 2.723 visokoškolca imalo je priliku da se stručno osposobi kod biranog poslodavca. Poslodavci su najviše tražili kvalifikacije iz oblasti ekonomije, prava, računovodstva, finansija i bankarstva, elektronike, telekomunikacija i računara, turizma, engleskog jezika i književnosti, građevine, arhitekture i grafičkog dizajna.

7) Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori.

U 2021. godini, podnijeta su i odobrena dva zahtjeva za dodjelu kredita, ukupne vrijednosti 15.000,00 eura, čijom bi se realizacijom otvorila tri nova radna mjesta. Jedan zahtjev podnijela je nezaposlena žena, čijom realizacijom je planirano otvaranje dva nova radna mjesta u vrijednosti 10.000,00 eura. Jedan kredit odobren je pravnom subjektu, čijom realizacijom bi se otvorilo jedno novo radno mjesto, u vrijednosti od 5.000,00 eura. Oba podnijeta zahtjeva su iz opštine Kolašin. U 2021. godini, jedan kredit isfinansiran je nezaposlenom licu kome je Upravni odbor Zavoda odobrio kredit u 2020. godini, ukupne vrijednosti 5.000,00 eura, namijenjenih otvaranju jednog novog radnog mjesta. U 2021. godini, četiri nezaposlena lica prošla su edukaciju „Pružanje elementarnih znanja iz oblasti preduzetništva“, od kojih je njih dvoje podnijelo zahtjev za kredit. Komisija je Upravnom odboru Zavoda predložila da se odobre dva zahtjeva za dodjelu kreditnih sredstava i razmotrila je 43 molbe korisnika kredita.

8) Stručni tretman nezaposlenih lica.

Zavod za zapošljavanje je tokom 2021. godine pružao usluge savjetovanja koje su se odnosile na izbor, traženje i prihvatanje zaposlenja, upoznavanje s metodama i tehnikama aktivnog traženja zaposlenja, podršku u razvoju vještina upravljanja karijerom, kao i vještine potrebne za povećanje zapošljivosti i unapređenja profesionalnog razvoja. Usluge prvog individualnog savjetovanja pružene su svim novoprijavljenim licima, što je rezultiralo utvrđivanjem individualnog plana zapošljavanja za 42.415 lica. Osim prvog individualnog savjetovanja, realizovane su 431.132 individualne konsultacije koje predstavljaju međusobne kontakte nezaposlenog lica i savjetnika za evidenciju i posredovanje, kroz koje su razmjenjivane informacije o aktivnostima utvrđenim individualnim planom zapošljavanja.

9) Profesionalna orijentacija

- Program Karijerna orijentacija i tržište rada u osnovnim i srednjim školama realizuju kontinuirano, počev od 2011. godine Zavod za zapošljavanje i Ministarstvo prosvjete. Pokrenut je u namjeri da se mladima u obrazovnom sistemu koji izlaze na tržište rada i/ili nastavljaju školovanje pruži osnova za podsticanje karijernog razvoja, pravilnog izbora zanimanja, izbora zaposlenja, razvijanje ideje o preduzetništvu i sl. Taj program se realizuje za učenike osnovnih i srednjih škola koji nastavljaju školovanje i za učenike srednjih stručnih škola koji izlaze na tržište rada. Savjetnici za profesionalnu orijentaciju informisali su 420 učenika o uslugama koje Zavod pruža u Centrima za informisanje i profesionalnu orijentaciju kroz posjete osnovnim i srednjim školama.

- Program Podsticanje karijernog razvoja neposredno zapošljivih nezaposlenih lica namijenjen je licima koja se prvi put prijavljuju na evidenciju Zavoda za zapošljavanje, a u funkciji podsticanja profesionalnog razvoja kandidata za zapošljavanje. Program se realizuje kroz radionice, u trajanju od jednog do tri dana. Koncipiran je tako da sažima program usmjeren ka socijalnoj formi, program fokusiran na informisanje, motivisanje i aktivno traženje zaposlenja. U 2021. godini održano je 12 jednodnevnih radionica za ukupno 138 učesnika, kao i 16 trodnevnih radionica za ukupno 156 učesnika.

10) Program podsticaji za zapošljavanje.

Cilj programa je povećanje zaposlenosti nezaposlenih lica s preprekama za ulazak na tržište rada, kroz subvencionirano zapošljavanje u trajanju od tri mjeseca. Ciljnu grupu programa čine nezaposlena lica do 40 godina života, nezaposlene žene ili lica koja su na evidenciji nezaposlenih duže od 12 mjeseci. Za realizaciju programa podsticaja za zapošljavanje predviđena su sredstva u iznosu od 150.000,00 eura. Tim sredstvima planira se realizacija programa za 88 nezaposlenih lica – učesnika programa. Zavod će podržati realizaciju programa u trajanju od tri mjeseca za najviše tri učesnika kod jednog poslodavca – korisnika sredstava. Minimalno učešće Zavoda u finansiranju opravdanih troškova, na nivou jednog korisnika sredstava, iznosiće 1.704,21 eur, a maksimalno učešće 5.112,63 eura.

11) Ostale mjere usmjerene na povećanje zaposlenosti, odnosno smanjenje nezaposlenosti

Pilot projekat Aktiviranje žena, započeo u 2021. godini, nastavio je svoju realizaciju i u 2022. godini, a podrazumijeva aktivaciju žena od 25 do 34 godine kroz dodjelu grantova za nezaposlene žene s djecom predškolskog uzrasta i kroz subvencionisanu obuku na radnom mjestu (od 6 i od 12 mjeseci) da bi se ublažili efekti pandemije u Crnoj Gori. Pilot projektom je predviđena realizacija u Podgorici, Bijelom Polju, Nikšiću i Beranama za 75 nezaposlenih žena, a od 2022. godine planirana je njegova realizacija i u primorskim opštinama – Baru i Tivtu. U 2021. godini pilot projekat realizovan je za pet učesnica iz Podgorice, u saradnji s tri poslodavca. Zatim, u saradnji sa četiri poslodavca, za jednu učesnicu iz Podgorice i tri iz Bijelog Polja, realizacija projekta započeta je u 2021. i nastavljena u 2022. godini, a za 42 nezaposlene žene, od kojih su 27 iz Podgorice i 15 iz Bijelog Polja, u 2021. godini sprovedene su aktivnosti pripreme za uključivanje u obuku na radnom mjestu i dodijeljeni grantovi utvrđeni projektom.

12) Saradnja Zavoda za zapošljavanje i centara za socijalni rad.

Sporazum između ZZZCG i centara za socijalni rad o procesu socijalne aktivacije radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja zaključen je sa ciljem da se unaprijedi položaj ranjivih grupa nezaposlenih lica kroz ponudu integrisanih usluga iz oba sistema. U toku 2021. godine, po zahtjevu centara za socijalni rad, Zavod je učestvovao u izradi 1.307 individualnih planova aktivacije, a od tog broja 682 plana aktivacije odnose se na žene. U mjere aktivne politike zapošljavanja uključeno je 27 korisnika materijalnog obezbjeđenja, od kojih je 18 žena. U mjere profesionalne rehabilitacije uključeno je 31 lice, od kojih je 16 žena. Bespovratna sredstva za samozapošljavanje dobila su dva lica, a u druge programe kojima je cilj povećanje zapošljivosti uključena su 33 lica. Usluga posredovanja u zapošljavanju, odvijala se u skladu s iskazanim potrebama poslodavaca i rezultirala je zapošljavanjem 268 radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja, od kojih je 157 žena.

13) Garancije za mlade. Program je kreiran sa ciljem da podrži neometan prelazak mladih iz procesa obrazovanja ili nezaposlenosti na tržište rada. Glavni princip programa jeste da svaka mlada osoba u roku od četiri mjeseca nakon što napusti obrazovanje ili osposobljavanje ili postane nezaposlena, dobije kvalitetnu ponudu za posao, pripravnčki rad, dalje formalno i/ili neformalno obrazovanje i usavršavanje. Sprovedenje programa zahtijeva izdvajanje značajnih finansijskih sredstava koje će Vlada Crne Gore obezbijediti kroz pretpristupne fondove. Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma planiralo je početak sprovođenja ove aktivnosti u 2023. godini kroz Prijedlog instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA) III za period 2023–2024. Formiran je međuresorni Radni tim za uvođenje programa Garancija za mlade koji okuplja predstavnike Ministarstva ekonomskog razvoja i turizma, ZZZCG, Ministarstva prosvjete, Ministarstva nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstva kulture i medija, centara za socijalni rad i nevladinih organizacija aktivnih u oblasti realizacije projekata namijenjenih mladima.

ZAPOŠLJAVANJE LICA S INVALIDITETOM je program profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica s invaliditetom, za koji je u 2021. godini utrošeno 11.816.545,11 eura.⁶⁵ U nastavku je dat pregled ključnih aktivnosti koje su finansirane iz tih sredstava:

1) Subvencije zarade za zaposlena lica s invaliditetom.

Fondu za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica s invaliditetom, u 2021. godini, podnijeto je 1.739 zahtjeva za priznavanje prava na subvencije zarade za zapošljavanje lica s invaliditetom. Od ukupnog broja zahtjeva 856 ili 49,22% odnosilo se na zaposlene muškarce s invaliditetom, dok se 883 ili 50,78% odnosilo na zaposlene žene s invaliditetom. Od navedenog broja, 1.015 ili 58,37% odnosilo se na lica s invaliditetom koja su zaposlena na određeno vrijeme, a 724 ili 41,63% zahtjeva odnosilo se na lica s invaliditetom koja su zasnovala radni odnos na neodređeno vrijeme. U 2021. godini, 1.540 poslodavaca ostvarilo je pravo na subvenciju zarade za 2.474 lica s invaliditetom.

2) Bespovratna sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada.

U 2021. godini 22 poslodavca podnijela su 40 zahtjeva za ostvarivanje prava na bespovratna sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada (22 zahtjeva za žene i 18 za muškarce). Trideset zahtjeva odnosilo se na lica s invaliditetom koja su zaposlena na neodređeno vrijeme, dok se 10 zahtjeva odnosilo na lica koja su zaposlena na određeno.

3) Učešće u finansiranju ličnih troškova asistenta (pomagača u radu).

U 2021. godini 16 poslodavaca podnijelo je 33 zahtjeva za ostvarivanje subvencije – učešće u finansiranju ličnih troškova asistenta (pomagača u radu) zaposlenom licu s invaliditetom. Radni odnos na određeno vrijeme zasnovalo je 17 lica s invaliditetom čiji su poslodavci podnijeli zahtjev za ostvarivanje ovog prava, dok je 16 lica zasnovalo radni odnos na neodređeno vrijeme. Na dan 31. 12. 2021. godine, 80 poslodavaca je ostvarilo pravo na subvenciju za 123 zaposlenih lica s invaliditetom (muškarci – 66; žene – 57), od čega je sedam lica zaposleno na određeno vrijeme, dok je 116 lica zaposleno na neodređeno vrijeme.

65 Izvještaj o radu za 2021. godinu, str 39. ZZZCG

4) Finansiranje projekata zapošljavanja lica s invaliditetom – grant šeme.

Na osnovu javnog poziva od 13. 2. 2020. godine, odobreno je finansiranje 52 projekta, ukupne vrijednosti 2.476.991,31 eur. Kroz te projekte uključeno je 420 lica s invaliditetom, od čega su 293 lica zaposlena tokom trajanja projekta, a 140 lica će biti zaposleno nakon završetka projekta u minimalnom trajanju od devet mjeseci. U prvoj polovini 2021. godine sprovedena su 52 projekta. Dana 25. 11. 2021. godine, Zavod je raspisao javni poziv za finansiranje projekata zapošljavanja lica s invaliditetom, u iznosu od 1.000.000,00 eura.

5) Profesionalna rehabilitacija.

Profesionalna rehabilitacija je proces koji se realizuje sa ciljem osposobljavanja lica s invaliditetom za socijalnu i radnu integraciju. Obuhvata mjere i aktivnosti koje omogućavaju da se lica na odgovarajući način pripreme za tržište rada, osposobe za rad, zadrže zaposlenje, u njemu napreduju ili promijene profesionalnu karijeru. U 2021. godini u mjere i aktivnosti profesionalne rehabilitacije uključeno je 507 lica s invaliditetom, kod tri izvođača: ZOPT d. o. o. – 287 lica (178 žena), Pamark d. o. o. – 189 lica (129 žena) i Centar za profesionalnu rehabilitaciju Podgorica – 31 lice (23 žene). Od ukupnog broja uključenih 65,08% su lica ženskog pola (330 žena), dok je 34,92% lica muškog posla (177 muškarca).

PROGRAM GRANTOVA ZA SAMOZAPOŠLJAVANJE doprinosi zapošljavanju kroz finansijsku podršku radi podsticanja preduzetništva, samozapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta. Finansiran je sredstvima Evropske unije, iz pretpristupnih fondova. Sprovodi se u okviru sektorskog operativnog programa za edukaciju, zapošljavanje i socijalnu zaštitu. Program grantova za zapošljavanje sprovodi Zavod za zapošljavanje u saradnji s Ministarstvom ekonomskog razvoja i turizma i Ministarstvom rada i socijalnog staranja, s ukupnim budžetom od 3,5 miliona eura. Takođe, projekat funkcioniše posredstvom poziva za podnošenje prijedloga projekata. Namijenjen je svim nezaposlenim licima koja su na evidenciji ZZZCG najmanje četiri mjeseca prije objave poziva. Projekat je trajao tri godine, zaključno s decembrom 2021. godine i obuhvatao je dodjelu bespovratnih sredstava od 3.000 do 7.500 eura po korisniku/korisnici.

U nastavku se nalazi tabela s prikazom broja potpisanih Ugovora o grantu i iznosom ukupno odobrenih sredstava kroz sva tri poziva.

Tabela 65. Broj podržanih korisnika i iznos odobrenih sredstava po pojedinačnim pozivima

Poziv	Broj potpisanih Ugovora o grantu	Odobreni iznos
I poziv (oktobar 2019)	95	683.123,34 eura
II poziv (jun 2020)	215	1.592.469,58 eura
III poziv (april 2021)	159	1.181.000,00 eura

Izvor: ZZZCG

8.4 Mjere aktivne politike zapošljavanja u opštini Pljevlja

U okviru mjera aktivne politike zapošljavanja u opštini Pljevlja koje sprovodi Zavod za zapošljavanje, najviše se primjenjuju programi osposobljavanja za samostalan rad, javni rad i osposobljavanje za rad kod poslodavca. U nastavku je dat prikaz broja učesnika programa aktivnih politika zapošljavanja u Pljevljima za 2021. godinu.

Tabela 66. Pregled učesnika programa aktivne politike zapošljavanja u Pljevljima za 2021. godinu

Biro Rada	Javni rad	Podsticaj za sezonsko zapošljavanje	Osposobljavanje za rad kod poslodavca	Osposobljavanje za samostalan rad	Obrazovanje i osposobljavanje odraslih	Kreditni Inovirani program	Ukupno
Pljevlja	28	4	22	45	0	0	99

Izvor: Izvještaj o radu za 2021. godinu, ZZZCG

U 2021. godini, Program obrazovanja i osposobljavanja odraslih i Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori nije koristilo niti jedno lice s evidencije ZZZCG u Pljevljima.

U opštini Pljevlja licencirana su tri organizatora za obrazovanje odraslih, dok je ukupan broj licenciranih programa 34.⁶⁶

66 Strategija zapošljavanja opštine Pljevlja 2021–2025., strane 27 i 28.

Tabela 67. Licencirane organizacije za obrazovanje odraslih

JU SREDNJA STRUČNA ŠKOLA – PLJEVLJA	Programi obrazovanja za sticanje stručne kvalifikacije – osposobljavanje (29)	<ul style="list-style-type: none"> - automehaničar/automehaničarka - bravar/bravarka - izrađivač/izrađivačica jednostavnih ukrasnih predmeta i nakita - konobar/knobarica - kuvar/kuvarica jednostavnih gastronomskih proizvoda, nivo iii - poslastičar/poslastičarka jednostavnih poslastičarskih proizvoda, nivo iii - mesar/mesarka u ugostiteljstvu, nivo iii - roštiljdžija/roštiljdžijka, nivo ii - pripremač/pripremačica pica, nivo ii - pomoćnik/pomoćnica u kuhinji, nivo ii - recepcioner/recepcionerka - rukovalac građevinskim mašinama – bager - rukovalac građevinskim mašinama – utovarivač - sobar/sobarica - vođa splava - zavarivač/zavarivačica - izrađivač/izrađivačica pletenih predmeta od pruča - cvječar/cvječarka - rasadničar/rasadničarka - voćar/voćarka - vinogradar/vinogradarka - poslovno tehnički sekretar/sekretarka - administrator/administratorka - računovodstveni tehničar/tehničarka - instalator/instalatrka grijanja i hlađenja - grafički tehničar/tehničarka dorade - grafički tehničar/tehničarka pripreme za štampu - poslastičar/poslastičarka - uzgajivač ljekovitog bilja
ORGANIZATOR OBRAZOVANJA ODRASLIH AUTO- ŠKOLA MARJANOVIĆ	Programi obrazovanja za sticanje ključnih kompetencija – strani jezici (2)	<ul style="list-style-type: none"> - Engleski jezik – Bankarstvo – Filološki fakultet - Engleski jezik – Filološki fakultet
	Programi obrazovanja za sticanje stručne kvalifikacije – osposobljavanje (7)	<ul style="list-style-type: none"> - Programi obrazovanja za sticanje stručne kvalifikacije – osposobljavanje - agencijski službenik/službenica - autoperač/autoperačica podmazivač/podmazivačica - autovulkanizer/ autovulkanizer ka - rukovalac građevinskim mašinama – bager - rukovalac građevinskim mašinama – utovarivač - zavarivač/zavarivačica
GIMNAZIJA „TANASIJE PEJATOVIĆ“	Programi obrazovanja za sticanje i unapređenje ključnih kompetencija – strani jezici (1)	<ul style="list-style-type: none"> - Engleski jezik - Kembridž centar

U Pljevljima je kroz „Program grantova za samozapošljavanje“, podržano 18 nezaposlenih lica koja su se samozaposlila, u ukupnom iznosu od **133.734,64 eura**, što predstavlja 4% ukupnih dodijeljenih sredstava kroz ovaj Program.

U nastavku je dat prikaz broja nezaposlenih lica koja su pokazala interesovanje za apliciranje, broj predatih projekata i potpisanih Ugovora o grantiranju, kroz sva tri poziva, u opštini Pljevlja.

Tabela 68. Pregled podnijetih i podržanih aplikacija kroz sva tri poziva

Opština Pljevlja	Pokazali interesovanje	Polna struktura	Podnijeli zahtjev	Polna struktura	Potpisali ugovor	Polna struktura
POZIV 2019.	36	16 ž	5	3 ž	4	3 ž
		20 m		2 m		1 m
POZIV 2020.	80	32 ž	19	9 ž	9	6 ž
		48 m		10 m		3 m
		38 ž		25		11 ž
57 m	14 m	3 m				

Izvor: ZZZCG

U okviru prvog Poziva podržana su četiri nezaposlena lica (od čega su tri žene, s odobrenim iznosom od 29.977,64 eura. Kroz drugi poziv potpisano je devet ugovora o grantu s nezaposlenim licima od čega je šest žena) u ukupnom iznosu od 66.257,64 eura, dok je u posljednjem pozivu, pet nezaposlenih lica (među njima dvije žene) dobilo bespovratna sredstva za započinjanje biznisa, s ukupnim iznosom od 37.500,00 eura.

Podržane ideje su dominantno uslužne djelatnosti, ali ima i onih koji se bave trgovinom i poljoprivrednom proizvodnjom. U nastavku je dat prikaz podržanih biznis ideja.

Tabela 69. Podržane biznis ideje kroz Program grantova za samozapošljavanje u opštini Pljevlja

R. br.	Naziv projektne ideje	Iznos dodijeljenog granta u €
I	POZIV 2019.	
1	Prodaja i ugradnja vodovodnog materijala i sanitarnih uređaja	7.500,00
2	Osnivanje kozmetičkog salona	7.477,64
3	Nabavka opreme i repromaterijala za farmu koka nosilja kapaciteta 800 kom.	7.500,00
4	Proizvodnja, pružanje usluga, nabavka i prodaja pčelarskog pribora, opreme i ljekova za pčele	7.500,00
		29.977,64
II	POZIV 2020.	
1	Mašine za PVC i aluminijsku stolariju	7.500,00
2	Osnivanje prodavnice pogrebne opreme	6.893,00
3	Ženski frizerski salon	7.182,00
4	Tapetarsko-krojačka radionica	7.500,00
5	Frizersko-kozmetički salon	7.500,00
6	Opremanje centra rekreativnog etno turizma	7.233,00
7	Otvaranje kioska	7.500,00
8	Perionica auta i tepiha	7.500,00
9	Tepih servis „San“	7.449,00
		66.257,64
III	POZIV 2021.	
1	Mini konfekcijska djelatnost	7.500,00
2	Limarski i krovopokrivački radovi	7.500,00
3	Trgovačko-krojačka radnja	7.500,00
4	Automehaničarska radionica	7.500,00
5	Dekoracije i vjenčаницe „Čarobni kutak“	7.500,00
		37.500,00
	Ukupno (I + II + III)	133.734,64

Izvor: ZZZCG

U pogledu povoljnih kredita za samozapošljavanje i razvoj biznis ideja u opštini Pljevlja, dostupne su mjere Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore (IRFCG). U prethodne tri godine (2020-2022⁶⁷) IRFCG je u opštini Pljevlja podržao 34 biznis ideje čiji je ukupan iznos odobrenih kredita 1.868.092,55 eura, što predstavlja 2,4% ukupnog broja i 0,6% ukupnog iznosa odobrenih kredita za razvoj biznis ideja u Crnoj Gori.

67 Stanje za 2022. godinu je zaključno sa 30. 11. 2022.

U nastavku je dat prikaz broja odobrenih kredita po polu, u ukupnim odobrenim iznosima, za posljednje tri godine.

Tabela 70. Prikaz odobrenih kredita IRFCG u opštini Pljevlja po polu, u ukupnim iznosima za period 2020–2022, u eurima

Realizacija po polu	2020.		2021.		I-XI 2022.		Ukupno u eurima	
	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj
M	1.005.610,26	21	80.000,00	2	470.000,00	5	1.555.610,26	28
Ž	226.762,17	4	85.720,12	2	0,00	0	312.482,29	6
Ukupno:	1.232.372,43	25	165.720,12	4	470.000,00	5	1.868.092,55	34

Izvor: IRFCG

Posmatrano po godinama, u 2020. godini opština Pljevlja je imala učešće od 3,2% u ukupnom broju odobrenih kredita na nivou Crne Gore (776), nakon čega dolazi do smanjenja u 2021 (1,2%) i 2022 (1,6%) godini. Interesantno je spomenuti da je broj odobrenih kredita u 2021. i 2022. godini u značajnom padu kako na nivou Crne Gore tako i u opštini Pljevlja, u odnosu na 2020. godinu.

U nastavku je dat prikaz učešća Opštine Pljevlja u ukupnom broju i iznosu odobrenih kredita od strane IRFCG u Crnoj Gori, za posmatrani period.

Tabela 71. Učešće Opštine Pljevlja u ukupnom broju odobrenih kredita IRFCG u Crnoj Gori za period 2020–2022.

Godina	Crna Gora		Opština Pljevlja		
	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Učešće u broju
2020.	143.470.839	776	1.232.372	25	3,2%
2021.	103.676.603	341	165.720	4	1,2%
2022.	75.198.111	318	470.000	5	1,6%
Ukupno:	322.345.553	1.435	1.868.092,55	34	2,4%

Izvor: IRFCG

Kad su u pitanju djelatnosti za koje su odobreni krediti u periodu 2020–2022, najveći broj odobrenih kredita je iz oblasti trgovine (11). U nešto manjem broju, odobreni krediti su iz oblasti poljoprivredne proizvodnje (9) i uslužnih djelatnosti (8). U nastavku je dat prikaz dodijeljenih kredita po djelatnostima za posljednje tri godine.

Tabela 72. Odobreni krediti po djelatnostima za period 2020–2022.

Realizacija po djelatnosti	2020.		2021.		I-XI 2022.		Ukupno u eurima	
	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj
Poljoprivredna proizvodnja	71.200,00	8	35.720,12	1	0,00	0	106.920,12	9
Proizvodna djelatnost	165.000,00	2	0,00	0	200.000,00	2	365.000,00	4
Proizvodnja hrane	350.000,00	2	0,00	0	0,00	0	350.000,00	2
Trgovina	375.267,93	9	80.000,00	2	0,00	0	455.267,93	11
Uslužne djelatnosti	270.904,50	4	50.000,00	1	270.000,00	3	590.904,50	8
Ukupno:	1.232.372,43	25	165.720,12	4	470.000,00	5	1.868.092,55	34

Izvor: IRFCG

Značajan doprinos povećanju samozaposlenosti i razvoju biznis ideja na teritoriji opštine Pljevlja ima Mikrokreditna finansijska institucija Alter Modus, koja je u periodu 2020–2022 godine, odobrila 944 kredita za razvoj biznisa u opštini Pljevlja, u ukupnom iznosu od 2.180.200,00 eura. U nastavku je dat prikaz broja podnijetih zahtjeva za kredit i broj odobrenih zahtjeva za kredit, po polu, za posmatrani period.

Tabela 73. Polna struktura podnijetih zahtjeva za kredit i odobrenih kredita u opštini Pljevlja za period 2020–2022.

	2020.	2021.	I-XI 2022 ⁶⁸
Broj klijenata na kraju godine			
Žene	278	270	264
Muškarci	337	321	288
Broj klijenata kojima je odobren kredit u toku godine			
Žene	94	170	135
Muškarci	142	182	171
Broj kredita odobrenih za razvoj biznisa			
	245	378	321

Izvor: Međunarodna finansijska institucija (MFI) Alter Modus

Ukoliko posmatramo djelatnosti odobrenih kredita u opštini Pljevlja, najviše finansijskih sredstava usmjereno je na uslužne djelatnosti (46%), zatim na stočarstvo, ribarstvo, pčelarstvo (30%), ali i na trgovinu (16%) i proizvodnju (8%).

Tabela 74. Iznos odobrenih kredita po grupama djelatnosti za period 2022–2022.

Po grupama djelatnosti	2020.	2021.	I-XI 2022.	Ukupno u eurima
Poljoprivreda	6.700,00	25.900,00	20.500,00	53.100,00
Stočarstvo, ribarstvo, pčelarstvo	172.250,00	266.150,00	223.450,00	661.850,00
Trgovina	69.100,00	93.000,00	140.900,00	303.000,00
Proizvodnja	35.500,00	69.450,00	60.100,00	165.050,00
Usluge	230.850,00	371.650,00	394.700,00	997.200,00
Ukupno	514.400,00	826.150,00	839.650,00	2.180.200,00

Izvor: MFI Alter Modus

U posmatranom periodu, najviše kreditnih sredstava u opštini Pljevlja, MFI Alter Modus je odobrila za uzgoj muznih krava – 585.300,00 eura. Na drugom mjestu je građevinarstvo sa 243.850,00 eura, dok je u pojedinačnim iznosima preko 100 hiljada usmjereno na frizerske i druge tretmane za uljepšavanje; zatim, na trgovinu tekstilom, obućom i odjećom, prevoz robe i putnika i proizvodnju hljeba, svježih peciva i kolača.

68 Stanje za 2022. godinu je zaključno sa 30. 11. 2022.

Tabela 75. Iznosi odobrenih kredita u Pljevljima po djelatnostima za period 2020–2022.

Po najzastupljenijim djelatnostima	Period 2020– I-XI 2022. (iznos u eurima)
Uzgoj muznih krava	585.300
Građevinarstvo	243.850
Frizerski i drugi tretmani za uljepšavanje	183.300
Trgovina tekstilom, obućom i odjećom	158.700
Prevoz robe i putnika	123.800
Proizvodnja hljeba, svježih peciva i kolača, pekare	111.650
Trgovina motornim vozilima	41.500
Ostalo	732.100

Izvor: MFI Alter Modus

Ukoliko se osvrnemo na prosječne iznose odobrenih kredita od strane IRFCG, MFI Alter Modus i dodijeljenih bespovratnih sredstava ZZZCG u opštini Pljevlja, možemo zaključiti da su sve tri institucije u 2022. godini imale najveći iznos prosječno odobrenog kredita/dodijeljenih sredstava u odnosu na posmatrani period. Prosječan iznos odobrenog kredita je dominantno najveći kod IRFCG, s akcentom na 2022. godinu, jer je u toj godini odobren najmanji broj kredita (5) u rasponu od 200 do 270 hiljada eura, dok je najveći broj kredita odobren u 2020. godini (25) u rasponu od 70 do 276 hiljada eura.

Iznos prosječno odobrenog kredita MFI Alter Modus u domenu mikrokredita (do 5.000 eura), što predstavlja neuporedivo manji iznos od prosječnog iznosa kredita odobrenog od strane IRFCG, iako je ukupan iznos odobrenih sredstava MFI Alter Modusa (2.180.200,00 eura) gotovo duplo veći od iznosa odobrenih sredstava od strane IRFCG (1.868.092,55 eura) u posmatranom periodu.

Takođe, iznos prosječnog kredita MFI Alter Modus je tri puta manji u odnosu na prosječan iznos dodijeljenih bespovratnih sredstava ZZZCG za posmatrani period, dok je broj podržanih biznis ideja neuporedivo veći.

Tabela 76. Prosječan iznos odobrenih kredita/bespovratnih sredstava, u eurima

Naziv institucije	Prosječan iznos (u eurima) odobrenih kredita/bespovratnih sredstava		
	2020.	2021.	2022.
IRFCG	49.294,90	41.430,03	94.000,00
MFI Alter Modus	2.100,00	2.186	2.616
ZZZCG	7.494.41	7.361,89	7.500,00

Opština Pljevlja nastaviće da realizuje svoje planirane aktivnosti iz Akcionog plana za zapošljavanje 2021–2025, usmjerene na stimulisanje samozapošljavanja kroz podršku 15 biznis ideja u okviru Programa podrške preduzetništvu, kojih u 2019. uopšte nije bilo. Zatim, radiće na povećanju broja zaposlenisti i to za 3,4% (200 novozaposlenih) u odnosu na 2019. godinu (u kojoj je evidentirano 5.863 zaposlenih), kao i na povećanju za 650 nezaposlenih lica uključenih u programe obrazovanja i osposobljavanja u odnosu na 2019. godinu (u programe je bilo uključeno 93 nezaposlenih lica).

8.5 Odredbe Kolektivnog ugovora Rudnika uglja AD Pljevlja u slučajevima kad prestane potreba za radom zaposlenih

Kolektivnim ugovorom Rudnika uglja AD Pljevlja uređena su prava, obaveze i odgovornosti zaposlenih i Rudnika uglja AD Pljevlja (poslodavac) iz oblasti radnih odnosa, način i postupak njihovog ostvarivanja, kao i drugi međusobni odnosi između učesnika ovog ugovora. Prestanak radnog odnosa između zaposlenog i poslodavca definisani su članovima Kolektivnog ugovora od člana 100 do člana 110, u slučajevima kad prestane potreba za radom zaposlenih, prava i obaveze definisani su od člana 111 do člana 122.

Zaposlenom za čijim radom prestaje potreba u Društvu, isplaćuje se otpremnina u skladu sa Socijalnim programom koji je usaglašen i potpisan između reprezentativne sindikalne organizacije i Poslodavca, a najmanje u visini od 24 prosječne zarade zaposlenog, odnosno 24 prosječne zarade kod Poslodavca, ukoliko je to povoljnije za zaposlenog (prosječna plata zaposlenog u Rudniku uglja, u oktobru 2022. godine iznosila je neto 980,18 eura)

Zaposlenima u Rudniku uglja, koji su stekli uslov za ostvarivanje prava na penziju, a po sili zakona to pravo ne moraju koristiti, odobrava se stimulacija za odlazak u penziju, na sljedeći način:⁶⁹

- isplatom naknade u visini tri prosječne zarade zaposlenog ili prosječne zarade u Društvu, ukoliko je to povoljnije za zaposlenog, za svaku punu godinu ranijeg odlaska u penziju, a najduže do pet godina. Za vrijeme koje prelazi navršenu godinu, nadoknada će se utvrđivati proporcionalno broju mjeseci, odnosno dana.
- isplatom otpremnine za odlazak u penziju u visini šest prosječnih neto zarada zaposlenog iz prethodnih šest mjeseci, odnosno šest prosječnih neto zarada kod poslodavca iz prethodnih šest mjeseci, ukoliko je to povoljnije za zaposlenog. Otpremnina se isplaćuje u roku do 30 dana od dana prestanka radnog odnosa. Zaposleni koji odlazi u penziju dužan je prije isplate otpremnine prema Poslodavcu izvršiti sve neizmirene novčane obaveze po svim osnovama (neotplaćeni dio uzajamne kase, neotplaćeni dio za preuzeti ugalj, eventualne akontacije i dr.). U slučaju da zaposleni ne izmiri svoje obaveze, iznos otpremnine umanjuje se za iznos neizmirenih obaveza.
- isplatom nepovratnih sredstava u visini tri neto obračunska koeficijenta koji se primjenjuju u Društvu na dan donošenja ove Odluke, za svaku godinu efektivnog radnog staža u Društvu, zaposlenim koji nikada nijesu koristili sredstva za rješavanje stambenih potreba, odnosno isplatom nepovratnih sredstava u visini tri neto obračunska koeficijenta koji se primjenjuju u Društvu na dan donošenja ove Odluke, za svaku efektivnu godinu radnog staža u Društvu, umanjениh srazmjerno procentu iskorišćenosti sredstava za rješavanje stambenih potreba zaposlenima koji su koristili sredstva za rješavanje stambenih potreba. Za vrijeme koje prelazi navršenu godinu efektivnog staža sredstva će se utvrđivati proporcionalno broju mjeseci, odnosno dana.

Sredstva koja će se isplatiti na ime naknade, otpremnine i sredstava za rješenje stambenog pitanja u ukupnom iznosu ne mogu preći limit od 27.000,00 eura. Ukoliko zaposleni želi da raskine radni odnos u Društvu, isplaćuje mu se naknada u visini od 24 zarade zaposlenog, odnosno 24 prosječne zarade zaposlenih u Društvu, ukoliko je to povoljnije za zaposlenog, s tim što ovo pravo ne pripada zaposlenima koji su stekli uslov za ostvarivanje prava na penziju po bilo kom osnovu. Zaposleni s invaliditetom kod koga je invalidnost nastupila kao posljedica povrede na radu ili profesionalnog oboljenja, može raskinuti radni odnos u Društvu isplatom naknade u visini od 36 prosječnih zarada zaposlenih u Društvu (neto iznos) u mjesecu koji prethodi mjesecu prestanka radnog odnosa.

69 ANEX III Kolektivni ugovor Rudnika uglja AD Pljevlja broj 01-3058/1 od 5. 3. 2013. koji je stupio na snagu 20. 3. 2017. godine u Pljevljima

9. OBRAZOVANJE

Opština Pljevlja ima jednu državnu predškolsku ustanovu sa šest aktivnih jedinica. U odnosu na period od prije dvije godine kad je upisano je 621 dijete, primjetan je blagi porast broja upisane djece, te je za školsku 2021/22. godinu upisano 645. Na gradskom području nalaze se tri matične devetogodišnje škole: OŠ „Ristan Pavlović“, OŠ „Boško Buha“ i OŠ „Salko Aljković“, a ostalih 11 funkcionišu kao područna odjeljenja i nalaze se na seoskom području: Mataruge, Šula, Gradac, Kosanica, Maoče-Vrulja, Kruševo, Bobovo, Odžak, Kovačevici, Srdanov grob i Boljanici. U Pljevljima postoji i škola za osnovno muzičko obrazovanje. Sistem inkluzivnog obrazovanja, koji se odnosi na uključivanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju u redovan sistem obrazovanja, sprovodi se usmjeravanjem djece u odgovarajuće obrazovne programe, a u Osnovnoj školi „Boško Buha“ postoji specijalno odjeljenje.

U Pljevljima postoje dvije srednje škole: Gimnazija „Tanasije Pejatović“ i Srednja stručna škola. Broj učenika od školske 2019/2020. kad je bilo 1.125 učenika, pao je na 941 u školskoj 2021/2022. godini.

Opština stipendira do 20 studenata osnovnih akademskih i strukovnih / primijenjenih studija i 10 studenata master / magistarskih studija. Stipendije se dodjeljuju za jednu studijsku godinu i isplaćuju se u 10 mjesečnih rata u vrijednosti od 100 eura.

Opština je 2008. godine osnovala Akademski centar u okviru kojeg je formirano odjeljenje Mašinskog fakulteta iz Podgorice. Uprkos tome što je opština snosila troškove finansiranja studenata i uložila značajna sredstva u adaptaciju prostora, Akademski centar nije u funkciji a Mašinski fakultet je u septembru 2015. godine prestao s izvođenjem nastave.

10. MEDIJSKA I IT INFRASTRUKTURA

Radio televizija Pljevlja (RTPV), kao javni radio difuzni servis osnovan je Odlukom Skupštine opštine Pljevlja 2005. godine, kao pravni nasljednik Lokalnog javnog servisa Radio Pljevlja. Programi radija i televizije emituju se 24 sata dnevno. Građani se mogu informisati i putem portala www.tvpljevlja.me, kao i putem drugih gradskih portala: www.pvinformer.me, www.pvportal.me i www.portalpljevlja.me.

Jedan od značajnih kanala komunikacije je web portal Opštine Pljevlja www.pljevlja.me putem kojeg se građani i šira javnost obavještavaju o svim događajima i aktivnostima u lokalnoj samoupravi i gradu.

Jedini štampani medij je NIP „Pljevaljske novine“ DOO, osnovan 1. novembra 1960. godine. U svojim dvomjesečnim izdanjima bavi se aktuelnim temama u Pljevljima, politikom, ekonomijom, kulturom, sportom i zabavom. Lokalni list daje prostor građanima da objavljuju reportaže, komentare i da učestvuju na brojnim konkursima. „Pljevaljske novine“ imaju i inetrnet izdanje na web stranici www.pvnovine.com.

U opštini su prisutna tri operatera mobilne telefonije: T-Mobile (dio Crnogorskog Telekom a. d.), One Crna Gora i M:tel. Pokrivenost Opštine signalima je oko 80%. Pokrivenost signalom je na teritoriji cijele opštine veoma dobra.

11. KULTURA, SPORT I REKREACIJA

Strateški razvojni plan opštine Pljevlja za period 2021–2025. polazi od opšteg strateškog cilja koji podrazumijeva očuvanje istorijskog, vjerskog i kulturnog nasljeđa kroz zaštitu materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa, kao i povećanje vidljivosti kulturnog nasljeđa. Prepoznat je potencijal etnogastronomije kao poseban aspekt kulturne baštine koji može biti zamajac daljeg razvoja turizma.

Na osnovu raspoloživih podataka iz registra Zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore, u opštini Pljevlja evidentirana su dva spomenika kulture I kategorije (spomenici od izuzetnog značaja), i četiri spomenika kulture II kategorije (spomenici od velikog značaja). Opština Pljevlja je u 2020. godini započela proces eksproprijacije dijela parcela ispod kojih se, prema validnim pretpostavkama, nalaze ostaci centra antičkog grada.

U toku 2019. godine, formiran je JU Centar za kulturu. Ova javna ustanova zadužena je za poslove organizacije kulturnih dešavanja, koja u saradnji sa Sekretarijatom za društvene djelatnosti Opštine Pljevlja radi na unapređenju kulturnog života opštine Pljevlja. Kulturom se uspješno bavi i veliki broj organizacija s posebnim statusom iz oblasti kulture i njegovanja kulturne baštine, materijalne i nematerijalne, folklor, tamburaške muzike, škole za žičane instrumente, glume, škole slikanja, izdavačke djelatnosti.

Otvaranjem Omladinskog centra 2020. godine, mladi u Pljevljima su dobili mjesto za okupljanje i neformalnu edukaciju. Svake godine lokalna samouprava sufinansira u prosjeku 10–15 projekata iz oblasti književnog, likovnog ili muzičkog stvaralaštva. Međutim, u opštini ne postoji bioskop koji radi tokom cijele godine, već se za potrebe prikazivanja filmova koriste prostorije nekih drugih ustanova, kao na primjer, JU Centar za kulturu.

Prilikom izrade Lokalnog akcionog plana za mlade 2021, kao jedan od problema mladi su istakli nedostatak kulturnih sadržaja. Ono što predstavlja izazov jeste mobilnost stanovništva. Kulturni sadržaji su uglavnom privilegija stanovnika urbanih sredina. Mladi koji žive u seoskim područjima, nemaju priliku da prisustvuju mnogim kulturnim manifestacijama. Istovremeno, usljed nepovoljne materijalne situacije, oni nijesu u prilici da otputuju do gradova u kojima ima kulturnih dešavanja.

Akcionim planom razvoja sporta opštine Pljevlja 2020–2021, prepoznati su glavni ciljevi koji omogućavaju unapređenje trenutnog stanja i stvaranje boljih uslova u oblasti sporta. Opština Pljevlja razvoj sporta posmatra i kao jedan od načina da se obogati turistička ponuda i privuku domaći i strani turisti, zato svake godine putem javnog poziva sufinansira rad sportskih organizacija i daje podršku organizovanju sportskih priredbi koje su od društvenog značaja za ovaj grad.

U opštini Pljevlja postoje dvije ustanove koje se bave organizacijom sportsko–rekreativnih programa. To su Sportski centar „Ada“ i „Centar za sport i rekreaciju“ d. o. o.

Jedna od značajnih manifestacija bilo je organizovanje 54. sportske igre „MOSI“. U pitanju su tradicionalne međuopštinske omladinske sportske igre koje okupljaju mlade sportiste iz opština na tromeđi Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine. Neke od tradicionalnih sportskih manifestacija su noćni turnir u basketu „Baci drogu u koš“ i „Biciklijada“.

Kao glavni izazov prepoznato je unapređenje infrastrukture, posebno u sklopu obrazovnih ustanova. Među ciljevima, pored unapređenja infrastrukture, nalazi se i unapređenje i promocija sporta osoba s invaliditetom. Sport i kultura su prepoznati kao prostor za inkluziju, pa prema Lokalnom planu socijalne i dječije zaštite za opštinu Pljevlja za period 2021–2025, jedan od ciljeva jeste besplatno uključivanje djece iz romskih i egipćanskih porodica u sportske i društveno-kulturne aktivnosti.

U opštini Pljevlja postoje 24 registrovana sportska kluba, tri sportsko-rekreativna društva i dva školska sportska društva. Registrovana su i dva sportska kluba osoba s invaliditetom: Klub sjedeće odbojke „Set“ Pljevlja čiji je osnivač Udruženje paraplegičara Pljevlja i klub čiji je osnivač NVO „Zračak nade“. Strateškim planom za razvoj opštine Pljevlja 2021–2025. prepoznati su potencijali za promociju turističkih kapaciteta u oblasti lovnog i ribolovnog turizma. Opština svojim aktivnostima podržava nevladina udruženja koja djeluju u oblasti lova i sportskog ribolova: Sportsko-ribolovno društvo „Lipljen“, Sportsko-ribolovni klub „Ipon“ i Udruženje lovaca Pljevlja.

12. PRIVREDA I POSLOVNO OKRUŽENJE U PLJEVLJIMA

U nastavku je prikazan broj pravnih i fizičkih lica – poreskih obveznika koji imaju status „aktivni“ u Centralnom registru obveznika i osiguranika na nivou Crne Gore i sa sjedištem, odnosno prebivalištem u opštini Pljevlja.

Tabela 77. Broj pravnih i fizičkih lica koji su „aktivni“ u Centralnom registru poreskih obveznika Crne Gore, prema klasi veličine

KLASA	Crna Gora	Pljevlja	Učešće u %
MIKRO	36.122	534	1,48
MALO	2.042	61	2,99
SREDNJE	433	10	2,31
VELIKO	72	3	4,17
UKUPNO	38.669	608	1,57%

Tabela 78. Broj privrednih subjekata po djelatostima

NAZIV SEKTORA	Crna Gora	Pljevlja
Sektor A – Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	445	16
Sektor B -- Vađenje ruda i kamena	70	3
Sektor C – Prerađivačka industrija	2.768	88
Sektor D -- Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	111	2
Sektor E – Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	123	2
Sektor F – Građevinarstvo	4.363	37
Sektor G – Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	9.626	215
Sektor H – Saobraćaj i skladištenje	1.861	53
Sektor I – Usluge smještaja i ishrane	4.697	79
Sektor J – Informisanje i komunikacije	2.276	9
Sektor K – Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	155	0
Sektor L – poslovanje nekretninama	2	0
Sektor M – stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1.562	2
Sektor N – administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	5.246	16
Sektor O – državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	2.110	9
Sektor P – obrazovanje	13	1
Sektor Q – zdravstvena i socijalna zaštita	566	19
Sektor R – umjetnost, zabava i rekreacija	644	25
Sektor S – ostale uslužne djelatnosti	694	10
	1.337	22
UKUPNO	38.669	608

Naredna tabela predstavlja strukturu pravnih lica koji su registraciono aktivni u Centralnom registru obveznika i broj osiguranika na novou Crne Gore i sa sjedištem, odnosno prebivalištem u opštini Pljevlja.

Tabela 79. Struktura pravnih lica – broj poreskih obveznika i broj osiguranika

OZNAKA	NAZIV SEKTORA	BROJ PORESKIH OBVEZNIKA	BROJ ZAPOSLENIH*
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	23	39
B	Vađenje ruda i kamena	3	1.183
C	Prerađivačka industrija	119	519
D	Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	2	27
E	Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	3	295
F	Građevinarstvo	47	219
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	269	623
H	Saobraćaj i skladištenje	64	138
I	Usluge smještaja i ishrane	90	276
J	Informisanje i komunikacije	14	47
L	Poslovanje nekretninama	2	2
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	19	50
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	15	63
O	Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	28	645
P	Obrazovanje	22	593
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	28	659
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	93	85
S	Ostale uslužne djelatnosti	282	79
	UKUPNO	1.123	

Izvor: Uprava prihoda i carina Crne Gore⁷⁰

***Napomena:** Nije relevantno sabirati broj zaposlenih u konačnom, jer se jedno lice može javiti kod dva/ više poslodavaca osigurano na npr. po 10 sati, kojima je različita šifra djelatnosti, a grupisanjem će takvo lice ući u oba/više sektora.

Prema podacima Lokalne samouprave (Sekretarijat za privredu), u oblasti usluga i zanatskih usluga trenutno je registrovano 304 privrednih subjekata.

Tabela 80. Struktura privrednih subjekata iz oblasti usluga i zanatskih usluga

ZANATSKIE I DRUGE USLUGE	BROJ REGISTROVANIH
Auto-servisi	29
Ostali servisi	11
Zanatstvo – opravke	15
Zanatstvo – ugradnja stolarije	3
Zanatstvo – ostalo	18
Građevinski radovi – izgradnja	21
Ostali građevinski radovi	17
Frizer – kozmetičar	60
Hemijsko čišćenje	3
Zabava/kladionice	15
Elektroinženjerske usluge	1
Inženjerske usluge	9
Konsultantske kuće	4
Posredovanje	7
Račun. knjigovodstvene usluge	5
Sječa šume	11
Veterinarske usluge	4
Ostale usluge	71
UKUPNO	304

Izvor: Opština Pljevlja, Sekretarijat za privredu, Služba za preduzetništvo i turizam

70 Podaci o osiguranicima-zaposlenima dati su na dan 17. 10. 2022. godine, Uprava prihoda i carina Crne Gore

Lokalna samouprava (Sekretarijat za privredu) već dvije godine realizuje Program podrške razvoja preduzetništvu i ženskog preduzetništva u okviru kojeg je do sada po osnovu javnog konkursa raspodijeljeno ukupno 48.000 eura. U periodu 2018–2021, ovaj organ organizovao je tradicionalne turističke sajmove od lokalnog značaja: „Regionalna izložba meda, pčelarskih proizvoda i pčelarske opreme“ i „Dani pljevaljskog sira“.

Definisanje biznis zona od strateškog je interesa svake opštine, jer one predstavljaju snažan mehanizam za privlačenje investitora značajnih za dalji ekonomski razvoj grada. Biznis zonama upravlja lokalna samouprava i korisnicima pored zajedničkog prostora i infrastrukture, pruža dodatne poreske i administrativne olakšice s državnog i s lokalnog nivoa. Biznis zone u opštini Pljevlja definisane su PUP-om i raspoložu različitom infrastrukturnom opremljenošću. Šanse za dalji razvoj opštine Pljevlja ogledaju se u pristupanju formiranju biznis zona, intenzivnijem komunalnom opremanju istih, stimulativnim mjerama koje će donijeti lokalni parlament u stvaranju povoljnih uslova za razvoj biznisa i promociji biznis zona na državnom i regionalnom nivou. Što se tiče prirode preduzeća koja bi mogla biti smještena u biznis zonama, s obzirom na strukturu industrije u Pljevljama, većinom su uslužnog karaktera za industrijske pogone kao i manja proizvodna postrojenja.⁷¹

12.1 Programi podrške za zapošljavanje, pokretanje biznisa i podrške zajednici u opštini Pljevlja

Opština Pljevlja proteklih godina kroz razne programe podrške opredjeljuje sredstva i podržava razvoj preduzetništva, poljoprivrede i povezanih djelatnosti i druge aktivnosti a sve radi poboljšanja položaja građana u lokalnoj zajednici. Slijedi pregled značajnih poziva i projekata realizovanih u opštini Pljevlja.

1. Javni konkurs za dodjelu sredstava za podršku i podsticaj razvoju preduzetništva i turizma i podršku i podsticaj razvoju ženskog preduzetništva

Opština Pljevlja je tokom juna 2022. godine raspisala Javni konkurs za dodjelu bespovratnih sredstava za razvoj preduzetništva i turizma i ženskog preduzetništva. Kroz ovaj vid podrške, Opština je za razvoj preduzetništva i turizma opredijelila sredstva od 15.000 eura, dok je za podsticaj i unapređenje sopstvenog biznisa preduzetnica i preduzeća u kojima su žene nosioci poslovanja, opredijeljeno takođe 15.000 eura. To je treći Konkurs kojim Opština opredjeljuje novčana sredstva kako bi registrovani preduzetnici i mikro i mali privredni subjekti iz Pljevalja, bili ekonomski osnaženi da prošire sopstvene kapacitete i stvore uslove za pokretanje novih preduzetničkih aktivnosti.

2. Javni poziv za obrađivače vune, zanatlije, umjetnike i polaznike obuke⁷²

Opština Pljevlja sprovodi projekat „VUNA“ (Vuna kao izvanredna prilika za prednost – Wool as Outstanding Opportunity for Leverage) u okviru Interreg serije programa za stimulisanje saradnje između regiona u Evropskoj uniji i van nje, INTERREG VB Jadransko-jonski program 2014–2020. Ovaj projekat, kojim rukovodi Tehnološki park Pordenone SCPA, sprovodi se u šest jadransko-jonskih država: Italiji, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Grčkoj. Opšti cilj projekta „VUNA“ jeste da se valorizuje vuna kao bitan prirodni resurs i da se zaštiti kulturno nasljeđe ručno pravljenih proizvoda od vune. Da bi se povećala atraktivnost rukotvorina od vune, u maju 2022. godine je raspisan poziv kako bi se organizovali treninzi, razmjena dobrih praksi i izgradnja kapaciteta za lokalne umjetnike i zanatlije.

⁷¹ Izvor: Strateški plan razvoja opštine Pljevlja za period 2021–2025.

⁷² <https://pljevlja.me/treci-javni-poziv-za-obradjivavace-vune-zanatlije-umjetnike-i-polaznike-obuke/>

3. **Konkurs raspodjele sredstava nevladinim organizacijama za 2022. godinu**⁷³

Predmet konkursa je raspodjela sredstava nevladinim organizacijama planiranih Budžetom Opštine Pljevlja a za 2022. godinu planirano je 22.653 eura za projekte koji se u potpunosti realizuju na teritoriji opštine Pljevlja, koji su u skladu sa strateškim dokumentima i drugim programskim ili planskim aktima Opštine. Prioritetne oblasti, pored inkluzije ranjivih grupa, razvoja kulture, akcenat je stavljen na zaštitu životne sredine i podsticaj zapošljavanja mladih, promociju turizma u ruralnom razvoju i podsticaj razvoja ruralnih područja.

4. **Javni poziv u okviru projekta „Pokretanje servisa podrške za mala i srednja preduzeća i podsticanje programa obuke na radnom mjestu”**⁷⁴

Opšti cilj ovog poziva je kreiranje modela podrške poslodavcima iz ciljanih opština u smjeru doprinosa opipljivom i dugoročnom uticaju na njihovu kompetitivnost, održivost i kapacitete da kreiraju nova radna mjesta. Ovaj poziv namijenjen je malim i srednjim preduzećima s područja opštine Pljevlja i još 13 manje razvijenih opština (Danilovgrad, Plužine, Kolašin, Mojkovac, Nikšić, Šavnik, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Plav, Gusinje, Andrijevica i Petnjica) kroz partnerstvo s malim i srednjim preduzećima iz opštine Pljevlja. Projekat se realizuje u sklopu Programa EU i Crne Gore za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu, kroz grant šemu „Podrška zapošljavanju u manje razvijenim opštinama Crne Gore“, u skladu s Ugovorom broj CFCU/MNE/184, Opština Pljevlja, u partnerstvu s Asocijacijom za demokratski prosperitet Zid.

5. **Inženjerska škola nauke u Pljevljima**⁷⁵

Sad već tradicionalno, jul je u Pljevljima rezervisan za promovisanje nauke. Treću godinu za redom, udruženje mladih inženjera NVO KSAN, organizuje Inženjersku školu nauke, na koju su dobrodošli svi srednjoškolci i bruceši željni znanja, novih prijateljstava i nazaboravnog iskustva. Kamp za srednjoškolce iz Crne Gore i Pljevalja ima cilj da proširi naučni spektar u gradu koji važi za centar energetskog potencijala Crne Gore. U toku Inženjerske škole nauke polaznici imaju priliku da prisustvuju predavanjima na temu aktuelnih dešavanja u svijetu inženjerstva, ali i da steknu raznolika praktična znanja, koja će im kao budućim inženjerima predstavljati odskočnu dasku na profesionalnom putu.

6. **Uspostavljanje Kreativnog Hub-a**

Kao podrška formiranju i širenju kulture inovativnih tehnologija i održivih rješenja, nedavno je otvoren Kreativni hub u Pljevljima. Hub će predstavljati mjesto za kreativce, za učenje i korišćenje alata za inovativno finansiranje, privlačenje mladih preduzetnika i digitalnih nomada. Zamisao je da to bude mjesto za razvoj start-up projekata, zelenih biznis ideja, koje će otvoriti radna mjesta mimo dvije najveće kompanije – Rudnika uglja i TE Pljevlja. Opremanje prostora finansirao je Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).

Na osnovu sporazuma postignutog između UNDP-a i Opštine Pljevlja o implementaciji projekta „Urban transformation of Pljevlja-City Experiment Fund“, a u okviru polja djelatnosti i usluga Kreativnog huba, u novembru 2022. godine raspisan je Javni poziv za uspostavljanje saradnje i partnerstva u vidu besplatnog korišćenja prostorija i opreme Huba, te realizacije zajedničkih projekata.

Poziv je raspisan u okviru polja djelatnosti za sve zainteresovane nevladine organizacije, udruženja građana, organizacije civilnog društva i druge subjekte u Pljevljima sa ciljevima koji su u potpunosti usklađeni sa ciljevima samog Huba, a to su:

73 <https://pljevlja.me/javni-konkurs-za-raspodjelu-sredstava-nevladinim-organizacijama-za-2022-godinu-2/>

74 <https://pljevlja.me/javni-poziv-podrske-malim-i-srednjim-preduzecima-opstina-pljevlja/>

75 <https://ksan.me/>

- Stvaranje okruženja za mlade ljude radi proučavanja mogućnosti korišćenja inovativnih tehnologija u različitim oblastima;
- Implementacija programa iz oblasti inovacija, nauke, inženjeringa, e-mobilnosti, energetske efikasnosti, preduzetništva u partnerstvu s odabranim nevladinim organizacijama;
- Stvaranje naučno-eksperimentalne laboratorije za sprovođenje istraživanja u različitim oblastima i uvođenje modela „pametnog i inovativnog upravljanja“ zajednice;
- Stvaranje resursnog centra za podršku formiranju i širenju kulture inovativnih tehnologija i održivih rješenja;
- Aktivno učestvovanje u promovisanju novonastalih start-up ideja kroz testiranje i validaciju proizvoda;
- Izgradnja ekosistema i partnerstva za pravednu tranziciju;
- Uspostavljanje saradnje s malim i srednjim preduzećima i akademskim krugovima;
- Omogućavanje IT edukacije za djecu, odrasle i starije.

7. **Javni poziv za dodjelu bespovratnih novčanih sredstava za podršku rješavanju stambenog pitanja mladih porodica s teritorije opštine Pljevlja**

Pljevlja su 3. novembra 2022. godine objavila Javni poziv kojim se dodjeljuju bespovratna sredstva mladim porodicama iz Pljevalja za rješavanje stambenog pitanja. Sekretarijat za društvene djelatnosti opštine Pljevlja je Budžetom za 2022. godinu opredijelio sredstva u iznosu od 40.000 eura kojima bi se sufinansirala kamata na stambene kredite za kupovinu ili izgradnju nekretnine za stanovanje.

Cilj Poziva je da mladim parovima i samohranim roditeljima koji žive na teritoriji Pljevalja omogući kupovinu stana, izgradnju ili kupovinu kuće po povlašćenim uslovima. Opština će finansirati maksimalno do 100 eura kamate mjesečno, u periodu do 10 godina, pod uslovom da je stambeni kredit odobren u godini javnog poziva ili godini koja prethodi godini Javnog poziva.

Pravo na subvenciju imaju mladi bračni ili vanbračni parovi i njihova djeca, pod uslovom da na dan raspisivanja javnog poziva barem jedan od bračnih ili vanbračnih partnera nije stariji od 45 godina, kao i da kupovinom ili izgradnjom objekta za stanovanje prvi put rješavaju svoje stambeno pitanje.

Uslov za izgradnju objekta za stanovanje je posjedovanje građevinske dozvole ili odgovarajućeg akta za izgradnju kao i prijava početka izgradnje koja je izvršena u godini prije raspisivanja javnog poziva ili u godini raspisivanja javnog poziva.

Sufinansiranje se nije odnosilo na kupovinu nekretnine koja je u vlasništvu/suvlasništvu osobe koja je u krvnom srodstvu s najmanje jednim članom mlade porodice.⁷⁶

⁷⁶ Izvor: <https://pljevlja.me/javni-poziv-za-dodjelu-bespovratnih-novcanih-sredstava-za-podrsku-rjesavanju-stambenog-pitanja-mladih-porodica-sa-teritorije-opstine-pljevlja/>

12.2 Poljoprivreda

Struktura poljoprivrednih gazdinstava

U opštini Pljevlja prema Popisu poljoprivrede iz 2010. godine, ukupan broj poljoprivrednih gazdinstava je 4.001. Smanjenjem broja stanovnika, posebno sa seoskih područja, smanjio se broj poljoprivrednih gazdinstava. Prema podacima iz Registra poljoprivrednih gazdinstava (RPG) iz Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) trenutno je registrovano 2.009 poljoprivrednih gazdinstava što predstavlja 11,4% u odnosu na ukupan broj u Crnoj Gori i 21,9% u odnosu na Sjeverni region.

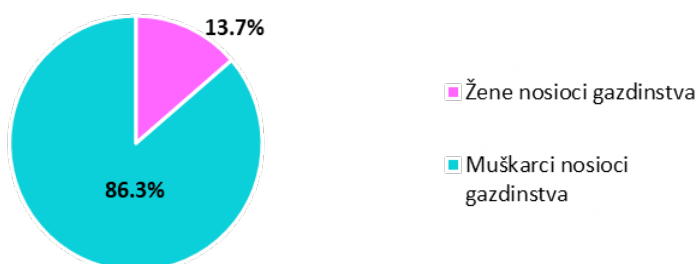
Tabela 81. Broj registrovanih poljoprivrednih proizvođača (ukupno i po polu)

Oblast	Broj poljoprivrednih proizvođača	Žene nosioci gazdinstva	%	Muškarci nosioci gazdinstva	%
Crna Gora	17.671	2.621	14,8	15.050	85,2
Sjeverni region	9.474	1.271	13,4	8.203	86,6
Pljevlja	2.009	275	13,7	1.734	86,3

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

Kao i na tržištu rada, i u poljoprivredi su izražene rodne nejednakosti. Svega su 13,7% žena nosioci poljoprivrednih gazdinstava, što je približno nacionalnom nivou.

Grafik 37. Nosioci gazdinstava u Pljevljima

U strukturi poljoprivrednih gazdinstava, skoro polovina poljoprivrednih proizvođača (48,7%) bavi se stočarstvom. Ratarskom proizvodnjom, odnosno uzgojem višegodišnjih usjeva bavi se 38,3%, dok su ostali tipovi poljoprivredne proizvodnje zastupljeni sa svega 13%.

Tabela 82. Struktura poljoprivrednih gazdinstava prema osnovnim aktivnostima⁷⁷

Crna Gora	22.403
Sjeverni region	12.560
Opština Pljevlja	1.412
Mješovita poljoprivredna proizvodnja	129
Rasadnici	5
Stočarstvo	687
Uslužne djelatnosti u poljoprivredi i djelatnosti poslije žetve	1
Uzgoj nevišegodišnjih usjeva	49
Uzgoj višegodišnjih usjeva	541

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

⁷⁷ Podatak o osnovnim aktivnostima na poljoprivrednom gazdinstvu nije obavezan prilikom registrovanja poljoprivrednih gazdinstava, pa često nije ni naveden, što uzrokuje razliku u podacima u odnosu na prethodnu tabelu.

Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta koju koriste registrovana poljoprivredna gazdinstva je 8.157,6 ha, što čini 16,5% u odnosu na Crnu Goru, i 26% u odnosu na Sjeverni region.

Tabela 83. Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta, u ha

Oblast	Ukupna površina u (ha)
Crna Gora	49.297,2
Sjeverni region	31.412,2
Pljevlja	8.157,6

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

U strukturi korišćenog poljoprivrednog zemljišta u opštini Pljevlja najveći udio su livade (57,7%) i pašnjaci (32,6%). Voćnjaci (šljiva, jabuka i drugo voće) zauzimaju 5,2%, oranice (lucerka, djetelina i travna smješa) 2,8%, pšenica, kukuruz i ječam 0,6%, dok ostale kulture zauzimaju manje od 0,5% ukupnih površina.

Tabela 84. Struktura poljoprivrednog zemljišta

Naziv kulture	Površina (ha)	%
Raž, ovas-zob, heljda	38,2	0,5
Povrće	24,7	0,3
Voće	422,1	5,2
Lucerka, djetelina, travna smješa	225,0	2,8
Aromatično i ljekovito bilje, sadnice, cvijeće	36,5	0,4
Livade	4.703,8	57,7
Pašnjaci	2.657,6	32,6
Pšenica, kukuruz, ječam	49,2	0,6
Šuma	0,5	0,0
UKUPNO	8.157,6	100,0

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

Primarna proizvodnja – stočarstvo je osnovna djelatnost i najvećim dijelom bazira se na proizvodnji mlijeka koje se dalje prerađuje u „pljevaljski sir“, proizvod s oznakom zaštite porijekla. U opštini Pljevlja, poljoprivredna gazdinstva godišnje proizvedu oko 22.000 t mlijeka. Od te količine 10% otkupljuju mljekare, 30% se koristi za ishranu podmlatka i sopstvene potrebe, a 60% se najvećim dijelom prerađuje u „pljevaljski sir“. Dnevna proizvodnja „pljevaljskog sira“ na porodičnim gazdinstvima je oko 5 tona što na godišnjem nivou iznosi oko 2.000 tona i ostvaruju se prihodi od 10 do 12 miliona eura⁷⁸.

Osim mlijeka, tržišne viškove stoke (teladi, krava, junadi i ostalo), osim grla za priplod i sopstvenu potrošnju, gazdinstva plasiraju najvećim dijelom u mesne prerađivačke industrije, ugostiteljske objekte i pijace u Crnoj Gori. Procjena je da se na godišnjem nivou proda oko 850 tona teladi i junadi žive vage, i jagnjadi oko 860 tona žive vage. Na osnovu tih podataka projektovani prihodi su oko 4 miliona eura.

Ratarska proizvodnja je na poljoprivrednim gazdinstvima u najvećoj mjeri u funkciji stočarstva jer u strukturi korišćenog poljoprivrednog zemljišta opštine najveći udio imaju livade (kabasta hrana za ishranu stoke) i pašnjaci za ispašu.

U povrtarskoj proizvodnji dominira proizvodnja krompira na površinama oko 22,1 ha, dok je ostalo povrće na oko 2,6 ha. Ova proizvodnja je najvećim dijelom namijenjena zadovoljavanju sopstvenih potreba. U voćarstvu, ukupne površine pod zasadima su oko 422,1 ha. Dominiraju šljiva i jabuka. Najvećim dijelom voće se koristi za proizvodnju rakije a dijelom za proizvodnju džema za sopstvene potrebe.

⁷⁸ Opština Pljevlja, Sekretarijat za privredu, Služba za poljoprivredu

U opštini Pljevlja registrovano je 45 organskih proizvođača koji su nosioci sertifikata „Monteorganika“. Od toga, najveći broj je u proizvodnji žitarica – oko 82% odnosno 37 proizvođača, a ostalih osam proizvođača su u stočarstvu i voćarstvu. Kod organskih proizvođača žitarica dominiraju heljda, ječam i raž, s površinom oko 100 ha.

Preglad brojnog stanja stočnog fonda

Prema procjenama MPŠV i lokalne Službe za poljoprivredu, bazirane na terenskom radu i korisnicima agrobudžetskih mjera u stočarstvu, na teritoriji opštine je goveda oko 10.000 grla (od toga krava 7.000), ovaca 15.000 grla, jagnjadi 22.000 grla i koza 1.000 grla.

Podaci o isplaćenim subvencijama u poljoprivredi

Agrobudžetom opštine Pljevlja, odnosno definisanim uslovima, načinu i dinamici sprovođenja mjera agrarne politike, u periodu 2018–2021. godine isplaćeno je 1.271.000 eura. U pitanju su: subvencije za mlijeko, podrška proizvodnji kontinentalnog voća, osiguranje registrovanih poljoprivrednika, nabavka visokih tunela i profesionalnih plastenika, podrška u nabavci opreme za navodnjavanje, agrohemijska analiza zemljišta, podrška ratarskoj proizvodnji, podrška proizvodnji povrća i šampinjona, posjeta poljoprivrednim sajmovima, podrška bračnim parovima u ruralnim područjima, regionalna izložba meda, podrška investicijama na porodičnim gazdinstvima u zaštiti pljevaljskog sira, podrška proizvodnji jagodastog voća, zaštita oznaka porijekla pljevaljskog sira, podrška organskoj proizvodnji, program prerade poljoprivrednih proizvoda, mjere za poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima, program unapređenja pčelarstva, promocija poljoprivrednih proizvoda i edukacija poljoprivrednih proizvođača, modernizacija poljoprivredne proizvodnje i zadovoljavanje standarda u stočarskoj proizvodnji, podrška proizvodnji rasada povrća, cvijeća i ljekobilja, podrška osiguranju poljoprivredne proizvodnje i podrška programu unapređenja stočarstva (uzgoj priplodnih junica i tov junadi).

Tabela 85. Isplaćene subvencije iz Agrobudžeta opštine Pljevlja

Godina	Isplaćeno sredstva
2018.	299.000 eura
2019.	307.000 eura
2020.	336.000 eura
2021.	329.000 eura
UKUPNO	1.271.000 eura

Izvor: Opština Pljevlja, Sekretarijat za privredu, Služba za poljoprivredu

Sredstva predviđena ovim programom, opredjeljuju se svake godine u Budžetu lokalne samouprave a za 2022. godinu opredijeljena su sredstva u iznosu od 452.000,00 eura.

Na osnovu podataka iz Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kroz direktna plaćanja predviđena Agrobudžetom u 2021. godini za 902 korisnika iz Pljevalja isplaćeno je 476.363,50 eura, a u okviru mjere „Program unapređivanja stočarstva“ isplaćeno je 12.370,00 eura. Kroz mjeru „Podrška razvoju tržišne proizvodnje mlijeka“ za 110 kooperanata isplaćeno je 12.370 eura.

Tabela 86. Isplaćene premije podrške iz MPŠV za 2021. godinu

Direktna plaćanja		Program unapređenja stočarstva		Mlijeko	
Broj korisnika	902	Broj korisnika	79	Broj kooperanata	110
Broj grla (ovce, koze, krave)	16.431	Broj grla (svinje, bikovi, pastuvi, junice)	175	Ukupno litara za 2021. godinu	1.888.612
Ukupna podrška	476.363,50 eura	Ukupna podrška	12.370,00 eura	Ukupna podrška	1.888.612 eura

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

Samo jedan korisnik u biljnoj proizvodnji bio je korisnik podrške u iznosu od 786,97 eura (za sjeme). U opštini Pljevlja postoje potencijali za sakupljanje gljiva, šumskih jagoda, malina, borovnica i ljekovitog bilja. Procjenjuje se da je godišnji rod pečurki na teritoriji opštine oko 300–400 tona vrgnja, 50–100 tona lisičarke, 5–10 tona smrčka, 50 tona šumskog voća, 300 tona kleke, 200 tona šipurka i ljekovitog i drugog bilja, s tim što prinosi variraju po godinama, u zavisnosti od vremenskih prilika.

U kozarstvu je registrovan manji broj farmi koje se bave proizvodnjom jarećeg mesa i preradom kozjeg mlijeka u sir, s neznatnim tržišnim viškovima.

U živinarstvu je posljednjih godina prisutna tendencija povećanja proizvodnje, podignut je manji broj porodičnih farmi za proizvodnju jaja i tov brojlera. Trenutno su registrovane dvije komercijalne farme za proizvodnju jaja za konzum, kapaciteta 2.000–5.000 komada dnevno.

Pčelarstvom se bavi oko 350 gazdinstava, sa 3.500 košnica. Ukupan godišnji prinos meda je oko 35 t s prihodima oko 400.000 eura.

Povlačenje sredstava iz pretpristupnih fondova EU i Svjetske banke

Da bi se unaprijedio proces proizvodnje na poljoprivrednim gazdinstvima u opštini Pljevlja, kroz programe Instrument pretpristupne pomoći za ruralni razvoj (IPARD), IPARD Like i Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore (MIDAS), podržano je 127 poljoprivrednih proizvođača iz Pljevalja. Samo kroz pet MIDAS poziva u prethodnom periodu, podržano je i isplaćeno za 64 farmera 639.460,54 eura, što je u odnosu na ukupan iznos podrške na nivou Crne Gore svega 9,8%, a posmatrajući sjeverni region to učešće je 19,6%.

U okviru IPARD II programa, iako je iz opštine Pljevlja ukupno apliciralo 77 poljoprivrednih proizvođača, samo njih 30 je bilo uspješno i njima je isplaćeno 514.400,80 eura. Kroz IPARD Like program, od 62 aplikanta do sada je za 33 proizvođača isplaćena ukupna vrijednost 434.180,38 eura.

Tabela 87. Korisnici fondova EU

IPARD II	Ukupno aplikacija	Ukupan zahtijevani iznos investicija	Ukupan broj ugovora	Ukupan iznos ugovorenih investicija	Isplaćeni broj korisnika	Ukupan iznos podrške
Teritorija CG	1042	203.699.223,9	521	87.263.858,88	291	15.231.973,62
Sjeverni region	515	51.235.575,98	273	23.932.484,4	161	5.713.906,7
Opština Pljevlja	77	5.898.334,95	44	2.451.569,82	30	514.400,8
IPARD IIlike	Ukupno aplikacija	Ukupan zahtijevani iznos investicija	Ukupan broj ugovora	Ukupan iznos ugovorenih investicija	Isplaćeni broj korisnika	Ukupan iznos podrške
Teritorija CG	862	47.001.217,48	564	28.673.193,05	424	8.979.581,9
Sjeverni region	443	19.867.298,12	278	11.851.669,21	204	3.692.460,01
Opština Pljevlja	62	2.429.769,72	43	1.448.648,1	33	434.180,38
MIDAS	Ukupno aplikacija	Ukupan zahtijevani iznos investicija	Ukupan broj ugovora	Ukupan iznos ugovorenih investicija	Isplaćeni broj korisnika	Ukupan iznos podrške
Teritorija CG	1467	36.208.171,39	707	14.744.621,78	659	6.532.040,65
Sjeverni region	802	17.673.046,27	390	7.170.967,06	367	3.270.498,1
Opština Pljevlja	102	2.119.781,91	65	1.338.795,03	64	639.460,54

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

Ukupan broj i struktura poljoprivrednih kooperativa/zadruga, nevladinih udruženja i registrovanih preduzeća

Na teritoriji opštine Pljevlja, registrovana je zadruga ZZ „Koperativa mljekara“, a druga je u postupku stečaja ZZ „Doganje“, jer je u međuvremenu kupio Rudnik uglja. U registru Sekretarijata za privredu opštine Pljevlja nalazi se jedan otkupljivač gljiva, šumskih plodova i ljekobilja i jedan za otkup sira i drugih mliječnih proizvoda. Veliki broj otkupljivača (nakupaca) otkupljuje pljevaljski sir u ruralnom dijelu opštine a ne nalaze se u bazi registrovanih otkupljivača u Opštini Pljevlja. Registrovane su dvije mljekare koje otkupljuju mlijeko i prerađuju u mliječne proizvode (pasterizovano mlijeko, sir, kisjelo mlijeko, jogurt, kajmak). Od ukupnog broja osiguranih poljoprivrednih proizvođača (1.744 na nivou Crne Gore), u Registru je njih 130 iz Pljevalja. Broj korisnika staračkih naknada je u padu u posljednje četiri godine. U Tabeli 88 prikazan je broj i iznos isplaćenih sredstava po tom osnovu.

Tabela 88. Staračke naknade, broj korisnika i isplate za opštinu Pljevlja

Godina	Prosječan broj osiguranika	Isplaćeno sredstava
2018.	576	436.382,3 eura
2019.	535	411.829,5 eura
2020.	502	438.409,2 eura
2021.	464	492.058,2 eura
UKUPNO		1.778.679,3 eura

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore

Iako je mali broj registrovane poljoprivredne površine, opština Pljevlja ima veliki zemljišni potencijal. Analizom resursa i tehničko-tehnološke opremljenosti gazdinstava po pojedinim seoskim mjesnim zajednicama, prepoznati su različiti neiskoršćeni potencijali.

Sektor poljoprivrede je velika razvojna šansa opštine Pljevlja. Regionalno su prepoznati po „pljevaljskom siru“ kao kvalitetnom proizvodu. Potražnja za komercijalnim mliječnim proizvodima je sve veća, posebno u turističkim područjima. Podizanje konkurentnosti ovog sektora kroz direktnu podršku proizvođačima može znatno ubrzati razvoj tržišne proizvodnje i njeno prilagođavanje standardima EU.

Proizvodnja kontinentalnog voća s većine višegodišnjih zasada u Pljevljima je, zbog njihove starosti, ekonomski neisplativa. Podizanjem novih zasada, uvođenjem u proizvodnju novih i otpornijih sorti i modernizacija voćarske proizvodnje samo su neki od ciljeva za unapređenje ove poljoprivredne grane⁷⁹.

Potencijal za razvoj ima proizvodnja žitarica i uzgoj jagodastog voća, prvenstveno zbog nadmorske visine iznad 600 metara. Povoljni klimatsko-vegetacijski uslovi i bogatstvo medonosnog bilja pružaju odlične prirodne uslove za razvoj pčelarstva – proizvodnju meda i drugih pčelinjih proizvoda. Promocijom pčelinjih proizvoda, upoznavanjem proizvođača o standardima kvaliteta i zahtjevima EU, proširenjem tržišta, ali i njegovim izvozom, moguće je stimulisati proizvodnju i povećati prihode.⁸⁰

12.3 Turizam i turistička ponuda

Pljevaljska opština raspolaže idealnim uslovima za razvoj seoskog/ruralnog turizma. Osim prirodnih, a nedovoljno iskorišćenih potencijala, srdačnost i gostoljubivost mještana, veliki broj kulturnih i istorijskih znamenitosti, mogu doprinijeti razvoju ruralnog turizma. Međutim, ne postoji dovoljno kvalitetan i razvijen ruralni turistički proizvod koji bi se mogao ponuditi nacionalnom i inostranom tržištu. Razlog tome je nedostatak adekvatne turističke promocije, nizak nivo informisanosti, kao i nerazvijena svijest stanovništva o značaju i mogućnostima za bavljenje ruralnim turizmom.

NVO „Legalis“ je značajan promoter ruralnog turizma u Pljevljima. Tokom 2020. godine, kroz razne projektne aktivnosti promovisali su turističke potencijale Pljevalja, izradili turistički promo materijal – brošure koje se odnose na promociju ruralnog i ribolovnog turizma u opštini. Izradili su veb portal za flyfishing i promotivne filmove, od kojih su neki nagrađeni na međunarodnim festivalima.

Za razvoj ruralnog turizma prepoznato je područje uz gornji tok i na lijevoj strani rijeke Čehotine, od izvorišta do granice s Bosnom i Hercegovinom; zatim, dio koji obuhvata kanjon rijeke Tare, duž desne pritoke Drage, a koji se nalazi unutar granica Nacionalnog parka „Durmitor“ i koji je upisan u spisak svjetske prirodne baštine UNESCO.

Tržišni trendovi u svijetu kreću se u korist razvoja ruralnog turizma, što potvrđuju procjene Svjetske turističke organizacije. To je idealna prilika za ostvarenje dodatnih prihoda korišćenjem potencijala. Međutim, grad je prepoznat kao industrijski i rudarski region, te je potrebno promijeniti opštu sliku Pljevalja ka valorizovanju prirodnih potencijala, zdrave hrane i prirodnih ljepota.⁸¹

79 <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2022/04/Agrobudzet-31032022.pdf>

80 <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2021/11/AgrobudZet-2021.-god..pdf>

81 <https://pvnovine.com/nvo-legalis-znacajan-promoter-turizma-i-ljepse-strane-pljevalja/>

Trenutno je u ponudi 10 seoskih domaćinstava koja se bave ruralnim turizmom na prostoru opštine Pljevlja i koji nude smještaj, gostoprimstvo domaćinstava, uživanje u tradicionalnoj kuhinji, čuvanim običajima i drugim autentičnim iskustvima.⁸²

Turizam se kao privredna grana u dosadašnjem periodu značajno razvijao. Prema raspoloživim podacima na području opštine Pljevlja registrovano je pet hotela ukupnog kapaciteta oko 100 ležajeva, četiri restorana i 35 privatnih smještaja ukupnog kapaciteta do 350 kreveta. Postoje i dva subjekata koji su registrovani za obavljanje avanturističkih usluga.

U ukupnom broju gostiju i broju noćenja na nivou Crne Gore, opština Pljevlja učestvuje sa zanemarljivim brojem (0,3% i 0,1% respektivno u 2019. godini). Tokom 2021. godine na području opštine Pljevlja u privatnom smještaju boravilo je 4.359 gostiju s ostvarenih 18.822 noćenja. Prema raspoloživim podacima iz Turističke organizacije Pljevlja do kraja oktobra 2022. godine u privatnom smještaju boravilo je 2.187 gostiju s ostvarenih 8.526 noćenja, a u kolektivnom smještaju (hoteli) boravilo je 2.465 gostiju s ostvarenih 4.786 noćenja.

Tabela 89. Ostvareni dolasci i broj noćenja turista

DOLASCI TURISTA I OSTVARENA NOĆENJA U OPŠTINI PLJEVLJA						
Vrsta smještaja	2019.		2020.		2021.	
	Dolasci turista	Broj noćenja	Dolasci turista	Ostvarena noćenja	Dolasci turista	Ostvarena noćenja
Kolektivni smještaj (hoteli i slični smještajni kapaciteti)	4.644	8.237	1.542	2.068	2.068	4.228
Privatni smještaj	3.386	6.892	1.711	2.291	2.291	14.594
UKUPNO	8.030	15.129	3.253	4.359	4.359	18.822

Tabela 90. Ostvareni prihodi od turizma za period 2019–2021.

OSTVARENI PRIHODI OD TURIZMA/PUTOVANJA I NAMJENSKI PRIHODI TO PLJEVLJA			
PRIHODI (u eur)	2019.	2020.	2021.
Prihodi od boravišne takse	6.746,63	598,72	225,30
Prihodi od članskog doprinosa	40.93791	14.132,66	6.978,84
Ukupni namjenski prihodi	47.684,54	14.726,78	7.204,14

Na osnovu predstavljene statistike, jasno je da se turizam u Pljevljima još uvijek oporavlja od pandemije kovid-19 izazvane koronavirusom.

Veliki prostor ruralnog područja nije dovoljno pokriven turističkom infrastrukturom, pogotovo u brdsko-planinskom području. Na čitavom području opštine markirane su biciklističke i planinarske staze u ukupnoj dužini od oko 250 km, što predstavlja izuzetnu osnovu za razvoj turizma zasnovanog na aktivnom odmoru u prirodi, kroz aktivnosti vožnje bicikla, pješaćenja i planinarenja. Velike su mogućnosti razvoja turizma u ruralnim područjima u obliku agro-turizma i eko-turizma, što bi moglo postati dopunska ponuda u seoskim domaćinstvima. Kako je to prepoznato u glavnom strateškom dokumentu Opštine, ponuda kulturnog turizma bila bi značajno ojačana ulaganjem u razvoj starih zanata, a i etnogastronomije kao posebnog aspekta kulturne baštine.

82 Izvor: UDRUŽENA SEOSKA DOMAĆINSTVA CRNE GORE, <https://www.ruralholiday.me/>

Planina Ljubišnja ispunjava sve uslove da se šire područje te planine proglasi regionalnim parkom. Ljubišnja ima izuzetne uslove za izgradnju skijališta i razvoj ljetnjeg planinskog, avanturističkog, rekreativnog, zimskog i lovnog turizma. Lovište „Ljubišnja“ s autohtonim vrstama divljači i izgrađenim lovačkim domom, predstavlja još jedan od značajnih turističkih resursa. Posljednjih godina, angažovanjem nevladinog sektora i uz podršku lokalne samouprave, učinjeni su prvi koraci na valorizaciji ovog lokaliteta. Markirano je i obilježeno 64,4 km planinarskih staza, a u izgradnji su i dva planinarska doma. Prepreku valorizaciji svih potencijala na planini Ljubišnji predstavlja loša saobraćajna povezanost.

Izgradnjom dionice magistralnog puta Bijelo Polje – Đurđevića Tara, od Vrulje do Mijakovića otvara se mogućnost razvoja svih vrsta turizma kompletnog područja Vrulje i Maoča. Značaj dodatno osnažuje i blizina Nacionalnog parka „Durmitor“, rijeke Tare i mosta na Tari. Kosanica i šire okruženje, zajedno s kanjonom Tare okružena je izvanrednim prirodnim ljepotama, dobrim saobraćajnim vezama i pruža dobre uslove za razvoj eko-turizma, agro-turizma i sportsko-rekreativnog turizma. Takođe, selo Bobovo, koje se nalazi na obodima kanjona rijeke Tare i Drage i područje planine Kovač, imaju izuzetne potencijale za razvoj rekreativnog, zdravstvenog i lovnog turizma. Selo Metaljka, na obroncima planine Kovač, bilo je početkom 20. vijeka jedna od najznačajnijih vazdušnih banja na ovim područjima, te ima dobre uslove za klimatsko liječilište. Na području Kozice i doline Kozičke rijeke značajno je očuvana prirodna sredina s obiljem raznovrsnih šuma i većim brojem vodotoka i izvora. Ovdje se nalaze i ostaci srednjovjekovne tvrđave grada Koznika (raskršće srednjovjekovnih puteva) u čijem se podnožju nalaze ostaci rudnika gvožđa iz tog perioda, kao i ostaci srednjovjekovnog manastira. Na tom području do sada je markirano 20 km planinarskih staza i izvedeni su radovi na čišćenju ostataka pomenute tvrđave-grada.

U svim ovim područjima potrebno je obezbijediti potrebnu infrastrukturu i smještajne kapacitete, kako u organizovanom seoskom smještaju (u domaćinstvima), tako i u objektima koji se mogu izgraditi u turističke svrhe (obnova zapuštenih objekata, pansioni, planinarske kuće, eko sela i sl.). Prepoznavanje tipičnih lokalnih jela koja se pripremaju na tradicionalan način u određenim krajevima opštine, može voditi ka njihovoj valorizaciji i uključivanju u ugostiteljsku ponudu kroz definisanje turističkih staza poput: putevi sira, putevi meda i sl.

Rijeka Čehotina ima sve predispozicije za razvoj ribolovnog turizma kao i za razvoj sportsko-rekreativnog turizma na vodi. Tok Čehotine je raznolik što omogućuje ribolovcima atraktivnost i garantuje dobar ambijentalni doživljaj. Naročito su atraktivne lokacije nizvodno od Pljevalja. Na toku Čehotine možemo izdvojiti dva Fly Fishing revira: Rabbitlje i Voloder. Atrakciju na oba revira čini to što je zastupljena samo autohtona i potpuno divlja riba: lipljen, pastrmka i mladica. Na Čehotini postoji i akumulacija – Otilovičko jezero, bogato potočnom pastrmkom, klenom, škobaljcem, ali i mladicom. Jezero je pogodno za ribolov s obale i za ribolov iz čamca. Nalazi se na 5 km uzvodno Čehotinom od Pljevalja, a dugo je oko 11 km. Iako je vještačko, uspjelo je da se uklopi u ambijent, ima dosta vijadukta i krivina, što je vrlo zanimljiva pojava u prirodi.

Podršku promociji turističkih kapaciteta u oblasti lovnog i ribolovnog turizma opštine svojim aktivnostima obezbjeđuju nevladina udruženja sportsko-ribolovna društva „Lipljen“ i „Ipon“ i Udruženje lovaca Pljevlja.

Borovičko jezero nalazi se na 6 km od Pljevalja, a od glavnog magistralnog puta Pljevlja – Đurđevića Tara, udaljeno je svega 300 metara. Površina jezera je oko 22 ha, a dubine je od 1 m do 40 m. To mjesto ima potencijal da postane zona sporta i rekreacije, s pratećim sadržajima, sistemom pješačkih staza i bogato uređenim i ozelenjenim površinama, koje bi se u daljem periodu koristilo kao gradsko izletišta. Planom je predviđeno formiranje kompleksa sportskih terena, vizitiring centar s pratećim sadržajima centralnih i komercijalnih djelatnosti uz uređenje i urbano opremanje ukupnog prostora sa sistemom pješačkih staza i bogatim ozelenjavanjem. Uređenje ovog lokaliteta predstavlja potencijal i za razvoj ribolovnog turizma.

U kontekstu ostvarenja opšteg strateškog cilja Opštine Pljevlja koji podrazumijeva očuvanje istorijskog, vjerskog i kulturnog nasljeđa, kroz zaštitu materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa, u registru Zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore, u Opštini su evidentirani dva spomenika kulture I kategorije (spomenici od izuzetnog značaja), kao i četiri spomenika kulture II kategorije (spomenici od velikog značaja). Tokom 2020. godine započet je proces eksproprijacije dijela parcela ispod kojih se, prema validnim pretpostavkama, nalaze ostaci centra antičkog grada.

12.4 Razvijenost saobraćajne infrastrukture

Na teritoriji opštine Pljevlja jedini vid saobraćaja je drumski saobraćaj. Javni putevi na teritoriji opštine kategorisani su na magistralne puteve, regionalne puteve i lokalne puteve. Pored javnih, u Pljevljima postoji i mreža nekategorisanih puteva koju čine seoski, poljski i šumski putevi, putevi na nasipima za odbranu od poplava i sl. Jedini magistralni put na teritoriji opštine Pljevlja je M-8 koji se pruža u pravcu istok – zapad, od granice Republike Srbije preko Mihailovice, Pljevalja do Gradca. To je najfrekventnija saobraćajnica i teritorijom opštine pruža se u dužini od 36,3 km. Najveći procenat ostvarenog saobraćaja odnosi se na teretni saobraćaj koji se odvija isključivo drumskim saobraćajnicama.

Osnovni regionalni pravci su Regionalni put R-3 (Pljevlja – Metaljka) u dužini od 39,7 km, pruža se u pravcu sjeverozapada od Pljevalja ka granici s Bosnom i Hercegovinom, dok se jedan krak puta R-3 odvaja ka istoku, od Dajevića Hana ka Čemernu (granica s Republikom Srbijom). Regionalni put R-4 pruža se od Pljevalja do Đurđevića Tare i dalje ka Mojkovcu. Regionalni put R-10 pruža se od Slijepač mosta preko Vrulje do Trlice u dužini od oko 29,6 km. Regionalni put R-21 pruža se u pravcu istok – zapad, u nastavku magistralnog puta M-8 od Gradca preko Porosa do Šule u dužini od 10,8 km. Na samoj granici opštine od regionalnog puta Pljevlja – Mojkovac (R-4) odvaja se regionalni put Đurđevića Tara – Žabljak – Šavnik – Nikšić (R-5).

Putna mreža opštine Pljevlja je nerazvijena u poređenju s drugim opštinama u Crnoj Gori i opštinama iz susjednih zemalja. Najbliži aerodromi su Podgorica i Tivat. Najbliža željeznička pruga opštini Pljevlja je pruga Beograd – Bar. Iako se mnogo puta najavljivala izgradnja željezničke pruge od Bijelog Polja do Pljevalja, taj projekat nije prepoznat ni u Strategiji razvoja saobraćaja u Crnoj Gori za period od 2019. do 2035. godine, koja je izrađena i usvojena u 2019. godini.

Posljednjih godina građani Pljevalja ostali su bez organizovanog autobusnog prevoza ne samo u lokalnom već i u međugradskom prevozu. Trenutno postoji međugradski prevoz između Pljevalja i Žabljaka od šest polazaka dnevno, zahvaljujući tome što brojni prevoznici preko Žabljaka održavaju linije prema Nikšiću i Podgorici. Ka primorskim gradovima postoji jedna linija preko Mojkovca i Kolašina. Kad su u pitanju susjedne opštine: Bijelo Polje, Priboj ili Foča, nema autobusnog prevoza. Do Prijepolja je moguće jednom dnevno otići autobusom, jer još uvijek postoji autobuska linija Pljevlja – Novi Sad. Slična je situacija i sa Čajničem, jer autobusi svaki drugi dan u nedjelji iz Pljevalja saobraćaju do Sarajeva. Inače, Pljevlja su do prije 15 godina imala najbolju autobusknu povezanost sa susjednim opštinama i sa svim bitnim centrima u regionu.

Slijedi detaljan pregled trenutno aktivnih saobraćajnih linija:

Tabela 91. Aktivne linije u međunarodnom i međugradskom saobraćaju

Aktivne linije u međunarodnom saobraćaju Pljevlja – Prijepolje – Nova Varoš – Užice – Čačak – Gornji Milanovac – Beograd – Novi Sad		
Red vožnje	Prevoznici	Stalna linija/sezonska linija
12:45 – 21:20	Banbus d. o. o.	stalna linija

Aktivne linije u međunarodnom saobraćaju Pljevlja – Čajniče – Goražde – Sarajevo		
Red vožnje	Prevoznici	Stalna linija/Sezonska linija
07:00 – 12:15	In Turist d. o. o.	svaki drugi dan u nedjelji

Aktivne linije u međugradskom saobraćaju Pljevlja – Žabljak – Šavnik – Nikšić – Danilovgrad – Podgorica		
Red vožnje	Prevoznici	Stalna linija/sezonska linija
05:00 – 8:30	Radulović d. o. o.	stalna linija
6:15 – 9:45	Stanišić d. o. o.	stalna linija
7:20 – 11:15	Radulović d. o. o.	stalna linija
10:45 – 14:56	Radulović d. o. o.	stalna linija
12:00 – 16:12	Stanišić d. o. o.	stalna linija
15:23 – 19:30	Radulović d. o. o.	stalna linija

Aktivne linije u međugradskom saobraćaju Pljevlja – Mojkovac – Kolašin – Podgorica – Cetinje – Budva – Tivat – Kotor		
Red vožnje	Prevoznici	Stalna linija/sezonska linija
12:05 – 18:02	Vot Turist d. o. o.	stalna linija

Trenutno su na teritoriji Pljevalja aktivne četiri linije. Lokalna samouprava subvencionise troškove prevoza u prigradskom saobraćaju za učenike i penzionere.

Tabela 92. Aktivne linije u prigradskom saobraćaju

Aktivne linije u prigradskom saobraćaju	Prevoznici
Pljevlja – Šula	Radulović d. o. o.
Pljevlja – Zekavice	In Turist d. o. o.
Pljevlja – Vodno	Registarski prevoznik Gačević
Pljevlja – Vraca	Registarski prevoznik Marić

Ukupan broj auto-taksi prevoznika koji su registrovani za prevoz putnika u lokalnom drumskom saobraćaju je 38 (pet taksi udruženja i 33 preduzetnika) s ukupno 97 vozila (broj izdatih izvoda iz licence za pojedinačna vozila). Prema raspoloživim podacima iz Sekretarijata za privredu opštine Pljevlja, registrovano je devet vozila za linijski i prigradski prevoz, dok je ukupan broj registrovanih prevoznika za prevoz tereta 2, i to s ukupno 10 vozila za prevoz tereta. Broj registrovanih prevoznika za prevoz za sopstvene potrebe je 51 s ukupno registrovanih 137 vozila.

Održavanje mreže lokalnih puteva je u nadležnosti Sekretarijata za uređenje prostora opštine Pljevlja i Javnog preduzeća za održavanje i zaštitu lokalnih puteva Pljevlja. Iako je prioritet lokalne samouprave unapređenje stanja putne infrastrukture, s namjerom da se podigne kvalitet života građana i stvore uslovi za dinamičan razvoj Pljevalja, glavni izazov u održavanju lokalne putne mreže je zastarjela mehanizacija i veliki troškovi održavanja, pa su u zimskom periodu lokalni putni pravci često zavijani i neprohodni, usljed čega je stanovništvo ruralnog područja u nemogućnosti da zadovolji svakodnevne potrebe.

Na području opštine markirane su biciklističke i planinarske staze u ukupnoj dužini od oko 250 km, što predstavlja izuzetan potencijal za razvoj turizma zasnovanog na aktivnom odmoru u prirodi, kroz aktivnosti vožnje bicikla, pješaćenja i planinarenja. Treba nastaviti s radom na promociji, a jedan od načina promocije je manifestacija „Biciklijada“. U užem centru grada nalaze se pješaćke zone (u Ulici kralja Petra I i na Trgu Đorđa Peruničića). Rekonstrukcijom su stvorene savremene pješaćke zone a poboljšali su se i uslovi za bezbjedno odvijanje pješaćkog saobraćaja. U prethodnom periodu ulagalo se u izgradnju pješaćkih površina, lokalna uprava je u toku 2019. godine izgradila i adaptirala više od 1.218 m velikih i 653,30 m malih ivičnjaka, a asfaltirano je 2.066 m² trotoara. Opština Pljevlja raspisala je u maju 2022. godine tender za asfaltiranje kolovoznih i pješaćkih površina na gradskim saobraćajnicama za što je izdvojeno 500.000 eura – dvostruko više nego 2021. godine.

13. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

JP VODOVOD PLJEVLJA održava vodovod u Pljevljima. U sušnom periodu gradu se plasira oko 140 l/sec, a u kišnom djelu godine oko 200 l/sec. Ukupna dužina cjevovoda iznosi 73.904 m. Rezervoarskog prostora ima ukupno 4.000 m³.

Vodosnabdijevanje grada Pljevlja vrši se sa više vodoizvorišta, što čini sistem vodosnabdijevanja izuzetno složenim i kompleksnim za održavanje. U cilju poboljšanja kvaliteta vode i pouzdanosti vodosnabdijevanja, a takođe i očuvanja resursa pitke vode, realizovano je nekoliko važnih investicionih projekata, između ostalog i sljedeći:

- Tokom 2021. godine završeni su radovi na rekonstrukciji postojećeg postrojenja za preradu pitke vode Pliješ vrijedni 900.000 eura. Započeti su radovi na izgradnji postrojenja Bogiševac u vrijednosti preko 400.000 eura.
- U 2022. godini planirano je da se počne s radovima na novom postrojenju Pliješ vrijednosti preko 2,8 miliona eura, za preradu jezerske vode iz akumulacije Otilovići, koje finansira država, kao i izvođenje radova na postrojenju Breznica u vrijednosti 1,7 miliona eura, s tim da je pola novca obezbijeđeno iz državnog budžeta. Pored investicija u prerađivačke kapacitete i primarnu distributivnu mrežu, opština Pljevlja planira i realizaciju projekata na rekonstrukciji i izgradnji sekundarne distributivne mreže u gradu.

Ukupna dužina izgrađene kanalizacione mreže na nivou grada je 56 km od čega 7 km atmosferske kanalizacije što iznosi nekih 12% izgrađene atmosferske kanalizacije. U tom pogledu opština Pljevlja je malo ispod nacionalnog prosjeka od 20%.

U toku 2019. godine završena je izgradnja Postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i glavni gradski kolektor, što je jedan od najznačajnijih infrastrukturnih projekata iz oblasti upravljanja otpadnim vodama. Ne postoji zadovoljavajući katastar postojeće kanalizacione mreže, te je, čak i pored brojne tehničke dokumentacije, teško utvrditi preciznu sliku kanalizacionog sistema. Kanalizacioni sistem centralnog jezgra grada ucrtan je u Geografsko informacioni sistem – GIS, koji je potrebno ažurirati i dopuniti novoizgrađenom mrežom.

Jedan od prioriteta opštine je razdvajanje fekalne i atmosferske kanalizacije, kao i rekonstrukcija primarne i sekundarne kanalizacione mreže, što će doprinijeti boljem funkcionisanju novoizgrađenog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Upravljanje otpadnim vodama jedno je od najbitnijih pitanja koje je potrebno rješavati u budućem periodu. Izazov predstavlja obezbijediti sredstva za realizaciju većih projekata od kojih zavisi funkcionisanje sistema za odvod otpadnih voda. Do sada je, u okviru prve faze, izgrađeno Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda Židovići vrijednosti šest miliona eura (3,5 miliona eura grant EU), kao i glavni dovodni kolektor vrijednosti preko milion eura (grant EU). U toku je priprema druge faze projekta rekonstrukcije i izgradnje fekalne i atmosferske kanalizacije procijenjene vrijednosti preko sedam miliona eura. Na teritoriji opštine, javnom rasvjetom pokriveno je urbano gradsko područje, uključujući i prigradska naselja Gradac, Šula i Odžak sa oko 1.480 rasvjetnih tjela. Upravljanje javnom rasvjetom povjereno je komunalnom preduzeću DOO ČISTOĆA PLJEVLJA. Kako je javna rasvjeta, zbog starosti i zastarjele tehnologije, okarakterisana u dosta lošem stanju, tokom 2019. i 2020. godine za nabavku opreme i potrošnog materijala, izgradnju nove i održavanje postojeće javne rasvjete izdvojena su sredstva u iznosu od oko 82.107,48 eura.⁸³

⁸³ Izvještaji o radu predsjednika Opštine Pljevlja i radu organa uprave i službi Opštine Pljevlja za 2019. i 2020. godinu

Također, UNDP je pružio finansijsku i implementacionu podršku za sprovođenje mjera energetske efikasnosti, gdje je izvršen energetski pregled i utvrđeno tačno stanje sistema javne rasvjete, dat je pregled optimalnih i najboljih tehničkih rješenja, kao i prijedlog modela finansiranja projekta rekonstrukcije i modernizacije javne rasvjete.

Od ostalih infrastrukturnih projekata realizovano je ili je u fazi realizacije više projekata, od kojih su najznačajniji:

- Tokom 2020. i 2021. godine lokalna samouprava finansirala je da se na 11 javnih objekata s preko 7.500 m² poslovnog i stambenog prostora, ugradi više od 9.000 m² nove energetski efikasne fasade. U ranijem periodu rekonstruisana je fasada na zgradi Skupštine opštine, Pljevaljska zgrada DPO (društveno političkih organizacija), objekta Sekretarijata za privredu i Državnih fondova, tako da su svi objekti u kojima funkcionišu organi lokalne uprave, energetski efikasni.
- Energetski pregled javnih objekata i objekata za kolektivno stanovanje koji se griju iz kotlarnice u Skerlićevoj ulici u cilju smanjenja količine toplotne energije potrebne za grijanje, s obzirom na to da postrojenje u Skerlićevoj ulici značajno doprinosi povećanju zagađenja.
- Izrada Izvještaja o energetskom pregledu za svaku zgradu i sprovođenje mjera energetske efikasnosti kroz subvencionisanje termoizolacije fasada, zamjene spoljnje stolarije, nabavke peći i kotlova na pelet.

Na osnovu Odluke o budžetu opštine Pljevlja za 2021. godinu i Sporazuma potpisanog između Opštine Pljevlja i programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) o realizaciji „Modela subvencionisanja mjera za povećanje energetske efikasnosti i smanjenje zagađenja u stambenom sektoru opštine Pljevlja“, izdvojeno je oko 230.000 eura za 84 subvencije, po osnovu objavljenog spiska o rezultatima javnog poziva u aprilu 2022. godine. Šest mjeseci kasnije, objavljen je Dopunski javni poziv u cilju povećanja broja korisnika kojima će se pružiti finansijsko-tehnička podrška.

14. ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE I ODRŽIVO UPRAVLJANJE PRIRODNIM RESURSIMA

Lokalna samouprava nedavno je usvojila „Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine opštine Pljevlja za period 2022–2026“, a koji je izradila opštinska Služba za zaštitu životne sredine. Kroz lokalni akcioni plan prepoznato je više operativnih ciljeva po pitanju vazduha, vode, zemljišta, upravljanja otpadom, biodiverziteta, gradskih zelenih površina i energetske efikasnosti.

Vazduh – operativni ciljevi

- Smanjenje nivoa zagađenosti vazduha u opštini Pljevlja
- Unapređenje praćenja kvaliteta vazduha

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none"> • Usvojeni su propisi za sprovođenje zakona o industrijskim emisijama. • Donijet je Plan kvaliteta vazduha za opštinu Pljevlja i Akcioni plan za opštinu Pljevlja u slučaju prekoračenja ili rizika od prekoračenja praga upozoravanja za sumpor-dioksid. • U cilju procjene uticaja površinskog kopa „Potrlica“, odlagališta otkrivke „Jagnjilo“ i dijela saobraćajnice za transport uglja na kvalitet vazduha vršena su mjerenja suspendovanih čestica PM 10, kao i analiza istih na sadržaj teških metala (Pb, As, Cd, Ni) i benzo(a)pirena u njima. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sprovođenje projekta ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja • Optimizacija elektrostatičkog filtera TE Pljevlja • Izgradnja glavnog magistralnog toplovoda • Izgradnja primarne i sekundarne mreže u funkciji toplifikacije grada • Izgradnja sistema za otprašivanje – Rudnik uglja i Gradir Montenegro d. o. o. • Promocija korišćenja alternativnih goriva za vozila i eko mobilnost • Postavljanje novih eko punionica za električna vozila • Redovno održavanje i kalibracija mjernih instrumenata i ostale opreme za praćenje kvaliteta vazduha • Dalje unapređenje stranice sajta Agencije za monitoring kvaliteta vazduha • Postavljanje mjerne stanice koja prati uticaj industrijskog zagađenja na kvalitet vazduha u blizini TE Pljevlja

Zemljište – operativni ciljevi

- Sprečavanje povećanja koncentracije zagađenja zemljišta na teritoriji opštine Pljevlja koja potiču od aktivnosti u oblastima industrije i rudarstva

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none"> • Uzorkovanje zemljišta – ispitivanje opasnih i štetnih materija na zemljištu na području opštine Pljevlja • Započeta remedijacija kasete 2 – deponije pepela i šljake „Maljevac“ • Sanacija flotacijskog jalovišta Gradac • Rekultivacija u dijelu PK „Potrlica“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Rekultivacija degradiranog zemljišta u skladu sa zakonskim obavezama • Nastavak odlaganja (kasetni sistem) na deponiji Maljevac, uz faznu rekultivaciju kasete, sve do konačne remedijacije ove lokacije • Rekultivacija flotacijske jalovine (II faza) Rudnika olova i cinka „Šuplja stijena“ • Tehnička i biološka rekultivaciju na spoljašnjem odlagalištu „Jagnjilo“ i „Grevo“ i unutrašnjih odlagališta u PK „Potrlica“. • Rekultivacija bivših kopova u Šumanama

Voda – operativni ciljevi

- Unapređenje kvaliteta vode/vodenih tokova na teritoriji opštine Pljevlja
- Poboljšanje kvaliteta pijaće vode

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none">• Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i glavni gradski kolektor	<ul style="list-style-type: none">• Rekonstrukcija vodovodne mreže, izgradnja postrojenja za preradu jezerske vode akumulacije „Otilovići“• Izgradnja postrojenja za prečišćavanje pitke vode Breznica i Bogiševac, kao i glavnog cjevovoda Brdo Pliješ – gradska zona• Rekonstrukcija glavnog dovoda sirove vode Potpeć/PPV Pliješ s povratnim cjevovodom• Rekonstrukcija distributivnog sistema gradskog vodovoda• Rješavanje problema otpadnih voda s izgradnjom taložnika iz Rudnika uglja• Regulacija korita rijeka Čehotine i Breznice• Rješavanje problema Mjedničkog potoka• Rješavanje komunalnog odlaganja otpada na obalama rijeka

Upravljanje otpadom – operativni ciljevi

- Uspostavljanje funkcionalnog sistema upravljanja otpadom na teritoriji opštine Pljevlja

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none">• Infrastruktura u oblasti upravljanja otpadom gradi se u skladu s Lokalnim planom upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom• Odlaganje flotacijske jalovine (II faza) Rudnika olova i cinka „Šuplja stijena“• Postavljanje posuda (kante i kontejneri) za prikupljanje komunalnog otpada po zonama	<ul style="list-style-type: none">• Izrada Lokalnog plana upravljanja komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom za 2024. godinu, na osnovu očekivanog Državnog plana upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period 2023–2028, koji će obuhvatiti sve vrste otpada u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom.• Izgradnja transfer stanice s reciklažnim centrom• Uspostavljanje sistema za separatno sakupljanje komunalnog otpada na mjestu nastanka• Uspostavljanje sistema zbrinjavanja i prerade biološki razgradivog otpada• Otvaranje kompostišta na odlagalištu Jagnjilo• Rješavanje problema deponije drvnog otpada Korporacije „Vektra Jakić“• Saniranje neuređenih odlagališta otpada• Podizanje svijesti javnosti u oblasti upravljanja komunalnim i neopasnim otpadom

Biodiverzitet – operativni ciljevi

- Uspostavljanje održivog modela upravljanja i zaštite postojećeg biodiverziteta na teritoriji opštine Pljevlja

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none"> • Monitoring biodiverziteta pojedinih lokaliteta na Ljubišnji, u slivu Čehotine i vodotoka Voloder • Monitoring biodiverziteta flore na području Ljubišnje – Popov do • Istraživanja biodiverziteta na području gornjeg toka Čehotine, Gradskog parka i Biserke za potrebe izrade studija zaštite 	<ul style="list-style-type: none"> • Proglašenje parka prirode Gornji tok Čehotine • Povećanje otpornosti šuma i smanjenje ugroženosti šuma od šumskih požara, zaštita šuma od bolesti i štetočina • Stavljanje pod zaštitu zbog svojih karakteristika i starosti stabla lipe u Odžaku, munike u selu Ljutići, hrasta u selu Brvenica, a u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode • Uspostavljanje održivog modela eksploatacije šumskog bogatstva na Ljubišnji je prioritet u cilju zaštite ove planine, kroz proglašenje Parka prirode Ljubišnja, a u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode • Priprema Plana mjera i programa praćenja stanja životne sredine koji treba da se sprovodi sve do okončanja ekološke rekonstrukcije I bloka TE Pljevlja • Proizvodnja autohtonih salmonidnih vrsta riba u mrestilištu na rijeci Breznici i aktivnosti na poribljavanju u cilju remedijacije rijeke Čehotine nakon pomora ribe 2019. godine • Edukacija i prosvjećivanje ljudi o potrebi očuvanja biodiverziteta preko aktivnosti NVO sektora. • Stavljanje pod zaštitu određenih područja (Gradski park i planina Ljubišnja) • Spriječiti invazivne strane vrste u kopnenim i vodnim ekosistemima, u saradnji s ribolovačkim i lovačkim društvima • Borba protiv krivolova i trgovine zaštićenim vrstama • Izrada Plana valorizacije rijeke Čehotine u cilju očuvanja ribljeg fonda i razvoja ribolovnog turizma već je pokrenuta od strane SRK „Lipljen“. • Izrada Lokalnog akcionog plana za biodiverzitet opštine Pljevlja za četvorogodišnji period • Aktivnosti na uklanjanju ili smanjenju negativnih uticaja brana ili barijera u vodnim ekosistemima

Gradske zelene površine – operativni ciljevi

- Definisane i uspostavljanje sistema kvalitetnog upravljanja zelenim površinama u gradskom području Opštine Pljevlja

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none"> • Pošumljavanje okolnih, potpuno ogoljelih brda i podizanje zelenih površina unutar urbanog dijela naselja • Obnavljanje gradskih parkova i formiranje novih zelenih površina • Ozelenjavanje Spomen parka Stražica 	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada Katastra gradskih zelenih površina • Obnavljanje gradskih parkova i formiranje novih zelenih površina • Rekonstrukcija Gradskog parka • Valorizacija zelenog masiva Stražice s novim sadržajima za rekreaciju građana i odmor • Uređenje šuma urbane zone • Podizanje novih drvoreda • Izgradnja novih dječijih i sportskih igrališta • Uređenje obala rijeke Breznice i Čehotine

Energetska efikasnost – operativni ciljevi

- Izgradnja potrebnih kapaciteta za uspostavljanje održivog sistema energetske efikasnosti

REALIZOVANO	PLANIRANO
<ul style="list-style-type: none">• Subvencionisanje nabavke ekološki prihvatljivog energenta – peleta,• Izrada Izvještaja o detaljnim energetske pregledima objekata• Ugradnja termofasada u objektima koje koriste organi lokalne i državne uprave, kao i objektima kolektivnog stanovanja koji se griju iz kotlarnice u Skerličevoj ulici ili imaju mogućnost da se priključe na grijanje iz navedene kotlarnice	<ul style="list-style-type: none">• Nastavak subvencionisanja nabavke peleta• Zamjena postojeće ulične rasvjete energetske efikasnom rasvjetom• Nastavak sprovođenja mjera energetske efikasnosti stambenih i poslovnih objekata• Prestanak rada svih kotlarnica i smanjenje broja individualnih ložišta• Zamjena uređaja za grijanje i mjere energetske efikasnosti (EE) u sektoru domaćinstva i javnom sektoru• Izrada Lokalnog akcionog plana (SECAP) za energetske i klimatski razvoj

Zdravstvena zaštita na području opštine Pljevlja organizovana je kroz JZU Opšta bolnica Pljevlja, JZU Dom zdravlja Pljevlja i Zavod za hitnu i medicinsku pomoć.

JZU Opšta bolnica Pljevlja je ustanova sekundarnog nivoa zdravstvene zaštite u Crnoj Gori koja timskim radom uz maksimalno korišćenje raspoloživih resursa, i uz kontinuirano unapređenje kvaliteta rada putem sprovođenja planiranih aktivnosti usklađenih s nacionalnom zdravstvenom politikom i potrebama stanovništva, i uz primjenu savremenih medicinsko-kliničkih tehnologija, pruža izvrsnost zdravstvenih usluga kako u sferi dijagnostike tako i u ambulantno-polikliničkom i stacionarnom liječenju pacijenata.

JZU Opšta bolnica Pljevlja postoji od 1991. godine. Od osnivanja pa do danas, ova ustanova se trudi da svojim radom i kvalitetom pruža kvalitetnu zdravstvenu zaštitu stanovništvu, u skladu sa svojim mogućnostima i prilagođavajući je potrebama. JZU Opšta bolnica Pljevlja nosilac je planskih i programskih zadataka bolničke zdravstvene zaštite stanovništva na području opština Pljevlja i Žabljak.

Specijalistička i bolnička zdravstvena zaštita stanovništva pruža se iz oblasti:

- Interne medicine sa zaraznim bolestima
- Dječijih bolesti
- Opšte hirurgije s ortopedijom i urologijom
- Akušerstva i ginekologije.

U sastavu Opšte bolnice organizovano rade i specijalističke ambulante:

- Internistička
- Hirurška
- Ortopedska
- Dermatološka
- Urološka
- Oftalmološka
- Neurološka
- Infektološka
- Otorinolaringološka
- Biohemijsko-hematološka laboratorija
- Služba za hemodijalizu
- Ultrazvučna dijagnostika
- Fizikalna terapija
- CT dijagnostika.

Plan reforme i poboljšanja rada Opšte bolnice u Pljevljima zasniva se na projektu unapređenja, upravljanja u sistemu zdravstva u Crnoj Gori, koji je donijet 2011. godine. Plan reforme bazira se na potrebama rješavanja prostornog kapaciteta, kadrovskog, objekata infrastrukture i sekundarne infrastrukturne mreže, aparature i sredstava za dijagnostiku i terapiju. Pored kadrovskih pitanja, jedan od gorućih problema je dotrajalost infrastrukturnih objekata. Opšti ciljevi bazirani su na unapređenju kvaliteta i bezbjednosti zdravstvene zaštite, optimizaciji bolničkog sektora, kako bi se racionalizovalo korišćenje raspoloživih resursa i ostvarile uštede koje će biti reinventirane u sistem bolnice.

Pod ovim se podrazumijeva ograničavanje rasta troškova, promovisanje kvaliteta i efikasnosti pružanja usluga i racionalnog korišćenja resursa. Za finansijsku održivost zdravstvenog sistema Opšte bolnice Pljevlja neophodno je i poboljšanje kvaliteta zdravstvenih usluga, revizija i racionalizacija medicinskih i nemedicinskih troškova.

U okviru Doma zdravlja postoji osam ambulanti raspoređenih po seoskim naseljima. Dom zdravlja u Pljevljima, pored primarne zdravstvene zaštite za stanovništvo opštinskog centra, Mjesna zajednica (MZ) Gotovuša, MZ Kruševo, MZ Crljenica, MZ Odžak, MZ Zabrdje, MZ Golubinja, MZ Moćevac, MZ Centar i MZ Ševari, posjeduju i specijalističke službe za stanovništvo cjelokupne teritorije opštine.

Budući da opštine Pljevlja i Žabljak pokrivaju veliku teritoriju, uz nepovoljne klimatske uslove (duga zima i neprohodni putevi) transport bolesnika do Kliničkog centra Crne Gore veoma je otežan. U težnji da se trajno zadovolji potreba stanovništva opštine Pljevlja za kvalitetnom zdravstvenom zaštitom, neophodno je pristupiti realizaciji projekta izgradnje nove zgrade bolnice.

Na području opštine Pljevlja postoji jedna apoteka u državnom vlasništvu i nekoliko apoteka u privatnom vlasništvu od kojih su dvije apoteke dio mreže privatnih zdravstvenih ustanova.

Opština Pljevlja sufinansira proces medicinski potpomognute oplodnje. Za sredstva se mogu prijaviti svi bez obzira na bračno stanje, odnosno poziv se odnosi na bračne i vanbračne partnere, ali i žene koje ne žive u bračnoj odnosno vanbračnoj zajednici, a koji sredstva za postupak ne mogu ostvariti na teret Fonda za zdravstveno osiguranje Crne Gore. Sredstvima Opštine sufinansira se do 80% troškova, a najviše 2.000 eura u zemlji i do 60% troškova, a najviše 4.000 eura za postupak u inostranstvu.⁸⁴

15.1 Javno zdravlje

Podaci o obolijevanju i umiranju u opštini Pljevlja, a u skladu s evidencijama u zdravstvu i raspoloživim zdravstveno-statističkim podacima vode se u Institutu za javno zdravlje Crne Gore. Pregled podataka o kancerogenim oboljenjima, respiratornim i mentalnim kod djece i odraslih, po polu za opštinu Pljevlja i ukupno na nivou Crne Gore dati su na osnovu informacionog sistema primarne zdravstvene zaštite, odnosno na osnovu evidentiranih posjeta pacijenata Domu zdravlja⁸⁵.

Iako se navedene bolesti nalaze se u samom vrhu svjetskih zdravstvenih problema, na zdravstveno stanje stanovništva utiču mnogi činioci: životno okruženje, sistem zdravstvene zaštite stanovništva, način ponašanja pojedinca, porodice i/ili društvene zajednice i mnogobrojni nasljedni faktori. Faktori iz životne sredine u značajnoj mjeri direktno ili indirektno, utiču na zdravlje. Među registrovanim oboljelima (u kategorijama novoevidentirani i broj svih pacijenata koji su se javili) primjetno je povećanje broja oboljelih, posebno kod bolesti sistema za disanje.

⁸⁴ <https://pljevlja.me/opstina-pljevlja-sa-ciljem-povecanja-nataliteta-sufinansira-sa-20-000-eura-medicinski-potpomognutu-oplodnju/>

⁸⁵ Podaci iz javnih registara pojedinih bolesti nijesu ažurni ili se još uvijek ne vode putem registra da bi se mogao dati egzaktn podatak. Kako je izabrani doktor prvi kontakt pacijenta sa sistemom zdravstvene zaštite, koji je zadužen i za kasnije praćenje pacijenta kroz propisivanje terapije i njegu, podaci su dati na način kako je prethodno navedeno. Podaci, kao takvi, predstavljaju procijenjeni broj ukupno oboljelih i novooboljelih.

Godina posmatranja	Broj pacijenata – Pljevlja									Broj pacijenata – Crna Gora			Učešće
	do 19 godina			20 + godina			Ukupno			Ukupno			
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.		1	1	107	76	183	107	77	184	1.687	1.552	3.239	5,68
2018.			0	112	102	214	112	102	214	1.871	1.710	3.581	5,98
2019.		1	1	110	98	208	110	99	209	1.859	1.749	3.608	5,79
2020.	1	1	2	71	68	139	72	69	141	1.638	1.567	3.205	4,40
2021.		1	1	85	78	163	85	79	164	1.777	1.572	3.349	4,90

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 94. Zloćudni tumori (C00-C97) – Broj svih pacijenata koji su se javili – prevalencija

Godina posmatranja	Broj pacijenata – Pljevlja									Broj pacijenata – Crna Gora			Učešće
	do 19 godina			20 + godina			Ukupno			Ukupno			
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.		2	2	293	291	584	293	293	586	4.756	6.141	10.897	5,38
2018.			0	303	322	625	303	322	625	4.990	6.519	11.509	5,43
2019.		1	1	315	319	634	315	320	635	5.201	6.821	12.022	5,28
2020.	1	2	3	272	299	571	273	301	574	5.024	6.646	11.670	4,92
2021.	1	3	4	266	297	563	267	300	567	5.142	6.772	11.914	4,76

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 95. Bolesti sistema za disanje (J00-J99) – Novoevidentirani – incidencija

Godina posmatranja	Broj pacijenata – Pljevlja									Broj pacijenata – Crna Gora			Učešće
	do 19 godina			20+ godina			Ukupno			Ukupno			
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.	495	534	1.029	868	1.092	1.960	1.363	1.626	2.989	43.961	51.602	95.563	3,13
2018.	454	454	908	906	1.049	1.955	1.360	1.503	2.863	46.360	54.472	100.832	2,84
2019.	418	423	841	784	1.021	1.805	1.202	1.444	2.646	45.959	53.049	99.008	2,67
2020.	294	232	526	1.163	1.065	2.228	1.457	1.297	2.754	42.115	43.306	85.421	3,22
2021.	350	351	701	1.835	1.742	3.577	2.185	2.093	4.278	52.340	54.942	107.282	3,99

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 96. Bolesti sistema za disanje (J00-J99) – Broj svih pacijenata koji su se javili – prevalencija

Godina posmatranja	Broj pacijenata – Pljevlja									Broj pacijenata – Crna Gora			Učešće
	do 19 godina			20 + godina			Ukupno			Ukupno			
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.	1.324	1.359	2.683	1.660	2.294	3.954	2.984	3.653	6.637	88.680	104.277	192.957	3,44
2018.	1.280	1.229	2.509	1.699	2.265	3.964	2.979	3.494	6.473	93.752	111.132	204.884	3,16
2019.	1.129	1.087	2.216	1.603	2.253	3.856	2.732	3.340	6.072	94.088	110.970	205.058	2,96
2020.	830	763	1.593	1.923	2.057	3.980	2.753	2.820	5.573	83.226	92.075	175.301	3,18
2021.	806	758	1.564	2.985	3.272	6.257	3.791	4.030	7.821	95.680	107.238	202.918	3,85

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 97. Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja (F00-F99) – Novoevidentirani – incidencija

Godina posmatranja	Broj pacijenata – Pljevlja									Broj pacijenata – Crna Gora			Učešće
	do 19 godina			20 + godina			Ukupno			Ukupno			
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.	28	10	38	130	197	327	158	207	365	4.142	5.213	9.355	3,90
2018.	16	11	27	158	228	386	174	239	413	4.539	5.926	10.465	3,95
2019.	24	17	41	157	216	373	181	233	414	4.101	5.259	9.360	4,42
2020.	19	14	33	121	141	262	140	155	295	3.417	4.085	7.502	3,93
2021.	26	8	34	117	176	293	143	184	327	3.813	4.613	8.426	3,88

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 98. Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja (F00-F99) – Broj svih pacijenata koji su se javili – prevalencija

Godina posmatranja	Broj pacijenata – Pljevlja									Broj pacijenata – Crna Gora			Učešće
	do 19 godina			20 + godina			Ukupno			Ukupno			
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.	40	25	65	429	562	991	469	587	1.056	10.013	11.818	21.831	4,84
2018.	23	21	44	448	589	1.037	471	610	1.081	10.605	12.831	23.436	4,61
2019.	33	29	62	460	590	1.050	493	619	1.112	10.306	12.249	22.555	4,93
2020.	30	21	51	425	513	938	455	534	989	9.704	11.063	20.767	4,76
2021.	37	16	53	413	491	904	450	507	957	10.040	11.154	21.194	4,52

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Podaci o umiranju dati su kao preliminarni (nezvanični) podaci za period 2017–2019. godine, na osnovu dostavljenih potvrda o smrti iz zdravstvenih ustanova. Ovo su ujedno posljednji raspoloživi podaci, s obzirom na period pandemije covid-19 uzrokovane koronavirusom, koji je nastupio od 2020. godine. Podaci su dati po uzrocima smrti i polu za navedena oboljenja, kao i na ukupnom nivou za Pljevlja i Crnu Goru.

Tabela 99. Broj umrlih – Zloćudni tumori (C00-C97)

Godina posmatranja	Opština Pljevlja			CRNA GORA			Učešće
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.	58	27	85	726	523	1.249	6,81
2018.	49	39	88	655	534	1.189	7,40
2019.	43	29	72	638	560	1.198	6,01

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 100. Broj umrlih – Bolesti sistema za disanje (J00–J99)

Godina posmatranja	Opština Pljevlja			CRNA GORA			Učešće
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.	13	3	16	156	93	249	6,43
2018.	8	6	14	137	98	235	5,96
2019.	10	4	14	193	100	293	4,78

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

Tabela 101. Broj umrlih – Duševni poremećaji i poremećaji ponašanja (F00–F99)

Godina posmatranja	Opština Pljevlja			CRNA GORA			Učešće
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	%
2017.			0	15	18	33	-
2018.		1	1	12	14	26	3,85
2019.	1		1	27	39	66	1,52

Izvor: Institut za javno zdravlje Crne Gore

15.2 Zaštita na radu

U oblasti zaštite na radu, Crnoj Gori trenutno nedostaje strateški okvir koji prati ovu oblast. Naime, Ministarstvo ekonomskog razvoja je u septembru 2021. godine formiralo multisektorsku radnu grupu s mandatom pripreme Nacionalne strategije za zaštitu na radu za period 2022-2027. Fond za zaštitu na radu predviđen prethodnim strategijama (za period 2010-2014 i 2016-2020) još uvijek nije formiran, a raspoloživa statistika je prilično ograničena. Razlog za to su forme izvještaja o povredi na radu koje su zasnovane na unosu slobodnog teksta, bez korišćenja šifarnika što otežava obradu podataka. U Tabeli 102 prikazana je evidencija o povredama na radu za period 2019-2020. U odnosu na 2018. godinu kad je prijavljeno 1.199 povreda na radu, primjetan je opadajući trend.

Tabela 102. Evidencija o povredama na radu

Godina	Ukupno	Muško	Žensko	Nije prijavljen pol
2019.	1034	657	366	11
2020.	875	567	308	/

Izvor: Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, <https://www.gov.me/cyr/clanak/zastita-i-zdravlje-na-radu>

U Tabeli 103 dat je pregled smrtnih, kolektivnih i teških povreda na radu, koji vodi inspekcija rada.

Tabela 103. Broj smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu u periodu 2011-2019.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Smrtne povrede	5	7	6	6	9	4	5	9	7
Teške povrede	19	40	37	45	26	14	22	17	20
Kolektivne povrede	1	2	1	2	1	3	0	2	0

Izvor: ILO, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_811857.pdf

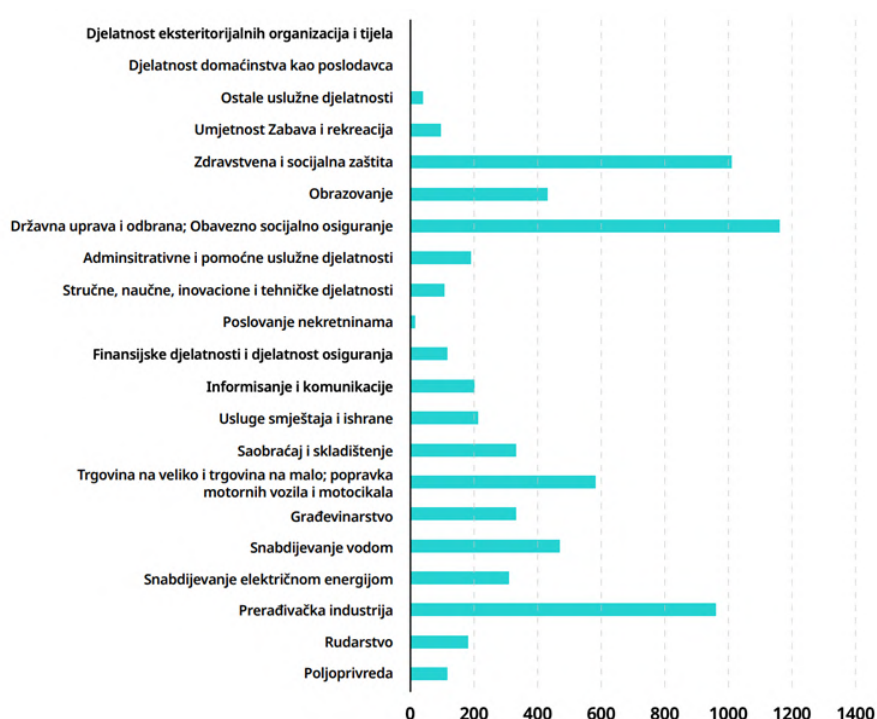
Poređenjem incidence smrtnih povreda na radu u EU i u Crnoj Gori za 2017. godinu, uočeno je da Crna Gora ima dosta visoku incidencu. U izvještaju se dalje napominje da je u 2016. i 2017. registrovana najniža incidenca povreda na radu u Crnoj Gori⁸⁶, te da postoji dosta prostora za prevenciju povreda na radu u Crnoj Gori. Kad su u pitanju uzroci smrtnih, teških i kolektivnih povreda na radu, Inspekcija rada je u svom izvještaju 2019. godine navela sljedeće:

- 1) Neprimjenjivanje mjera zaštite i zdravlja na radu (pad s visine ili u dubinu, udar električne struje, udar/prignječenje trupca),
- 2) Angažovanje lica koja nijesu osposobljena za bezbjedan rad na poslovima koje obavljaju,
- 3) Angažovanje lica kod kojih nije izvršena prethodna provjera zdravstvene sposobnosti,
- 4) Dotrajalost sredstava za rad.

86 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_811857.pdf

Na osnovu nezvanične statistike iz specijalističkog rada dr Lejle Refke Dervišević u kojoj je prikazan broj povreda na radu u periodu 2008–2018. prema sektoru u kome je zaposlen povrijeđeni, uočava se da je najveći broj povreda na radu registrovan kod zaposlenih u sektoru državne uprave i odmah zatim u sektoru zdravstva. Paradoksalno, iako je u Crnoj Gori u prethodnom periodu bila izrazito aktivna građevinska industrija, broj povreda na radu u građevinskoj industriji je niži nego u sektoru obrazovanja. Ovaj paradoks je rezultat nedovoljne informisanosti i edukacije zaposlenih u mnogim sektorima, ali istovremno govori o značaju stabilnosti radnog odnosa. Tako u Crnoj Gori broj prijavljenih povreda na radu više ukazuje na dominantnu vrstu radnog odnosa u određenom sektoru, nego na rizik obavljanja posla u istom. Na grafiku koji slijedi vidimo da je broj povreda na radu u sektoru rudarstva za navedeni period relativno mali u odnosu na druge sektore. Takođe, u razgovoru s rukovodstvom Rudnika uglja i TEP nije identifikovana nijedna kolektivna nezgoda na radnom mjestu.

Grafik 38. Broj povreda na radu 2008–2018. prema sektorima

LITERATURA

1. ANEXIII Kolektivni ugovor Rudnika uglja AD Pljevlja broj 01-3058/1 od 5. 3. 2013. koji je stupio na snagu 20. 3. 2017. godine u Pljevljima, Vlada Crne Gore, 2013.
2. „Hronično zagađenje ugljem - Akcija EU na Zapadnom Balkanu će unaprediti zdravlje i ekonomije širom Evrope, HEAL, CAN Europe, Sandbag, CEE Bankwatch Network i Europe Beyond Coal. 2019, Dostupno na: https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2019/03/Chronic-Coal-Pollution-report_SRB.pdf
3. Uticaj zagađenja vazduha na zdravlje u Crnoj Gori, dr Michal Krzyzanowski, 2016; Dostupno na: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/web.repository/ijzcg-media/files/1573765641-uticaj-zagadenja-vazduha-na-zdravlje-u-crnoj-gori.pdf>
4. Uticaj sistema trgovanja emisijskim kvotama (ETS) na poslovanje Termoelektrane Pljevlja, ECO-TEAM, oktobar 2019. godine; Dostupno na: <https://img1.wsimg.com/blobby/go/38a2db14-83ca-436e-81c1-e6a4414c0d8b/downloads/Analiza%20uticaja%20ETS%20na%20%20poslovanje%20TE%20Pljevlja.pdf?ver=1673261469398>
5. Državni plan eksploatacije mineralnih sirovina 2019-2028, Ministarstvo ekonomije Crne Gore, jun 2019. godine; Dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/82003d66-14ae-4e9a-a3b0-ff2b26944318?version=1.0>
6. Methodology report, and updates. ExternE (Externalities of Energy) Project for European Commission DG XII. ExternE (1995; 1998; 2005); Dostupno na: http://www.externe.info/externe_2006/reportx/vol10.pdf
7. Izvještaj o radu za 2021. godinu, ZZZCG; Dostupno na: <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2022/02/Izve%C5%A1taj-o-radu-ZZZCG-za-2021.-godinu-1.2.2022-1.pdf>
8. Izvještaji o radu predsjednika Opštine Pljevlja i radu organa uprave i službi Opštine Pljevlja za 2019. i 2020. godinu, Opština Pljevlja; Dostupno na: <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2021/04/Izvjestaj-Predsjednik-2020-godina.pdf>
9. JU Opšta bolnica Pljevlja
10. „Liječenje hroničnog uglja – Zapadni Balkan - Kako rano gašenje termoelektrana na ugalj u regionu Zapadnog Balkana može spasiti živote, poboljšati zdravlje i ojačati ekonomiju“, Alijansa za zdravlje i životnu sredinu (HEAL), Izvještaj 2022; Dostupno na: https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2022/12/HEAL_CuringChronicCoal_WesternBalkan_Report_FINAL.pdf
11. Lokalni akcioni plan za zaštitu životne sredine opštine Pljevlja 2022-2026, Opština Pljevlja, 2022; Dostupno na: <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2022/05/Nacrt-LPZZSR-Pljevlja-2022-2026.pdf>
12. Koraci ka pravednoj tranziciji u Crnoj Gori, ECO-TEAM; Dostupno na: <https://img1.wsimg.com/blobby/go/38a2db14-83ca-436e-81c1-e6a4414c0d8b/downloads/Koraci%20ka%20pravednoj%20tranziciji%20u%20Crnoj%20Gori.pdf?ver=1673261469398>
13. Lokalni energetska plan opštine Pljevlja 2018-2027, Opština Pljevlja; Dostupno na: https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2021/10/LEP-Pljevlja_Final.pdf
14. Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Crna Gora, Podgorica, jul 2016. godine; Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/6852d215-af43-4671-b940-cbd0525896c1>
15. REGAGEN Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti, Izvještaj o stanju energetskog sektora Crne Gore za 2021. godinu; Dostupno na: <https://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/547/2907-16659-00-72-22-24.pdf>
16. „Sl. list RCG“, br. 65/2001, 12/2002, 37/2004, 29/2005, 78/2006 i 4/2007, „Sl. list CG“, br. 86/2009, 40/2011, 14/2012, 6/2013, 62/2013, 60/2014, 79/2015, 83/2016 i 67/2019) i Zakona o koncesijama („Sl. list CG“, br. 8/2009. i 73/2019.
17. Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine (Bijela knjiga), Ministarstvo ekonomije

- Crne Gore, Crna Gora, maj 2014. godine; Dostupno na: <https://wapi.gov.me/download-preview/4d61154d-f295-4896-bb85-4f298f9c111d?version=1.0>
18. Strategija zapošljavanja opštine Pljevlja 2021-2025. godine, Nacrt, Opština Pljevlja, 2021; Dostupno na: <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2021/07/STRATEGIJA-ZAPOSLJAVANJA.pdf>
 19. Strateški plan razvoja opštine Pljevlja za period 2021-2025, Opština Pljevlja, 2020, Dostupno na: https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2020/12/SPR-2021-2025_stamp.pdf?x91337
 20. Tehnički izvještaj „Uticaji termoelektrana na ugali na zdravlje na zapadnom Balkanu“, HEAL, 2016; Dostupno na: <https://www.env-health.org/curing-chronic-coal/#1528198379268-f6c304ae-9a61>
 21. Uticaj Termoelektrane Pljevlja na zdravlje stanovništva Pljevalja, Vujošević, Mladenka, 2013; Dostupno na: https://www.greenhome.co.me/wp-content/uploads/2022/08/Uticaj_TE_Pljevlja_na_stanovnistvo.pdf
 22. Treći nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama, Vlada Crne Gore, 2020; Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/69188603-b72f-419d-b8dc-4ba5dd564a04>
 23. Registrovana stopa nezaposlenosti 31. 10. 2022. godine, Zavod za zapošljavanje Crne Gore; Dostupno na: <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2022/11/Mjese%C4%8Dni-statisti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-31.10.2022.-1.pdf>
 24. Program rada za 2022. godinu, Opština Pljevlja, Sekretarijat za privredu, 2022; Dostupno na: <https://pljevlja.me/wp-content/uploads/2022/04/Agrobudzet-31032022.pdf>
 25. Nacionalni profil zaštite i zdravlja na radu za Crnu Goru, International Labour Organization, 2021; Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--europe/--ro-geneva/--sro-budapest/documents/publication/wcms_811857.pdf
 26. Stanovništvo, Statistički godišnjak Republike Srpske, 2022; Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2022/05stn_2022.pdf

Web stranice:

1. <http://www.px-web.fzs.gov.ba/>
2. <https://bhas.gov.ba/>
3. <https://ec.europa.eu/environment/archives/industry/stationary/lcp/legislation.htm>
4. <https://ksan.me/>
5. <https://pljevlja.me/javni-konkurs-za-raspodjelu-sredstava-nevladinim-organizacijama-za-2022-godinu-2/>
6. <https://pljevlja.me/javni-poziv-podrske-malim-i-srednjim-preduzecima-opstina-pljevlja/>
7. <https://pljevlja.me/javni-poziv-za-dodjelu-bespovratnih-novcanih-sredstava-za-podrsku-rjesavanju-stambenog-pitanja-mladih-porodica-sa-teritorije-opstine-pljevlja/>
8. <https://pljevlja.me/opstina-pljevlja-sa-ciljem-povecanja-nataliteta-sufinansira-sa-20-000-eura-medicinski-potpomognutu-oplodnju/>
9. <https://pljevlja.me/treci-javni-poziv-za-obradjivavace-vune-zanatlije-umjetnike-i-polaznike-obuke/>
10. <https://pvnovine.com/nvo-legalis-znacajan-promoter-turizma-i-ljepse-strane-pljevalja/>
11. <https://www.eea.europa.eu/themes/air/country-fact-sheets/2021-country-fact-sheets/montenegro-2013-air-pollution-country>
12. <https://www.env-health.org/curing-chronic-coal/>
13. <https://www.monstat.org/>
14. <https://www.ruralholiday.me/>
15. <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/stanovnistvo/rodjeni-i-umrli/>
16. <https://epa.org.me/informacije-o-stanju-zivotne-sredine/>

MINISTRY
OF FINANCE
OF THE SLOVAK REPUBLIC

